

Тема:

**Відбулося
засідання РАУ
в онлайн-форматі**

с. 3

**Статистика
щодо порушень
прав адвокатів
у 2020 році**

с. 10

**Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ**

с. 17

**Історія
адвокатури.**
Адвокати —
міські голови:
на службі місту
і громаді

с. 94

ЗМІСТ

Новини та події

Відбулося засідання РАУ в онлайн-форматі 18 грудня 2020 року	3
НААУ підтримала ідею прийняття законопроєкту № 4361 щодо розширення кола осіб, які можуть претендувати на вступ на державну службу	5
Депутати пропонують надати адвокатам право на травматичну зброю	6
У 2020 році карантин в Україні негативно вплинув на доступ до правосуддя — доповідь ООН	7
24 січня вшановується День постраждалих адвокатів	8
НААУ налагоджує діалог зі ЗМІ	9
Статистика щодо порушень прав адвокатів у 2020 році ...	10
У НААУ відбулося нагородження переможців Першого всеукраїнського поетичного конкурсу серед адвокатів «Адвокатська ліра»	11
НААУ планує випустити збірник поезії сучасних адвокатів ..	12

Гість номера

Анатолій Сташин: розмова про життєвий досвід та адвокатські справи	13
---	----

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за листопад 2020 року — січень 2021 року	17
--	----

Кримінальні справи

Є. Пеліхос Недопуск захисника до участі у кримінальному провадженні	40
---	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздів В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія KB № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

Цивільні справи

А. Сербіна

Чи можна отримати всю пенсію спадкодавця, яка не була ним отримана внаслідок проживання не непідконтрольній території з 2014 року? 43

О. Розгон

Спів щодо права користування жилим приміщенням у разі припинення сімейних відносин колишнього члена сім'ї із власником будинку/квартири 49

Цікава тема

О. Мироненко-Шульган

Діджиталізація в умовах пандемії COVID-19: електронний цифровий підпис як інструмент доступу до правосуддя 63

О. Формагей

Правове регулювання питань відповідності (комплаєнсу) в енергетичному праві України (Regulatory Compliance) 65

Експерти з питань права

Є. Григоренко, О. Передерій, А. Стєбєлев

Хто такий експерт з питань права: розуміння законодавчих вимог 70

Судова практика

Огляд судової практики

Верховного Суду 73

Історія адвокатури

І. Василик

День Соборності України: перші документи про єдину соборну Українську державу підписували славетні адвокати 86

І. Василик, Г. Басара-Тилищак

Адвокати — ректори, декани і викладачі Українського вільного університету (до 100-річчя заснування УВУ) 88

І. Василик

Адвокатська етика та дисциплінарна відповідальність адвокатів у імперський період 91

І. Василик, Г. Басара-Тилищак

Адвокати — міські голови: на службі місту і громаді 94

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ № 20370-10170Р

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
15.02.2021 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2021.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ РАУ В ОНЛАЙН-ФОРМАТІ 18 ГРУДНЯ 2020 РОКУ

Засідання Ради адвокатів України 18 грудня 2020 року з нагоди Дня адвокатури розпочалось із вітального слова Голови НААУ, РАУ Лідії Ізовітової.

Звертаючись до членів РАУ та голів регіональних органів адвокатського самоврядування, Лідія Ізовітова зауважила, що цьогоріч професійне свято зустрічає майже 60 тисяч адвокатів, а разом із ними — вдячні клієнти, які отримали допомогу, захист їхніх прав у різних складних життєвих обставинах.

Лідія Ізовітова нагадала, як починалась нова сторінка історії української адвокатури. А саме з прийняття профільного закону 2012 року.

«Наш профільний закон 2012 року надає нам статус і права, за якими ми є рівними з нашими іноземними колегами в європейських правових демократичних державах. Ми доклали свого часу багато зусиль, аби відстояти цей закон і перешкодити внесенню до нього змін. Ми були абсолютно переконані, що ті зміни могли зруйнувати самоврядну організацію адвокатури і призвести до відступу від європейських стандартів», — зауважила вона.

Адвокатура й сьогодні перебуває в певній турбулентності через нестабільне законодавство та серію непродуманих реформ судової системи, підкреслила Голова НААУ, РАУ. Про це говорять і міжнародні інституції, зокрема Венеційська комісія. Вирішення цього питання, на її думку, можна знайти лише у професійному діалозі між спільнотами адвокатів, суддів, науковців. А вже далі цей порядок денний мають втілювати парламентарі.

«Ми бачимо, що наслідки перманентної судової реформи — а це насамперед явна кадрова криза судової системи, — уже впливають на наші можливості здійснювати ефективний захист. Тому, звичайно, ми говоримо про адвокатуру в широкому контексті діяльності органів правосуддя. Нам потрібні незалежні суди, стабільне законодавство про судоустрій, чітка робота органів суддівського врядування і професійні судді», — зазначила Лідія Ізовітова.

Вона запевнила, що НААУ готова до такого діалогу, і відзначила єдність адвокатської спільноти у відстоюванні професійних інтересів.

«Ми принципи у тому, щоб не повернутися до контролю з боку держави. Ми завжди будемо відстоювати кожного адвоката, чий права порушено, на кого здійснено фізичний напад або інформаційну атаку. Впродовж цього року, який майже весь — карантинний, ми самостійно справилися і не зрадили місії нашої професії. Люди не залишилися беззахисними. У нас потужна інституція, яка здатна долати і такі нестандартні кризи. Ми гідно її проходимо, як би важко нам не було. В новому році я хочу всім побажати, щоб ми не втрачали цього відчуття нашої солідарності і єдності. Щоб ми не втомлювалися надавати один одному допомогу, пораду і мали безліч приводів пишатися тим, яку професію ми обрали, аби присвятити їй життя», — наголосила Лідія Ізовітова.

Завдяки завчасній модернізації інформаційної структури НААУ була готова до онлайн-форматів проведення заходів в умовах карантину.

Підсумовуючи діяльність НААУ у 2020 році, Лідія Ізовітова наголосила, що адвокатська спільнота змогла без перешкод перейти на нові умови роботи, продиктовані пандемією коронавірусу. Завдяки завчасній модернізації інформаційної інфраструктури, а саме переходу на систему Teams, НААУ була готова до онлайн-форматів проведення заходів в умовах карантину.

«Аналогічно на нові, дистанційні форми навчання перейшли КДКА регіонів, аби гарантувати можливість для адвокатів підвищувати кваліфікацію навіть за умов карантину. Вибір був великий і дефіциту можливостей набрати необхідну кількість балів не було. Тим більше, що наша Вища школа адвокатури дуже чітко спрацювала», — зазначила Лідія Ізовітова.

Вона підкреслила, що всі органи адвокатського самоврядування подолали цю кризу й адаптувалися до умов змішаного або дистанційного режиму роботи.

Зокрема, у 2020 році ухвалено 121 рішення РАУ. Засідання відбувалися систематично, у форматі відеоконференції.

«У цьому аспекті НААУ повністю дотримала вимоги профільного закону», — підкреслила Лідія Ізовітова.

Протягом 2020 року адвокатура була залучена до найбільш нагальних потреб реформування правосуддя. Зокрема, робота з комітетами Верховної Ради, куди НААУ направляла аналітичні рекомендації, спільна діяльність з ДСА щодо запровадження електронного суду, діалог з органами суддівського врядування щодо доступу до правосуддя.

НААУ продовжує просувати ідею, аби ЄРАУ був інтегрований до підсистеми Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи «Електронний суд». А також згідно з Меморандумом з ДСА про співпрацю втілює й інші напрямки спільної діяльності.

«При НААУ була створена Робоча група з питань впровадження електронного правосуддя в Україні під керівництвом заступника Голови НААУ, РАУ Валентина Гвоздія. За час її роботи налагоджено діалог з Вищою радою правосуддя, Державною судовою адміністрацією України, ДП «Інформаційні судові системи» з питань електронного правосуддя. Регулярно відбуваються зустрічі і консультації з представниками органів влади для координації зусиль в цьому напрямі. Також Робоча група брала участь у розробці змін до процесуальних кодексів, які стосуються роботи «Електронного суду», — зазначила Лідія Ізовітова.

Важливим вектором діяльності НААУ у 2020 році стала участь у численних онлайн-зустрічах, присвячених роботі правосуддя в умовах пандемії.

«Саме на цих майданчиках, за участю Вищої ради правосуддя, ми відстоювали наше право — право адвокатів на власне здоров'я і безпеку, яке судді почали ігнорувати і використовувати особливості карантину проти адвокатів. Випадки, коли судді не зважали на неможливість адвокатів прибути до суду, в тому числі і в інший регіон, не вважали хворобу адвоката на COVID поважною причиною неприбуття до суду, — не поодинокі. Особливо цю тактику застосовували судді Вищого антикорупційного суду. Цю проблематику ми обговорювали і в ході усних дискусій, і в письмових зверненнях до Ради суддів, власне ВАКС та ВРП», — підкреслила Голова НААУ, РАУ.

У листопаді-грудні 2020 року НААУ стала ініціатором та співорганізатором національної дискусії «Доступ до правосуддя», де в публічному просторі представники адвокатури розкривали причини невдач судової реформи.

«Ми вказали на те, як намагаються повторити спроби залучити міжнародних експертів до форму-

вання органів суддівського врядування. Це прямо обмежує право професійних спільнот, які є справжніми представниками суспільства, делегувати своїх представників до ВКСУ і ВРП. На користь цього говорить і рішення КСУ, який вказав на відсутність конституційних основ для створення таких експертних комісій з іноземців при конституційних органах правосуддя», — зауважила Голова НААУ, РАУ.

Лідія Ізовітова додала, що ідея залучити міжнародних експертів до створення органів суддівського самоврядування в Україні не нова. Так був сформований за рекомендаціями Громадської ради міжнародних експертів Вищий антикорупційний суд. І НААУ вважає цей досвід невдалим, адже лише цього року РАУ розглянула численні скарги на дії суддів цього суду і ухвалила не менше 5 рішень, де викладена правова оцінка цим порушенням та запропоновані шляхи для припинення практики тиску на захист.

«Натомість існує думка якоїсь «громадськості», що цей суд — дуже успішний приклад участі іноземців. Це небезпечна маніпуляція. Ми направили до європейського проєкту «Право Джастис» всі матеріали — рішення РАУ, звернення до міжнародних інституцій та правоохоронних органів з приводу фактів порушень прав адвокатів суддями ВАКС. Таким чином, фактами, конкретними документами ми готові переконувати будь-кого у тому, що повторювати цей прецедент не варто. Не можна відновити репресивне правосуддя, де захист грає номінальну роль», — вважає Лідія Ізовітова.

Одним з основних питань, що розглядалися на засіданні, було порушення прав адвокатів, яке залишається центральним питанням у діяльності НААУ протягом усіх років її існування.

За 9 місяців 2020 року адвокати звернулися до рад адвокатів регіонів із заявами про порушення їхніх прав 97 разів. До РАУ за цей період надійшло 83 такі звернення, до Комітету НААУ з питань захисту прав адвокатів — 73 звернення за три квартали цього року.

Найчастіше порушення прав адвокатів відбуваються у Київській області та Києві, Одеській і Дніпропетровській областях. Там відбувається найбільше обшуків і затримань. Так, у третьому кварталі України відбулося 62 санкціонованих обшуки адвокатів, з них 18 — у Київській області.

Ради адвокатів регіонів здійснили за цей період 95 виїздів на обшуки та затримання адвокатів. Най-

частіше це траплялося на Київщині (36 разів), Одеській області (23 рази), м. Києві (19 разів). Крім того, протягом липня — вересня сталося ще 33 обшуки та затримання захисників без повідомлення РАР, що фактично є порушенням Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Негативні рекорди за кількістю таких випадків тримають Київська (18) та Одеська (8) області.

У 2020 році адвокатська спільнота стикнулася з проблемою порушення прав адвокатів з боку судів, і не лише Вищого антикорупційного суду. Тиждень тому у Запорізькій області стався кричущий випадок,

коли на адвоката стався напад у приміщенні суду, а участь у цьому брали працівники правоохоронних органів.

«Важливо, щоб ця статистика отримувала якнайширший розголос, адже прямі порушення профільного закону мають бути відомі не лише адвокатам чи правоохоронним органам. Про це мають дізнаватися журналісти, суспільство. Ми завжди докладаємо максимального зусиль для того, щоб і конкретні історії, і така аналітика були доступними для преси і в цьому журналісти мають бути нашими союзниками», — зазначила Лідія Ізвітова.

НААУ ПІДТРИМАЛА ІДЕЮ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНОПРОЄКТУ № 4361 ЩОДО РОЗШИРЕННЯ КОЛА ОСІБ, ЯКІ МОЖУТЬ ПРЕТЕНДУВАТИ НА ВСТУП НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ

Національна асоціація адвокатів України за участю представників Комітету законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності активно долучилася до розгляду та обговорення **проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну службу» щодо розширення кола осіб, які можуть претендувати на вступ на державну службу» (реєстр. № 4361 від 11.11.2020 р.)**. Цим проектом пропонується розширити коло осіб, які можуть претендувати на зайняття посади державної служби категорій «А» та «Б», за рахунок претендентів, що мають досвід заняття адвокатською, нотаріальною діяльністю, діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) — від одного до трьох років залежно від посади.

НААУ за результатами проведеного правового аналізу підтримала ідею прийняття законопроекту.

Що стосується включення до кола претендентів на посади державної служби категорій «А» та «Б» осіб, які мають відповідний досвід адвокатської діяльності, то НААУ вважає, що імплементація зазначених норм дозволить підвищити професійний рівень державних службовців.

16 грудня 2020 року відбувся розгляд вищезазначеного законопроекту Комітетом Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування за участю Євгена Зайця, члена Комітету законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності, що діє в складі НААУ.

На засіданні Комітету було прийнято рішення рекомендувати Верховній Раді за результатами розгляду проекту Закону № 4361 у першому читанні прийняти його за основу.

ДЕПУТАТИ ПРОПОНУЮТЬ НАДАТИ АДВОКАТАМ ПРАВО НА ТРАВМАТИЧНУ ЗБРОЮ

У Верховній Раді зареєстровано **законопроект, яким до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» пропонується додати адвокатам право на травматичну зброю.**

Законопроект № 4612 можна переглянути на офіційному сайті парламенту.

До статті 23 профільного Закону пропонується додати **право «на придбання, носіння, облік, зберігання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії».**

У чинному законодавстві не передбачена норма, якою було б забезпечено таке право адвоката, що позбавляє його можливості самозахисту під час виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, — вказують автори законодавчої ініціативи.

Так, за наказом Міністерства внутрішніх справ № 379 від 13 червня 2000 року, право на придбання засобів активної оборони (пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії) мають працівники суду, правоохоронних органів і їх близькі родичі, а також особи, що беруть участь у кримінальному судочинстві, журналісти й позаштатні журналісти, депутати України, члени громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону, військовослужбовці, крім тих, хто проходить строкову військову службу, державні службовці, які мають категорії й ранги.

«Відсутність у адвоката права на придбання, носіння, облік, зберігання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смер-

тельної дії — є несправедливим, оскільки адвокат при виконанні своїх професійних обов'язків ризикує своїм життям і здоров'ям не менше журналіста чи члена громадського формування», — ідеться у пояснювальній записці.

Відтак, прийняття законопроекту сприятиме підвищенню захисту адвоката під час здійснення професійної діяльності, досягненню рівноправного статусу адвоката з іншими професіями, які несуть ризику для життя та здоров'я, а також підвищить престиж професії адвоката.

«На сьогодні, для того щоб адвокату отримати право на придбання, носіння, облік, зберігання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, необхідно в обхід закону втупити до лав громадського формування чи отримати посвідчення позаштатного журналіста. Ця прогалина в законодавстві повинна бути усунена шляхом прийняття цього законопроекту», — вказано у супровідному документі.

НААУ, профільний Комітет захисту прав адвокатів НААУ неодноразово публічно підтримували ідею надання адвокатам права на зброю, зважаючи на ризики для життя і безпеки, з якими адвокати стикаються у зв'язку із своєю професійною діяльністю.

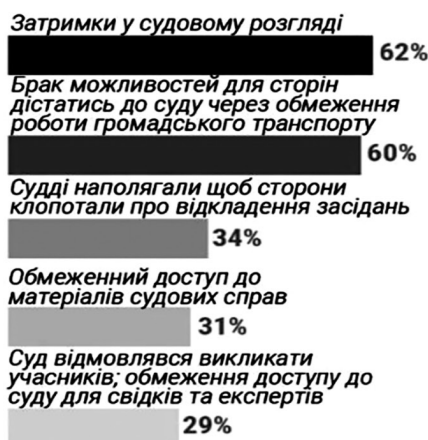
Як відомо, 2020 року до Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності при НААУ надійшло 101 звернення про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, зокрема про знищення майна адвокатів — 6 звернень, погрози адвокатам — 15, факти фізичної розправи з адвокатами — 9 звернень. Також до Комітету для належного реагування було подано і заяву про замах на вбивство адвоката.

У 2020 РОЦІ КАРАНТИН В УКРАЇНІ НЕГАТИВНО ВПЛИНУВ НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ — ДОПОВІДЬ ООН

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ У КОНТЕКСТІ ОБМЕЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КАРАНТИНОМ COVID-19
Проблеми з правом на справедливий судовий розгляд, окреслені адвокатами*

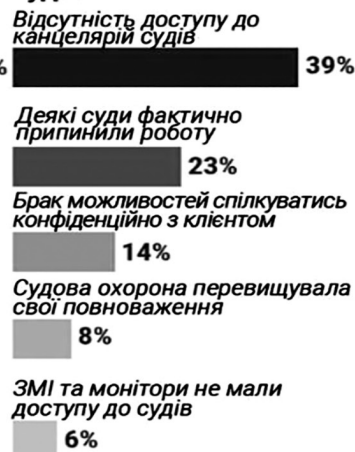
**П'ять найбільших проблем
щодо доступу до правосуддя
та справедливого суду****

Категорії осіб, які стикнулись з проблемою доступу до правосуддя**

Проблеми, пов'язані з доступом до приміщень судів**

Дата створення: 7 Вересня 2020
Джерело: УВКПЛ ММПЛ

* Всього 121 адвокат з восьми областей прийняв участь у онлайн-опитуванні, яке провела ММПЛ. 77 з них надають безоплатну вторинну правову допомогу.
** Ці дані відображають частку опитаних, які стикалися з проблемою або спостігали їх.

Обмеження, пов'язані з COVID-19, вплинули на доступ до правосуддя та гарантію публічного судового розгляду. Деякі суди заборонили спостерігачам та журналістам доступ до приміщень; існувало багато перешкод для забезпечення рівного доступу до правосуддя за допомогою цифрових технологій.

Про це ідеться у доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) про вплив пандемії COVID-19 на права людини, оприлюднений у грудні 2020 року. Документ складений Моніторинговою місією ООН з прав людини в Україні (ММПЛ).

У рамках обмежень, пов'язаних із COVID-19, Уряд ужив заходів для забезпечення безпеки співробітників та приміщень судів, які в певних випадках не супроводжувались належними гарантіями забезпечення прав осіб на справедливий судовий розгляд та доступ до правосуддя. 27 березня 2020 року Вища рада правосуддя надала судам рекомендації щодо порядку роботи під час карантину, зокрема щодо обмеження

доступу осіб, які не є сторонами проваджень, до судів, та отримання документів в електронній формі.

«Результати онлайн-опитування, проведеного УВКПЛ серед 121 адвоката, які практикують у різних регіонах України, свідчать про те, що деякі суди застосовували рекомендації у спосіб, який створював невинновдані перешкоди у доступі до правосуддя», — констатовано в доповіді.

Серед таких невинновданих перешкод адвокати назвали відсутність доступу до канцелярій судів та матеріалів справ, а також затримку судових проваджень, які в деяких випадках були спричинені суддями, які переконували сторони подати клопотання про перенесення засідань. Адвокати також скаржились на поганий функціонал «Електронного суду», зазначають експерти ООН.

Також журналісти, які висвітлюють судові провадження, скаржились УВКПЛ на відсутність доступу до судових засідань та порушення гарантій права на публічний судовий розгляд. Вони також повідомили, що після часткового зняття обмежень Урядом

у травні 2020 року багато судів продовжували застосовувати суворі обмеження щодо доступу спостерігачів до судових засідань, включаючи журналістів, навіть там, де приміщення дозволяли забезпечити безпечне дистанціювання. Суди по-різному застосовували цю практику, не дотримуючись чітких правил.

У доповіді згадано, що 30 березня 2020 року Верховна Рада України внесла зміни до законодавства з метою забезпечити поновлення процесуальних строків під час карантину, пов'язаного з COVID-19, та надати можливість участі у цивільних, адміністративних та господарських справах у режимі відеоконференції для зменшення фізичної присутності сторін проваджень у судах. Перші підзаконні акти, які прийняті для технічного впровадження законодавчих змін, дозволяли дистанційно брати участь у судових провадженнях лише особам, які мають електронний цифровий підпис, «однак після спільної адвокації з боку УВКПЛ, народних депутатів та представників громадянського суспільства ці акти були переглянуті з метою розширення доступу для осіб, які не могли отримати електронний цифровий підпис».

За інформацією Державної судової адміністрації України, у період з 1 квітня по 30 листопада 2020 року суди провели 37860 судових засідань у режимі відеоконференції, у яких сторони брали участь поза межами приміщень судів.

УВКПЛ рекомендує забезпечити, щоб заходи, запроваджені для забезпечення безпеки приміщень суду та запобігання поширенню COVID-19, залишалися винятковими, тимчасовими та супроводжувались відповідними гарантіями захисту права на справедливий та публічний судовий розгляд. У будь-якому разі необхідно невідкладно повідомляти чітку та точну інформацію про всі вжиті заходи.

У рекомендаціях звіту також наголошується на не-

обхідності забезпечити право на публічний судовий розгляд, коли ЗМІ і спостерігачі можуть бути присутніми за умов безпечного дистанціювання. Експерти ООН також радять продовжувати розробку цифрових інструментів, що забезпечують можливість дистанційного відправлення правосуддя, покращити планування судових засідань та забезпечити належну процесуальну поведінку сторін з метою мінімізації затримок судового розгляду, спричинених пандемією COVID-19.

Окрім того, у доповіді йдеться про права осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі та пенітенціарних установах як на окупованій території, так і на території України. Експерти ООН закликають, зокрема, забезпечити тестування усіх затриманих з підозрою на COVID-19 і доступ до невідкладної та спеціалізованої медичної допомоги, а також запровадити програми дострокового звільнення осіб літнього віку або осіб, особливо уразливих до COVID-19, як пріоритет, враховуючи конкретні ризики, з якими вони стикаються. Також рекомендується розглянути альтернативи тримання під вартою з метою зменшення ризиків для здоров'я, пов'язаних із пандемією COVID-19.

Тематична доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини про вплив COVID-19 на права людини в Україні охоплює період із 20 лютого 2020 року по 6 грудня 2020 року. Вона ґрунтується на роботі Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні. Повний текст документа українською мовою викладено за посиланням: www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_COVID-19_HR_impact_UA.pdf.

Нагадаємо, з початку запровадження карантинних обмежень у березні 2020 року НААУ неодноразово наголошувала на порушеннях прав адвокатів під час судових засідань. Позиція була донесена до органів суддівського врядування та народних депутатів у процесі підготовки змін до процесуального законодавства.

24 СІЧНЯ ВШАНОВУЄТЬСЯ ДЕНЬ ПОСТРАЖДАЛИХ АДВОКАТІВ

24 січня міжнародні професійні організації адвокатів і правозахисників відзначають День постраждалих адвокатів (Day of the Endangered Lawyer).

Ця дата вшановується у пам'ять про вбивство 4 адвокатів, яке сталося 24 січня 1977 року у Мадриді.

Вбивцями виявилися представники праворадикальних організацій, один з яких був ув'язнений в Іспанії, а інший утік до Бразилії, де пізніше отримав тюремний строк за поширення наркотиків.

З 2010 року День постраждалих адвокатів відзнача-

ється щорічно. За цей час у фокусі уваги міжнародної адвокатської спільноти були масові порушення прав адвокатів у Китаї, Колумбії, Єгипті, Гондурасі, Філіппінах, Іспанії та Туреччині.

Цього дня адвокатські організації привертають увагу суспільства до випадків погроз, покарань, тортур, викрадень та вбивств адвокатів, пов'язаних із професійною діяльністю, та порушують питання про необхідність національних дискусій щодо захисту адвокатів.

У 2019 році в Брюсселі була створена Коаліція на захист постраждалих адвокатів (The Coalition for the Endangered Lawyers). Метою Коаліції є посилення міжнародної співпраці заради захисту колег по всьому світу. Засновниками цієї глобальної ініціативи стали 32 організації та асоціації адвокатів різних країн. Серед засновників — організації-партнери НААУ, в тому числі Рада адвокатських і правничих товариств Європи (CCBE), де НААУ має статус спостерігача.

Основні принципи ООН про роль юристів вимагають від держав гарантувати адвокатам здійснення їхньої діяльності без перешкод, залякувань, втручання чи переслідування. Аналогічні документи ООН установлюють міжнародні стандарти діяльності для суддів та прокурорів. Водночас по всьому світу адвокати продовжують стикатися з насильством, безпідставними затриманнями, брудними інформаційними кампаніями та іншими способами обмеження їхніх прав. Інструментами тиску на адвокатів можуть бути й втручання держави у процедури доступу до професії, нівелювання адвокатської таємниці, розправи за допомогою дисциплінарних процедур та замовні кримінальні пе-

реслідування. «Відсутність сильної, незалежної асоціації адвокатів робить адвокатів вразливими до загроз владних інституцій», — відзначає у своїй статті Джасмін Камерон, старший адвокат програм захисту адвокатів у Європі та Євразії в Американській асоціації адвокатів (ABA).

Протягом 2020 року в Україні сталися численні порушення прав адвокатів. Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності при НААУ отримав понад 100 звернень адвокатів про значні порушення їхніх прав. Зокрема, щодо знищення майна — 6 звернень; погрози адвокатам — 15, щодо фізичної розправи — 9, стільки ж — щодо кримінального переслідування. Також Комітет отримав 1 звернення про замах на вбивство адвоката. Повну статистику щодо обшуків, затримань та перешкод адвокатській діяльності ведуть ради адвокатів регіонів. Дані публікуються на сайті НААУ за підсумками кожного кварталу.

НААУ НАЛАГОДЖУЄ ДІАЛОГ ЗІ ЗМІ

У НААУ відбулася зустріч із журналістами юридичних та загальнонаціональних видань. Тематикою розмови стали підсумки діяльності НААУ за 8 років, сучасний стан адвокатури, дотримання прав і гарантій адвокатської діяльності, а також законодавчі ініціативи щодо реформування системи правосуддя тощо.

Захід відкривала **Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова**. Вона розповіла про становлення інституції та виклики, з якими стикнулася українська адво-

катура з моменту прийняття профільного закону 2012 року. Зокрема, намагання влади обмежити професійні права адвокатів та позбавити адвокатуру незалежності.

«Я маю дуже великий стаж роботи адвокатом. І хочу сказати, що раніше обшуків у адвокатів не було. До 2012 року їх майже не було. Але починаючи з 2012 року ми тільки й відбиваємося. Журналісти добре розуміють, що таке обшуки, коли ти маєш свою позицію. У нас була

інша ситуація — починаючи з 2012 року у нас з'явилося право збирати докази. Із того часу почалось полювання на докази захисту», — нагадала Лідія Ізовітова.

Голова НААУ, РАУ відповіла на запитання журналістів, зокрема, щодо перспектив створення в Україні «Електронного суду», захисту прав адвокатів, прогалин, які треба заповнити в профільному Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Вона запевнила, що подібні зустрічі з представниками ЗМІ стануть традиційними.

«Це наша перша зустріч з вами. Але для того, щоб продемонструвати нашу відкритість і відповіді на запитання, які турбують журналістів, наступного року я б хотіла бачити ще більше коло представників ЗМІ, які б разом з нами могли висвітлювати наше життя. Ми відкриті завжди для вас», — звернулася до журналістів Лідія Ізовітова.

У заході також взяли участь **заступник Голова НААУ, РАУ Валентин Гвоздій, Керівник Секретаріату НААУ Вадим Красник, Голова ВКДКА Сергій Вилков, Директор ВША Савва Кузьменко та Координатор Комітетів НААУ Ганна Гаро.**

СТАТИСТИКА ЩОДО ПОРУШЕНЬ ПРАВ АДВОКАТІВ У 2020 РОЦІ

Протягом 2020 року правоохоронні органи надіслали 170 повідомлень про обшуки та затримання адвокатів. Всього місцеві ради адвокатів здійснили 229 виїздів на обшуки і затримання колег. 53 обшуки й затримання сталися без повідомлення ради адвокатів регіону, що є порушенням Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Про це свідчать дані статистичної звітності про діяльність органів адвокатського самоврядування за 2020 рік.

При цьому Київ та Київська область утримують рекордні показники практично за всіма згаданими параметрами, і ця тенденція утримувалася в усі квартали минулого року. Загалом, у 2020 році рада адвокатів столиці отримала 40 повідомлень про затримання та обшуки, в область надійшло 30 таких документів. На третьому місці — рада адвокатів Одеської області, яка 25 разів отримувала повідомлення про проведення процесуальних дій у захисників.

У 2020 році члени ради адвокатів Київщини здійснили найбільшу кількість виїздів на затримання та обшуки в адвокатів — 70. У столиці РАР здійснила 42 виїзди, на Одещині — 32.

У Київській області також сталося найбільше не санкціонованих обшуків та затримань адвокатів —

32. У Харківській та Одеській областях зафіксовано по 8 подібних випадків протягом року.

До регіональних рад за минулий рік надійшло 1532 звернення адвокатів про відмову у наданні інформації на адвокатський запит, що також є порушенням профільного закону. Зокрема, законом установлено, що відмова в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом, крім випадків відмови в наданні інформації з обмеженням доступом.

За цим показником лідерами також виявилися Київська область (397) та Київ (342). 120 звернень отримала рада адвокатів Одеської області. Ради адвокатів регіону склали 360 адміністративних протоколів про порушення: 135 — у Київській області, 55 — в Одеській та 40 — у Дніпропетровській.

У 2020 році до РАР надійшло 121 звернення адвокатів з приводу порушення їх професійних прав. 31 звернення отримала РАР Київської області, 19 — Донецької та 11 — Дніпропетровської.

До Ради адвокатів України надійшло 112 звернень про порушення прав адвокатів за 2020 рік. 37 з них

були направлені до правоохоронних органів, 111 — до Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності для подальшого опрацювання.

Як відомо, Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає, що під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, за окремими винятками. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати

захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи у відносинах з адвокатами зобов'язані дотримуватися вимог Конституції України та законів України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, практики Європейського суду з прав людини.

У НААУ ВІДБУЛОСЯ НАГОРОДЖЕННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ ПЕРШОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО КОНКУРСУ СЕРЕД АДВОКАТІВ «АДВОКАТСКА ЛІРА»

17 грудня 2020 року в НААУ відбувся творчий вечір «3 глибин віків — до магії душ», під час якого Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова оголосила та нагородила переможців конкурсу «Адвокатська ліра».

Приємно, що 29 адвокатів-поетів із Київщини, Харківщини, Чернігівщини, Одещини, Львівщини, Рівненщини, Черкащини, Волині та з інших регіонів України надіслали свої твори на конкурс.

До складу конкурсної комісії увійшли:

Наталія Плїса, адвокат, Голова Комітету з гуманітарних питань і творчих ініціатив, Голова конкурсної комісії;

Олександр Черних, адвокат, член Комітету з гуманітарних питань і творчих ініціатив;

Іванна Голуб, адвокат, член Комітету з гуманітарних питань і творчих ініціатив;

Василь Богачук, адвокат, член Комітету з гуманітарних питань і творчих ініціатив;

Зорислава Ромовська, професор кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка;

Ростислав Семків, доцент кафедри літературознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Конкурсна комісія мала надскладне завдання, оскільки потрібно було оцінити неймовірно гарні вірші успішних українських адвокатів. Варто зазначити, що голосування відбувалося цілком анонімно.

Переможці конкурсу «Адвокатська ліра»:

Ганна Колесник — номінація «Любовна лірика», м. Київ;

Таміла Алексик — номінація «Пісенна поезія», м. Київ;

Юлія Газізова — номінація «Сатирична поезія», м. Київ;

Катерина Зух — номінація «Поезопроза», м. Млинів, Рівненська область;

Тетяна Єсиневиц — номінація «Лірична поезія», м. Чернігів;

Ольга Михайлишин — номінація «Поезія для дітей», м. Львів;

Олександр Лавренчук — номінація «Драматична поезія», м. Луцьк, Волинська область.

Під час творчого вечора Голова Комітету з гуманітарних питань і творчих ініціатив, Голова конкурсної комісії конкурсу «Адвокатська ліра» **Наталія Пліса** прочитала декілька своїх віршів, а переможці конкурсу презентували аудиторії твори, що посіли перші місця в різних номінаціях.

Окрім нагородження переможців та презентації їхньої творчості, під час творчого вечора Керівник Центру досліджень адвокатури і права **Ірина Василик** презентувала видання Центру: Календар НААУ

на 2021 рік «Адвокати-меценати в історії України», книгу про відомого адвоката Степана Федака «Адвокатська, економічна і громадсько-політична діяльність Степана Федака (1861—1937)» та видання про Президента УНР «Андрій Лівіцький — адвокат і політик на тлі епохи».

Наприкінці творчого вечора організатори конкурсу, а саме НААУ, Комітет з гуманітарних питань і творчих ініціатив та Центр досліджень адвокатури і права, повідомили, що незабаром буде видана збірка поезії адвокатів, яка буде ілюстрована картинами, що їх також написали художники-адвокати.

НААУ ПЛАНУЄ ВИПУСТИТИ ЗБІРНИК ПОЕЗІЇ СУЧАСНИХ АДВОКАТІВ

НААУ за ініціативою Комітету з гуманітарних питань і творчих ініціатив та у співпраці з Центром досліджень адвокатури і права готує до друку антологію поезії сучасних адвокатів.

До збірника увійдуть твори переможців і учасників Першого всеукраїнського конкурсу серед адвокатів «Адвокатська ліра», що відбувся восени 2020 року, а також творчі доробки всіх охочих адвокатів.

До публікації у збірнику увійдуть поетичні твори державною мовою України, а також мовами національних меншин, що проживають в Україні, та будь-якою мовою з авторським перекладом творів державною мовою України.

Варто зазначити, що збірник поезії сучасних адвокатів буде ілюстровано картинами адвокатів-художників.

Тож запрошуємо талановитих адвокатів долучитись до випуску збірника й поділитися з адвокатською спільнотою своїми творчими здобутками!

АНАТОЛІЙ СТАСИШИН:

РОЗМОВА ПРО ЖИТТЄВИЙ ДОСВІД ТА АДВОКАТСЬКІ СПРАВИ

Він довго йшов до своєї цілі та вже більше 20 років залишається знаним у місті Хмельницькому адвокатом, активним громадським діячем та правозахисником. За своє життя Стасишин Анатолій Леонтійович спробував себе у багатьох сферах: працював слюсарем на заводі, був державним службовцем, працював юристом у банківській установі, викладав у закладі вищої освіти, а з 1998 року успішно займається адвокатською діяльністю, є засновником і керівником відомої громадської організації «Подільська правозахисна фундація».

18 грудня 2020 року за високу професійну майстерність, вагомий внесок у забезпечення захисту прав і свобод людини, розвиток адвокатури Анатолій Леонтійович нагороджений орденом «Видатний адвокат України» — вищою нагородою Національної асоціації адвокатів України.

Однак при спілкуванні з паном Анатолієм забуваєш про його поважність та із задоволенням слухаєш розповідь про неймовірне, активне та насичене життя.

Як і з чого почався Ваш шлях у юриспруденції? Чи мріяли Ви ще із дитинства стати юристом?

Щоб сказати, що в дитинстві мріяв стати юристом, то це буде неправда. Після закінчення школи, коли майже усі мої однокласники вирішили бути військовими, я теж спробував стати військовим юристом, хоч повністю не знав, що це таке. Спроба вступити до Червонопрапорного військового інституту (знаходиться у м. Москва), який готував військові кадри — прокурорів і суддів військового трибуналу, провалилася. Пізніше все ж вступив до престижного Московського юридичного інституту та його закінчив. Зараз він називається Московський юридичний університет імені О. Кутафіна.

Отримав певний досвід у вирішенні конфліктів, коли працював у виконкомі Хмельницької обласної ради консультантом. У ті роки загальні суди (тоді називалися «народні суди») не були настільки завантажені, як за-

раз. Раніше людина писала скаргу про порушення свого права та надсилала, наприклад, до облвиконкому, де вивчалася суть порушення, шляхи його вирішення, згодом на місце виїжджали фахівці, додатково вивчали її обґрунтованість і все дуже швидко вирішувалося. На розгляд звернення давалося 30 днів. У термінових випадках — до 10 днів, а рішення приймалося негайно: виправлялися допущені помилки або давалася аргументована, мотивована відповідь щодо неможливості вирішення проблеми. Для мене це був значний досвід у вирішенні спорів і шляхів розв'язання суперечок: трудових, житлових, земельних.

У 1991 році у структурі виконавчого комітету обласної ради утворилося нове управління зовнішньоекономічних зв'язків, куди я перейшов на посаду головного спеціаліста-юриста. У той час Україна стала незалежною, розпочалася жвава міжнародна торгівля,

розвивалися бартерні операції, абсолютно нові відносини у діяльності наших підприємств.

Це була надзвичайно цікава робота. Закони, інші нормативні акти, які б регулювали зовнішньо-економічну діяльність в Україні, були практично відсутні. Набутих під час навчання в інституті знань міжнародного права було замало, а тому доводилося і працювати, і набувати нових знань одночасно. Отриманий досвід у цій сфері став мені у пригоді, коли я став адвокатом.

Що надихнуло Вас на вибір адвокатської професії і чому Ви вирішили стати саме адвокатом, а не прокурором чи нотаріусом?

Так сталося, що перейшовши працювати в банківську установу — Укресімбанк, філія якого була створена у нашому місті в 1995 році, я запропонував керівництву серед інших банківських послуг здійснювати факторингові операції. Ця ідея виникла після ознайомлення з досвідом колег з Дойчебанку АГ (м. Франкфурт, Німеччина).

Про такі фінансові послуги тоді знали мало, це вже з прийняттям нового Цивільного кодексу України цьому виду договорів присвячена ціла глава, а тоді робилися перші кроки. Натомість, після вдалих банківських операцій, набутого досвіду вирішення справ в арбітражних судах (тепер — господарські) я вирішив спробувати себе на самостійній роботі як адвокат. Вважав, що саме у цій сфері зможу реалізувати набутий досвід і знання. Водночас робота нотаріуса видавалася мені малорухливою, нецікавою, а прокурорський працівник із мене взагалі ніякий: маю вроджене відчуття свободи і справедливості.

У радянські часи потрапити в адвокатуру було досить складно: я мав би зайняти вакантну посаду адвоката колеги адвокатів лише тоді, коли хтось із членів колеги помирає або важко хворіє та не може виконувати свої обов'язки. Це було мало реальним. Нарешті, у 1998 році я склав іспити, прийняв присягу та за рішенням Хмельницької кваліфікаційно-дисциплінарної комісії став адвокатом.

Розкажіть про основні напрямки своєї діяльності. Яким справам зазвичай віддавали перевагу?

За роки перебування на державній службі я набув знання та досвід у дуже специфічному й вузькому сегменті права — зовнішньо-економічній діяльності та ділився знаннями й досвідом з іншими: читав лекції для майбут-

ніх митників у центрі підготовки митних служб, протягом шести років викладав міжнародне приватне право у Хмельницькому інституті управління та права. І ставши адвокатом, не роздумував, чим маю займатися, у якій сфері права спеціалізуватися. Однак із часом така моя діяльність перестала бути ексклюзивною та для того, щоб бути більш затребуваним як адвокат, потрібно було спеціалізуватися в інших галузях права.

І знову я багато вчився. Мені завжди було соромно, що людина, прийшовши за порадою адвоката, не могла б отримати відповіді на свої питання.

Окрім того, що я вчився сам, у мене було ще й багато вихованців: студенти, які проходили практику, молоді юристи, які робили свої перші кроки. У 2000 році я зі своїми молодими однодумцями заснував громадську організацію «Подільська правозахисна фундація», яка стала для молодих юристів справжньою школою життя. Через участь у проєктах, які нами виконувалися за фінансової підтримки міжнародних донорів, більше двох десятків випускників юридичних вишів отримали неоціненний досвід практичної роботи. Багато хто з них потім стали професійними адвокатами, суддями, працівниками прокуратури. У свою чергу, я з радістю ділився з ними набутими знаннями та практичними порадами, оскільки зі свого досвіду знав, як це важливо для початку юридичної професії. Я ніколи не старався когось відкинути чи не взяти до себе. Завжди пам'ятав, що сам був у такій ролі, коли не було у кого запитати поради та змушений був усе робити сам, вчитися на своїх власних помилках.

Які справи із Вашої практики запам'яталися найбільше? Поділіться, будь-ласка, цікавим випадком з практики, за який Ви відчуваєте особливу гордість?

У 2011 році до мене звернулася сім'я людини, яку підозрювали у скоєнні умисного вбивства молодої дівчини із м. Староконстантинів. Це було дуже резонансне вбивство, яке набуло широкого розголосу у ЗМІ. У вчиненні вбивства підозрювалися два молоді хлопці, яких затримали через 3 місяці після вчинення злочину. Ознайомившись зі справою, я зрозумів, що доказів про їх причетність до злочину працівниками міліції не зібрано, а визнати свою вину у тяжкому злочині, тим самим оговоривши себе, їх змусили шляхом насильства та катування. Разом зі своїм колегою, адвокатом Володимиром Шкодяком, ми зробили все, щоб у 2014 році вироком Красилівського районного суду

ці хлопці були виправдані. Я пишаюся цією справою, адже доклав дуже багато зусиль, щоб не були засуджені безвинні. У моїй практиці це не перший виправдувальний вирок у справах, де я брав участь як захисник, однак ця справа мені запам'яталася особливо.

Чи були у Вашій діяльності конфліктні ситуації з клієнтами? Яку пораду можете дати молодим адвокатам для ефективної побудови взаємовідносин із клієнтами?

Робота з клієнтами — це дуже важливо! Коли людина приходить на консультацію, а потім доручає супроводжувати її справу в суді, займатися вирішенням її правової проблеми, людину не можна одразу відчутти на сумісність поглядів. Наскільки в мене вже є професійне «чуття», однак іноді теж помиляюся.

У мене двічі були такі конфлікти. Одного разу я написав одному чоловікові апеляційну скаргу на рішення районного суду у справі, у якій участі не брав. Це стосувалося спадкового майна. На жаль, апеляційна скарга судом не була задоволена, проте цей чоловік вирішив, що я отримав незаслужену винагороду за підготовку його скарги. Навіть до суду звертався, однак у позові йому було відмовлено. Цей випадок був для мене досить повчальним.

Ще пригадую один випадок, коли звернулася жінка із районного центру у земельному питанні. Я вивчив документи, визначив для себе правову позицію, підготував позов до суду та як тільки суд прийняв справу до провадження, ця жінка прийшла та попросила гроші назад. Я запропонував їй повернути частину коштів, з урахуванням часу, витраченого на підготовку документів та позову. Це її дуже обурило. З одного боку, можна було б повернути їй усі кошти та забути цей випадок назавжди. А з іншого, моя праця повинна мати якусь винагороду. Ну як так? Я ж заробив ці гроші чесною працею. Ми все ж таки порозумілися, але такі випадки між адвокатами та клієнтами бувають досить частими, думаю, що мої колеги це підтвердять.

Такі випадки надзвичайно неприємні, вони сіють недовіру як до адвоката, так і до клієнтів, споживачів наших послуг. Адвокату, який зрозумів, що при отриманні доручення на ведення справи все ж помилився, відчуває психологічну несумісність зі своїм клієнтом або передбачає можливий конфлікт, потрібно вчасно розривати угоду, віддавати частину грошей чи навіть усі та цивілізовано розходитися, виходити зі справи.

Чи траплялися погрози чи загрози життю Вашо-му або Ваших близьких у зв'язку із Вашою діяльністю?

Неприємні спогади. У справі про вбивство молодої дівчини (про яке говорив вище) при ознайомленні з матеріалами кримінальної справи, зібраними на досудовому слідстві, я побачив багато документів, присвячених моїй скромній особі: фотознімки мого офісу, мого рекламного біг-борду, візитки, детальний опис послуг, які надаю, тощо. Усе це було детально описано. Але чому? На підставі чого? Дозволу на проведення таких негласних слідчих дій, зібрання даних про адвоката ніхто не давав. Мабуть, все це збирали із метою психологічного тиску, щоб я відмовився від свого клієнта або, злякавшись, пішов на зговір зі слідством.

Інший випадок: справа блогера, який побив учасника АТО та притягувався до відповідальності за хуліганство. Така категорія справ мені ніколи не подобалася, але на прохання своєї знайомої взявся за цю справу. У нього був адвокат, але він під тиском радикальних організацій відмовився. На мене теж розпочався шалений тиск: після кожного судового засідання на мене чекали, супроводжували мене до офісу, на мобільний телефон отримував погрози, лайки. Такий собі своєрідний психологічний тиск, щоб я відмовився від захисту цієї особи. Натомість, я наскільки міг, пояснював їм свою позицію щодо принципів захисту, дискутував, переконував. Однак, як кожна людина, він має право на дотримання його процесуальних прав, свобод і інтересів, на вільний вибір захисника, а я, у свою чергу, зобов'язаний йому у цьому допомогти законними засобами і методами.

І ще про одне. Ототожнювати адвоката з клієнтом як сепаратиста чи як співучасника злочину — це верх безграмотності, правове невігластво. Шкода, що окремі журналісти, які висвітлювали цей процес, цього теж не розуміли. Можливо, молодому адвокату було б дуже складно вистояти у тій ситуації, але я, із точки зору своїх обов'язків захисника, не міг вчинити по-іншому та відмовитися від його захисту. Це були лише два конкретних випадки, сподіваюся, що вони останні у моєму житті.

Якось я продивлявся звіт НААУ за 2019 рік про вчинення насильства щодо адвокатів: кримінальне переслідування, вбивства, знищення їх майна — автомобілів, офісів, здійснення несанкціонованих обшуків, негласних слідчих дій. Таке враження, що живемо не у цивілізованій країні, що знаходиться в центрі Європи, а десь на далеких островах, де править беззаконня

та свавілля. Проте в Україні, яку любимо, у правовій державі, яку будуюмо, так бути не повинно.

Як, на Вашу думку, змінилася адвокатура зараз порівняно із підходами приміром років 10 тому? Що хорошого вона втратила, а що набула?

Попередній Закон «Про адвокатуру», який діяв до 2012 року, значно програє у своєму наповненні діючому. Зокрема, у новому Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» дуже багато новел, яких не було раніше. Це на краще. Наприклад, чітко виписані обов'язки та права адвоката, принципи положення його роботи, дисциплінарна відповідальність, засади формування системи органів адвокатського самоврядування, створення НААУ, ЄРАУ. Це добре. І зміни потрібні теж. На мій погляд, меж вдосконаленню цього Закону немає. Однак викликає щирий жаль намагання багатьох політиків в котрий раз врегулювати діяльність адвокатів на свій смак і лад, знову та знову переглядати Закон, за яким ми тривалий час працюємо. Певно, комусь дуже хочеться прибрати до «рук» адвокатуру та нею керувати.

Проте й у чинному Законі є деякі вади, які до кінця мені не подобаються. У першу чергу, це стосується гарантій адвокатської діяльності: заборони проникнення в житло або інше володіння адвоката, в якому знаходиться його робоче місце, проведення в них огляду, обшуку чи інших слідчих (розшукових) дій, проведення особистого обшуку адвоката, огляду, витребування чи вилучення речей та документів адвоката; заборони збирання інформації щодо спілкування, листування, інших комунікацій адвоката; удосконалення механізму адвокатського запиту. До речі, з цим питанням у адвокатів постійно виникають проблеми. Я десять років тому навіть звертався до Конституційного Суду України з офіційним тлумаченням статті 6 Закону «Про адвокатуру» (щодо права на запит), однак цей орган фактично відмовився досліджувати підняте питання. У Законі, на мою думку, має бути чітко описаний обсяг інформації, яка не підлягає розкриттю на адвокатський запит (тільки таємної та службової інформації або щодо життя фізичної особи). У адвокатів, насправді, не так багато способів законно збирати докази у справі, як і реальних можливостей впливу примусити посадових осіб надавати конкретні відповіді на запити.

Також із позитивних змін, вважаю, що кращим став порядок вступу у професію. Колись мої колеги, які давно працюють в адвокатурі, розповідали, як здійснюва-

лося навчання в колегії адвокатів. Молоді юристи заходили туди не масово, по 40 — 50 чоловік, а по 1 — 2. Досвідчені адвокати передавали свій досвід, знання, навчали професії, що давало можливість молодим адвокатам досить швидко адаптуватися до системи цієї роботи. А зараз нас дуже багато. Тільки за останні кілька років у нашій області адвокатами стали більше 1000 осіб. А їх всіх треба навчити, ввести в професію. І те, що НААУ, Рада адвокатів проводять навчання через тренінги, веб-семінари, лекції — це нормально. Бо скільки того підручника не вчи, головне — це досвід! Щоб отримати хорошого суддю, кажуть, потрібно років 10. Так і професійного адвоката не можна підготувати у коротший строк, допоки він не оволодіє усіма особливостями і тонкощами цієї професії.

Які поради Ви могли б надати молодим адвокатам на старті професійної кар'єри?

Любити людей, шанувати їх, не бачити у кожному з них тільки потенційного клієнта. Бути порядними настільки, що коли людина приходить за порадою, то не гонитися за грошима. Якщо не можеш дати відповіді — чесно сказати, що я не знаю і не можу вирішити питання. Але якщо взявся за роботу, то зробити все, щоб клієнт отримав позитивний результат, а для адвоката, який довів свою правову позицію, прийняту судом, такий результат буде найбільшим драйвом.

Що б Ви побажали колегам, особливо молодим адвокатам, які тільки вступають у професію із нагоди професійного свята?

Приємно, що у нас, як і в суддів та прокурорів, є своє професійне свято, а не лише загальний День юриста.

Бажаю всім добра, вірити, що у нас усе вийде, радіти професійним успіхам своїх колег. Я усім адвокатам — і молодим, і старшого віку, бажаю, у першу чергу, міцного здоров'я та вистояти у цей жажливий період пандемії. Ми змінюємося, все змінюється, світ змінюється. Але не повинні змінюватися наші дружні стосунки, почуття поваги до колег «по цеху». Чого усім і бажаю.

Інтерв'ю взяте за сприяння Ради адвокатів Хмельницької області адвокатами, регіональними представниками Молодіжного комітету НААУ «UNBANextGen» у Хмельницькій області Ольгою Задорожною та Анастасією Площинською

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЛИСТОПАД 2020 РОКУ – СІЧЕНЬ 2021 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Протягом листопада, грудня до Комітету надійшло 20 звернень про порушення професійних прав та гарантій адвокатської діяльності. **Комітет підготував 19 відповідей на звернення, 8 з яких було надіслано правоохоронним органам.**

5 листопада відбулось екстрене засідання Комітету, яке було присвячено детальному обговоренню звернення про порушення гарантій адвокатської діяльності, що полягало в погрозах адвокату фізичною розпратою.

На засіданні **7 грудня** Комітетом було обговорено звернення, в якому повідомляється про вияв грубої неповаги до адвокатської професії з боку судді Шевченківського районного суду у м. Києві. Детально дослідивши обставини, зазначені у зверненні, Комітет прийняв рішення розпочати підготовку відповідної дисциплінарної скарги до ВРП. Комітет також надав заявникам необхідні рекомендації та взяв вищезазначену ситуацію під свій особистий контроль.

29 грудня на гарячу лінію Комітету надійшло повідомлення про те, що невідомі особи проникли до приміщення Адвокатського об'єднання, що розташоване у м. Києві. Комітет оперативно відреагував на це повідомлення. На місце події невідкладно прибув

делегований представник Комітету, адвокат Четвертак Костянтин.

Згодом було встановлено, що вищезазначені особи є працівниками СУ ГУ НП у м. Києві, які прибули з метою здійснення процесуального повідомлення. За результатами цих подій адвокатська таємниця не була порушена. Майно, яке належить АО та адвокатам, які там працюють, не пошкоджене.

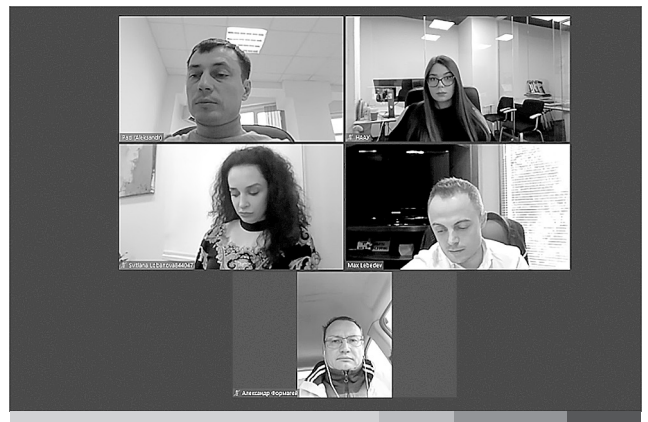
КОМІТЕТ З МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У виданні «Закон і бізнес» опубліковано інтерв'ю Голови Комітету з міжнародних зв'язків Івана Гречківського на тему: «За кордоном поважають наших адвокатів, негативні стереотипи на це не впливають». Посилання на публікацію: [URL: cutt.ly/AjRTI3q](https://cutt.ly/AjRTI3q)

КОМІТЕТ З ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПРАВА

13 листопада 2020 року Комітет провів засідання в режимі онлайн. Модератором зустрічі виступив Голова Комітету **Олександр Трохимець**.

Під час засідання члени Комітету визначили плани діяльності на майбутні періоди. Обговорили питання щодо: 1) порушення суб'єктами природних монополій антимонопольного законодавства у взаємовідносинах з постачальниками товарів та послуг; 2) функціонування ринку електричної енергії, проблеми правового регулювання; 3) правові позиції та можливі правові наслідки конституційного подання щодо «зелених» тарифів.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

Розпорядженням Голови НААУ, РАУ № 186 від 24.11.20 р. створено Комітет з питань інвестиційної діяльності та приватизації. Очолив новостворений Комітет адвокат **Олександр Задорожний**. Пан Олександр у період з 2010 року по 2013 рік очолював Регіональне відділення Фонду державного майна України у Запорізькій області, у 2018 році закінчив аспірантуру у Запорізькому державному університеті, захистивши дисертацію на тему: «Цивільно-правове регулювання відносин приватизації державного майна», є автором наукових та фахових статей з питань приватизації державного майна.

24 грудня 2020 року відбулося перше установче засідання Комітету. Під час засідання члени Комітету визначилися із планом роботи на 2021 рік.

КОМІТЕТ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

НААУ за участю представників Комітету активно долучилася до розгляду та обговорення *проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну службу» щодо розширення кола осіб, які можуть претендувати на вступ на державну службу» (реєстр. № 4361 від 11.11.20 р.)*. Вказаним проєктом пропонується розширити коло осіб, які можуть претендувати на зайняття посади державної служби категорій «А» та «Б», за рахунок претендентів, що мають досвід зайняття адвокатською, нотаріальною діяльністю, діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) — від одного до трьох років залежно від посади.

НААУ за результатами проведеного правового аналізу підтримала ідею прийняття законопроекту. Що стосується включення до кола претендентів на посади державної служби категорій «А» та «Б» осіб, які мають відповідний досвід адвокатської діяльності то НААУ вважає, що імплементація вказаних норм дозволить підвищити професійний рівень державних службовців.

16 грудня 2020 року відбувся розгляд вищевказаного законопроекту Комітетом Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування за участю члена Комітету **Євгена Зайця**.

На засіданні Комітету було прийняте рішення рекомендувати ВРУ за результатами розгляду проєкту Закону № 4361 у першому читанні прийняти його за основу.

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА

11 листопада Комітетом проведено онлайн-дискусію на тему: **«Скасування Сімейного кодексу України. За чи проти?»**. Круглий стіл було організовано з метою узгодження позиції адвокатської спільноти, експертів законопроектної роботи та відомих в Україні науковців щодо можливого скасування СК України шляхом перенесення його положень до окремої книги єдиного Цивільного кодексу України.

Доповідачами були адвокати, члени Комітету та запрошені видатні науковці, представники органів державної влади, члени Комітету з цивільного права та процесу НААУ.

Організатори заходу сподівалися, що за результатами акредитованої дискусії кожен з учасників не лише збагатиться знаннями, а й сам для себе визначиться, чи підтримує він думку щодо можливого скасування Сімейного кодексу України. Наприкінці експертного обговорення учасники заходу висловили глибоку вдячність **Зориславі Ромовській** за особистий вклад у появу Сімейного кодексу України.

Пані Зорислава у заключному слові та відгуку про захід зазначила: «З цікавих виступів учасників дискусії можна було зробити однозначний висновок: Україна — не єдина держава, в якій поряд із Цивільним кодексом успішно функціонує Сімейний кодекс. До прикладу, Болгарія, Польща. Сімейні відносини мають цілу низку особливостей, які роблять небажаним включення їх у структуру Цивільного кодексу. Про це дуже переконливо говорив професор Є. О. Харитонов. Проведена дискусія засвідчила, що серед науковців різних поколінь, представників різних наукових закладів домінує думка про необхідність збереження Сімейного кодексу України як

окремого законодавчого акта, який витримав перевірку часом, показавши свою ефективність. Сімейний кодекс України — це, звісно, не священна корова. Життя не стоїть на місці, а це вимагає внесення до нього змін та доповнень. Дискусія була гарно організована. Вона засвідчила, що в сучасних умовах жодні катаклізми не можуть стати перешкодою для наукового спілкування».

За ініціативою Комітету та Центру «Адвокат дитини» Вищої школи адвокатури НААУ організовано експертний Круглий стіл на тему: **«Реалізація Конвенції ООН про права дитини в Україні: державна політика, нормотворення та правозастосування»**. Захід приурочено до Всесвітнього дня дитини, який щорічно відзначається 20 листопада, з планованим обговоренням Національного плану дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини та ключових пріоритетів розбудови цілісної ефективної системи захисту прав та інтересів дитини в Україні.

25 — 27 листопада 2020 року Комітет спільно з Центром «Адвокат дитини» на базі Вищої школи адвокатури провів **марафон вебінарів із нагоди відзначення 31-ї річниці Конвенції ООН про права дитини**. Марафон зібрав найкращих фахівців права та тривав цілих 3 дні. Кожен учасник зміг підвищити свою кваліфікацію з різних аспектів вирішення сімейних спорів та застосування норм сімейного законодавства.

Комітет презентував **дайджест судової практики у сімейних справах про зміну імені, прізвища дитини у зв'язку з розірванням шлюбу, позбавленням батьківських прав**. У дайджесті відображені правові

позиції Верховного Суду при вирішенні вищевказаних справ. Зокрема, у збірнику можна знайти: які обставини беруться до уваги при вирішенні спору з метою дотримання принципу забезпечення найкращих інтересів та чи враховується думка дитини при розгляді таких справ.

Перегляд за посиланням: URL: goo.su/3T1Y

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

13 листопада 2020 року відбувся Круглий стіл на тему: «**Штучний інтелект на допомогу правосуддя та права людини**». Захід мав на меті з'ясування стану готовності щодо запровадження в процес судочинства елементів штучного інтелекту та визначення ризиків для правосуддя від цього.

У ході обговорення експерти дійшли спільного висновку, що наша держава поки що не готова до таких нововведень, однак вивчення питання щодо застосування штучного інтелекту у сфері здійснення правосуддя заслуговує на увагу і може стати предметом фахових дискусій у майбутньому.

1 грудня 2020 року відбувся Круглий стіл на тему: «**Актуальні питання дізнання та судового розгляду кримінальних проступків. Як успішно діяти адвокату в провадженнях щодо кримінальних проступків?**».

Під час заходу присутні члени Комітету розкрили сутність поняття «кримінальний проступок», зазна-

чивши при цьому, що це передбачена кодексом дія чи бездіяльність, за вчинення якої може бути накладено штраф у розмірі не більше 3 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Крім того, обговорювали питання щодо доцільності проведення слідчих дій до внесення відомостей до ЄРДР у випадку кримінального проступку та прийнятності доказів у цьому кримінальному провадженні.

23 грудня 2020 року за ініціатииви Секції доступу до правосуддя Комітету відбувся Круглий стіл на тему: «**Цифрове правосуддя: проблематика та пошук шляхів усунення. Електронний суд**».

Участь у заході взяли: заступник Голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздй**, який очолює робочу групу НААУ з питань впровадження електронного правосуддя в Україні і безпосередньо займається проблемами розвитку електронного судочинства; голова Комітету **Ганна Колесник**; голова секції доступу до правосуддя Комітету **Вадим Риков**; голова Комітету з міжнародного права **Віталій Власюк** та члени Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки

адвокатської діяльності: **Олександр Панченко, Сергій Сидоренко та Анатолій Худяков.**

Валентин Гвозд'їй розповів про досвід застосування європейськими країнами цифрових технологій у системі правосуддя.

За результатами обговорення учасники Круглого столу вирішили фокус уваги зосередити на необхідності подальшого закріплення в чинному законодавстві поняття та механізмів електронного суду, забезпечення належного доступу людини до електронного судочинства, дотримання умов безпеки в його роботі.

23 грудня 2020 року відбулося засідання Комітету, під час якого члени Комітету підбили підсумки року, що минає.

14 січня 2021 року для обговорення плану роботи на 2021 рік у НААУ відбулося засідання Комітету. Усі члени Комітету внесли пропозиції щодо проведення заходів різної спрямованості. Найближчим часом заплановано кілька круглих столів Секції доступу до правосуддя, Секції захисту прав в'язнів та Секції захисту прав національних меншин.

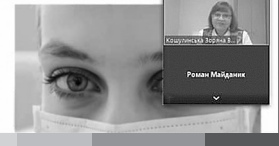
КОМІТЕТ З МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

17 грудня 2020 року відбулось засідання Комітету, на якому затверджено квартальний та річний звіти і план роботи Комітету на наступний рік, обговорено подальшу діяльність секцій та стан підготовки методичних рекомендацій.

Традиційно, з метою підвищення кваліфікації та обміну досвідом, на засідання запрошено зовнішнього експерта. Цього разу експертом була **Зоряна Кошулинська**, судовий експерт-психолог, керівник

Будь-яка зміна звичного ритму, графіка — стрес для організму, зокрема і психічний.

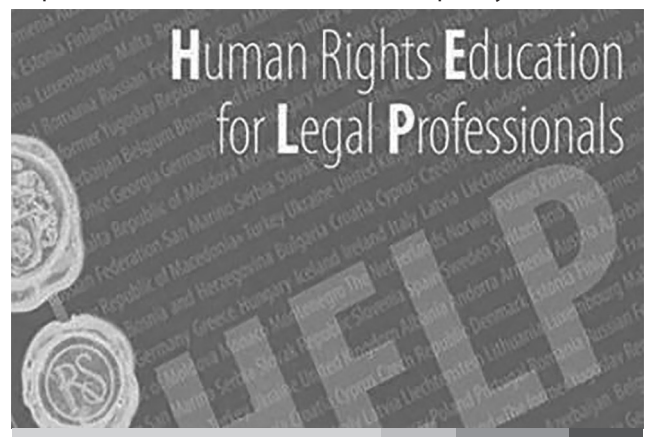
- Карантин для переважної більшості українців, як і жителів країн, уражених пандемією коронавірусу, випробуванням є ще вам не три-чотири дні боротьби із застудою. Більше ніж місяців ми змушені поміняти звичний уклад, навіть соціаль поведінку, спілкування із близькими. Ми змінимося...???

психологічної служби Львівської обласної клінічної психіатричної лікарні з цікавою доповіддю на тему «Професійне вигорання адвокатів». Актуальна тематика та чимало наболілих питань були предметом обговорення, а ще безліч схвальних відгуків і слова вдячності за змістовний виступ експерта.

На порядку денному роботи Комітету, зокрема, спектр просвітницьких заходів та інформаційні матеріали на базі Вищої школи адвокатури НААУ та співпраця з правовими клубами PRAVOKATOR.

03.12.2020 відбулась **фінальна зустріч учасників другого набору онлайн-курсу за програмою РЕ HELP**. Тренерами курсу виступили: Гретченко Л., Корнага О., Міськів О., Матова Т., Чорновус Н.

16.11.2020 стартувало навчання **третього набору онлайн-курсу за програмою РЕ HELP**. Тренером курсу є Триньова Я.

Члени Комітету взяли участь у низці заходів у всіх куточках України, приурочених до Дня прав людини, зокрема:

Вітязь О., Калинюк Н., Матова Т. — проведення воркшопу на тему «Захист прав людини у сфері охорони

здоров'я, приурочений до прийняття Загальної декларації прав людини» (08.12.2020);

Сенюта І. — виступ на Круглому столі на тему «Правове регулювання надання психіатричної допомоги дітям» (10.12.2020, онлайн-захід);

Якубовський О. — проведення безкоштовного онлайн-консультування з медико-правової тематики під гаслом «Права людини понад усе» (10.12.2020);

Чорновус Н. — проведення семінару на базі Львівського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги на тему: «Права пацієнта та лікаря» (10.12.2020, м. Львів);

Кашинцева О. — проведення Круглого столу на тему «Інтелектуальна власність та доступ до лікування в контексті реалізації права на здоров'я» (10.12.2020, онлайн-захід);

Чорновус Н., Корнага О., Троценко О. — проведення семінару на тему: «Права пацієнтів в окремих галузях надання медичної допомоги» (онлайн-захід на платформі правових клубів PRAVOKATOR);

Сенюта І. — виступ на Різдвяних читаннях у Львові на тему «Правове забезпечення діяльності медичного працівника в умовах COVID-19» (10-11.12.2020, м. Львів);

Гончаров М., Хмара М. — проведення семінару на тему «Особливості реалізації прав лікарями та пацієнтами, їх захист на території України в умовах карантину» (11.12.2020, м. Рівне).

10 січня 2021 року голова Комітету взяла участь у **IV Міжнародному конгресі з медичного права на базі Law Faculty of the Dokuz Eylul University** в онлайн-форматі (Стамбул, Туреччина).

Ірина Сенюта під час виступу поділилась з міжнародними колегами досвідом викладання медичного права в медичних та юридичних закладах вищої освіти, в тому числі розкрила особливості викладання дисципліни на базі Вищої школи адвокатури для адвокатів. Окрім того, висвітлила діяльність Центру медичного права ВША НААУ.

Ірина Сенюта виступила експертом і підготувала статтю на тему «**Ахілесова п'ята** медичної реформи», яка була опублікована на сайті Інформаційного агентства AdvokatPost. Голова Комітету поділилась своїми міркуваннями щодо можливості реалізації програм медичних гарантій, розкрила правову природу таких документів, як Специфікація та Умови закупівлі

медичних послуг, проаналізувала термінологічний дисонанс, породжений внесенням змін до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 03.12.2020.

Детальніше із публікацією можна ознайомитись за посиланням: URL: advokatpost.com/advokat-seniuta-pro-akhillesovu-p-iatu-medychnoi-reformy/

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

У виданні «Закон і бізнес» опубліковано інтерв'ю Голови Комітету з питань гендерної політики, що діє у складі НААУ, **Ольги Просянюк** на тему: «Успіх жінок в юридичній професії, як і в усіх інших, залежить від нас самих». Посилання на публікацію URL: cutt.ly/ijE7ejH

КОМІТЕТ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

15 грудня 2020 року Голова Комітету **Анжеліка Моїсєєва** взяла участь у роботі заключної конференції проекту «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України», яку організував Офіс Ради Європи в Україні.

КОМІТЕТ З ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Комітет презентував щомісячний аналіз судової практики у сфері діяльності комітету (постанови Верховного Суду).

Цього разу — серпневий аналіз судової практики у сфері застосування норм ст. 1276 ЦК України (спадкової трансмісії), строків позовної давності у справах про оспорювання запису про батьківство за нормами КпШС України, щодо стягнення депозитних вкладів з банківських установ, що були розташовані на окупованій території, та інших цивільно-правових справах.

Документ можна переглянути за посиланням:

URL: unba.org.ua/assets/uploads/publications/Dajest.pdf

Комітетом здійснено правовий аналіз проекту Закону України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України (щодо визначення часу, з якого за рішенням суду зменшується або збільшується розмір аліментів)» (реєстр. № 4195 від 07.10.2020).

НААУ вважає, що необхідно підтримати законопроект за умови урахування висловлених пропозицій, оскільки невірним залишається питання, що має відбуватися з виконавчим провадженням про стягнення аліментів, якщо суд ухвалює рішення про зміну їх розміру. На практиці на підставі такого рішення суду видається новий виконавчий лист, а виконавець відкриває нове виконавче провадження.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

23 грудня 2020 року члени Комітету взяли участь у Круглому столі, що проводився НААУ за ініціати-

вою Комітету захисту прав людини на тему: «Цифрове правосуддя. Проблематика та способи шляхів усунення. Електронний суд».

24 грудня 2020 року відбулося засідання Комітету. Під час засідання члени Комітету підбили підсумки діяльності за 2020 рік та запланували цікаві заходи на 2021 рік. Крім того, члени Комітету вирішили у 2021 році написати другу частину методичних рекомендацій «Електронні докази. Обшук. Частина 2».

КОМІТЕТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

За ініціативою Комітету 9 грудня 2020 року проведено IP-breakfast на тему: «Докази сторін під час розгляду справи АМКУ щодо недобросовісної конкуренції».

На заході було обговорено питання щодо того, які саме докази необхідно збирати, на що звертати увагу, чи важливо проводити соціологічне дослідження або звертатися до експерта в галузі інтелектуальної власності під час розгляду справи.

11 грудня 2020 року за підтримки Комітету відбувся День інтелектуальної власності «Інтелектуальна власність 2020: перезавантаження» на базі ВША.

Захід зібрав представників ТОП національних та міжнародних юридичних компаній, адвокатів, патентних повірених, судових експертів. Серед спікерів курсу — Микола Потоцький, Сергій Барбашин, Катерина Сопова, Юлія Прохода, Максим Бочаров, Олег Чернобай, Олександр Мамуня, Анна Кравчук, Антон Коваль.

Під час навчального курсу було розглянуто новели законодавства в IP-сфері 2020, а саме нову структуру державної системи правової охорони інтелектуальної власності, компетенції її суб'єктів; новели в охороні торговельних марок, географічних зазначень, промислових зразків, винаходів та корисних моделей.

Комітет з інтелектуальної власності, що діє у складі НААУ, на онлайн-засіданні 22 грудня визначив та затвердив план діяльності на 2021 рік.

У засіданні взяли участь голова Комітету **Микола Потоцький**, заступник голови **Сергій Барбашин**, члени Комітету.

Розпочав засідання голова Комітету Микола Потоцький з привітання колег із професійним святом та подякував за надані попередньо пропозиції по роботі Комітету у 2021 році.

У результаті обговорень учасники сформували орієнтовний план роботи у 2021 році:

1. *Проведення традиційних IP breakfast-ів з метою обговорення питань:*

- Чорний квадрат Малевича vs Геометрична фігура квадрат vs Фотографія квадрата. Твори візуального мистецтва як об'єкти авторського права;
- Інтелектуальна власність у кінотовиробництві;
- Міжнародне патентування;
- Все про ОКУ (Організації колективного управління);
- Правовий супровід онлайн-платформ з концепцією монетизації контенту.

2. *Організація Круглого столу щодо узагальнення практики діяльності судових органів (зокрема, Вищого суду з питань інтелектуальної власності).*

3. *Співпраця з Вищою школою адвокатури НААУ: курс «Промислові зразки 2020: новели правової охорони», вебінари, «IP-Web-Day».*

4. *Проведення у співпраці з молодіжним комітетом НААУ — «UNBA NextGen» воркшопів, зустрічей з керуючими провідних юридичних фірм.*

Слідкуйте за новинами, Комітет готує корисні та цікаві заходи для адвокатів!

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

10 листопада в НААУ за ініціативою Комітету відбулася друга зустріч «MEET UP з парламентарієм».

Модераторами заходу виступили: **Сергій Хільченко**, адвокат, Голова Комітету та **Олександр Світличний**, адвокат, член Комітету.

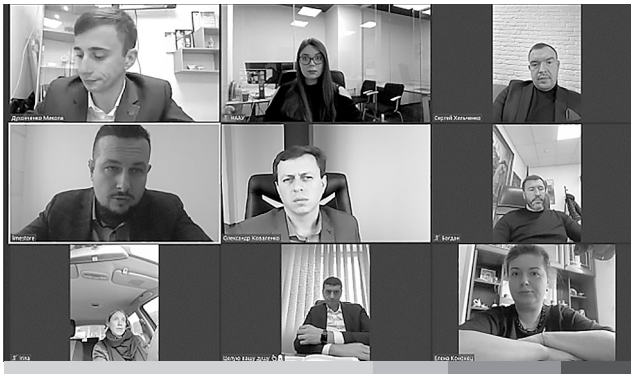
Запрошеною гостею була Голова Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту прав інвесторів, заступниця Голови фракції «Слуга народу» у Верховній Раді України **Галина Янченко**. Народна обраниця розповіла про діяльність Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань

захисту прав інвесторів. Надала практичні рекомендації адвокатам щодо подання скарг. Розповіла про критерії їх прийняття, порядок та регламент виступів під час засідань Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту прав інвесторів, результати та наслідки розгляду скарг та відповідний депутатський контроль ухвалення рішень.

13 листопада 2020 року Комітет провів засідання в режимі онлайн. Модератором зустрічі виступив Голова Комітету Сергій Хильченко.

Під час засідання члени Комітету обговорили підсумки діяльності Комітету за II — III квартали 2020 року, визначили плани діяльності на майбутні періоди.

17 листопада 2020 року в НААУ за ініціативою Комітету з Радою бізнес-омбудсмена відбулась онлайн-зустріч на тему: «Комплаєнс-політика та Covid-19: на що звернути увагу клієнтів?».

Модератором заходу виступив **Олександр Світличний**. Як спікер участь взяла **Тетяна Херувімова**, інспектор Ради бізнес-омбудсмена.

На початку зустрічі Олександр Світличний привітав усіх присутніх та розповів про те, як належний рівень комплаєнсу впливає на досягнення очікуваного результату та які практичні рекомендації з боку адвокатів можуть підвищити захищеність бізнесу від недобросовісної поведінки.

Тетяна Херувімова зауважила, що компанії залучають адвокатів на стадії вибудовування комплаєнс-процесів для реалізації стратегій захисту. На думку доповідачки, дуже важливо відстежувати, яким чином пандемія вплинула на комплаєнс-політику, як необхідно змінити фокус комплаєнс-програми, щоб ефективно захищати компанію-клієнта й надалі.

За результатами обговорення усі присутні дійшли висновку, що побудова ефективних комплаєнс-процедур є запорукою запобігання та протидії всім видам бізнес-ризиків.

1 грудня 2020 року в НААУ за ініціативою Комітету спільно з РБО відбулась онлайн-зустріч на тему: «Як забезпечити ефективне представництво клієнтів у взаємодії з державними органами: досвід РБО».

Модератором виступив Олександр Світличний. У ході обговорення учасники поділилися порадами, як ефективно взаємодіяти з державними органами, зацентрували увагу на важливості в цьому процесі «м'яких навичок», доброчесності, управлінні репутацією та вирішенні конфліктів.

3 грудня 2020 року члени Комітету взяли участь у юридичних дебатах, які були організовані Тимчасовою спеціальною комісією з питань захисту прав інвесторів, щодо змін законодавства, ініційованих адвокатською спільнотою.

9 грудня 2020 року між представниками НААУ та РБО відбулася зустріч з метою обговорення основних причин, що породжують звернення й насамперед проблеми бізнесу в Україні. **Сергій Хільченко**, Голова Комітету, та **Олександр Світличний**, член Комітету, спільно з **Марчіном Свенчіцьким**, Бізнес-омбудсменом України, підвели підсумки співпраці за рік, а саме було проведено десять спільних заходів для адвокатської спільноти у рамках проєкту «Прокачай свої soft-skills з бізнес-омбудсменом». Також учасники склали план співпраці на 2021 рік.

За результатами зустрічі адвокати передали подяку від Голови НААУ, РАУ Ізвіткової Лідії Павлівни Марчіну Свенчіцькому за високу професійну майстерність і активну співпрацю з адвокатами України.

15 грудня 2020 року в НААУ за ініціативою Комітету спільно із Навчально-науковим інститутом права та міжнародно-правових відносин Університету митної справи та фінансів відбулась **онлайн-зустріч зі студентами на тему: «Проблематика особливостей**

роботи адвоката та адвокатських спільнот з бізнес-структурами».

Модераторами та спікерами заходу були **Сергій Хільченко** та **Олександр Світличний**.

Сергій Хільченко, розпочинаючи свій виступ, зауважив, що *«юрист, який надає професійну правову допомогу учасникам правовідносин, є адвокатом. Наполегливість, комунікабельність, ініціативність, любов до своєї професії, чесність, відповідальність та ерудиція — це ті здібності, без яких не можна уявити адвоката. Тож на шляху до омріяного статусу не забувайте розвиватися в цих напрямках. Зараз існує чимало літератури, з якої можна отримати поради, як стати кращим, витривалішим у роботі та в навчанні, як розвивати свою комунікабельність тощо».*

Олександр Світличний зацентрував увагу студентів на особливостях роботи адвоката. Якщо молодий адвокат планує побудувати успішну кар'єру, то йому важливо розвивати soft skills. Фокусування на завданнях, швидкість реакції, уважність до дрібниць і хороша пам'ять — просто необхідні для того, щоб досягти успіху.

Наприкінці зустрічі адвокати на прикладі власної практики розповіли студентам, які схеми рейдерства найпоширеніші та як адвокати борються з такими випадками.

16 грудня 2020 року між представниками НААУ та Офісом протидії рейдерству відбулася зустріч з метою обговорення перспектив розвитку законодавства, спрямованого на викорінення рейдерства.

Сергій Хільченко, Голова Комітету, та **Олександр Світличний**, член Комітету, спільно з керівником Офісу протидії рейдерству **Віктором Дубовиком** скла-

ли план співпраці на 2021 рік. Сторони наголосили, що така взаємодія є корисною для українських адвокатів з точки зору отримання досвіду та удосконалення своїх професійних навичок у сфері захисту бізнесу та інвесторів.

За результатами зустрічі адвокати передали подяку від Голови НААУ, РАУ Лідії Ізовітової Віктору Дубовику за сприяння розвитку та зміцнення адвокатури України, сумлінну працю та професіоналізм.

Комітет презентував звіт за період з вересня 2019 року по грудень 2020 року.

Незважаючи на карантинні обмеження, Комітет провів більше 30 цікавих та корисних заходів за напрямом підвищення кваліфікації адвокатів.

Комітет відкритий для спільних проєктів і підтримує найкращі ініціативи! Більш детально за посиланням: URL: <https://cutt.ly/hjnJAP1>

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

Микола Лукашук обраний головою Дніпропетровської обласної ради та відповідно до вимог закону складає з себе повноваження очільника Національної асоціації арбітражних керуючих України (НААКУ) й припиняє діяльність арбітражного керуючого.

Микола Лукашук очолював НААКУ з 20 листопада 2019 року. За цей час Асоціація завершила інституційне становлення, були створені 23 її регіональних

органи та Науково-консультативна рада, налагоджена зовнішня та внутрішня комунікація й прийнята комплексна система «Алгоритм захисту арбітражних керуючих». Крім того, НААКУ об'єднала арбітражних керуючих попри регіональні відмінності та сформувала ефективні інструменти вирішення професійних конфліктів. Відповідно до правил НААКУ, для вибору нового керівника Асоціації потрібно провести позачерговий всеукраїнський З'їзд (на строк до жовтня-2021) або інституція має продовжити працювати під керівництвом заступника Голови Асоціації **Олександра Бондарчука** та обрати нового Голову восени 2021 року.

Між НААУ та Національною асоціацією арбітражних керуючих діє меморандум про співпрацю.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

10 грудня 2020 року відбулась онлайн-зустріч на тему: «Класифікація товару, порушення митних правил та пост-аудит: роль та досвід РБО» в НААУ за ініціативою Комітету спільно з РБО. Модератором заходу виступила **Ірина Кальницька**, адвокат, заступниця Голови Комітету, як доповідач взяв участь **Кирило Номінас**, інспектор РБО.

У ході зустрічі учасники розглянули проблематику порушень митних правил. Із цього приводу Кирило Номінас слушно зауважив: «Безпосередньо Митницями розглянуто 3,3 тисячі справ про порушення митних правил та накладено штрафів на суму 134 млн грн. На розгляд до суду передано 9,4 тис. справ про порушення митних правил на суму майже 1,97 млрд грн. Кількість переданих справ збільшилась на 55 % порівняно з аналогічним періодом 2019 року».

Ірина Кальницька пояснила, у чому полягає сутність класифікації товарів для розмитнення, зацентрувавши увагу на тому, що названа класифікація вимагає визначення цифрового кодового позначення для окремого товару (в Україні десятизначного).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

11 листопада 2020 року Голова Комітету **Олександр Дроздов** взяв участь у парламентських слуханнях Комітету з питань правової політики ВРУ на тему: **«Проблеми виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини»**.

30 листопада 2020 року під час **другого заходу в рамках національної дискусії «Доступ до правосуддя: реалії та перспективи»** Голова Комітету Олександр Дроздов наголосив на тому, що несталість національного законодавства у судовій владі становить загрозу для здійснення правосуддя в Україні, зазначивши: *«Одним з маркерів незалежності судової влади є сталість законодавства. І, на жаль, Україна демонструє всьому світу приклад, коли постійна зміна законодавства, в тому числі і зміна якості цього законодавства, призводить до того, що судді втрачають довіру до самих себе, судді не хочуть працювати»*.

Голова Комітету Олександр Дроздов взяв участь у слуханнях комітету Верховної Ради з питань правової політики на тему: **«Проблеми виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини»**, де зазначив, що представники адвокатури мають бути залучені до роботи урядової Комісії з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Крім того, Олександр Дроздов взяв участь у **Третій національній дискусії «Доступ до правосуддя:**

реалії та перспективи», заявивши, що постійні зміни до законодавства про судоустрій і статус суддів підривають довіру до судової влади та створюють небезпечну ситуацію правової невизначеності, що є порушенням принципу верховенства права.

КОМІТЕТ З ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

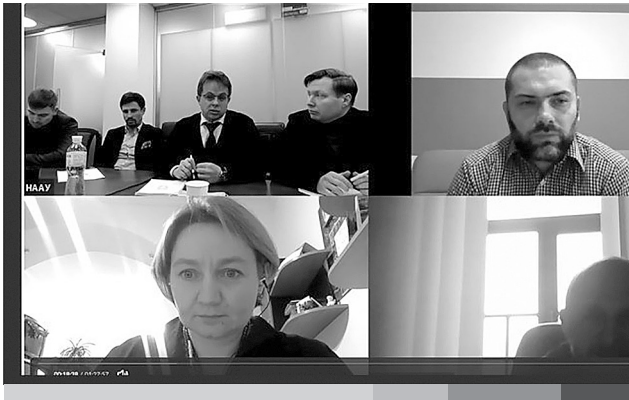
4 грудня 2020 року Проєктом Ради Європи в Україні **«Стамбульська конвенція: інструмент для посилення боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством в Україні»** було проведено фінальне засідання Координаційної ради проєкту, яким підведено підсумки роботи проєкту в Україні, співпраці з національними партнерами (серед яких

є НААУ) та досягнення, яких здобуто протягом проєктної діяльності. Представником від НААУ виступила Голова Комітету **Олена Сибільова**, Координатор програми Ради Європи HELP.

КОМІТЕТ З АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

24 грудня 2020 року відбулося засідання Комітету. Голова Комітету, адвокат **Олександр Поліводський** привітав усіх присутніх із прийдешніми святами та подякував за плідну роботу протягом року. Незважаючи на карантинні обмеження, Комітет провів більше 10 заходів за напрямом підвищення кваліфікації адвокатів спільно з ВША. Також у 2020 році члени Комітету взяли участь в обговоренні законопроєкту щодо підсудності земельних спорів господарським судам та провели онлайн Круглий стіл щодо цього законопроєкту із юридичною спільнотою. Крім того, у 2020 році Комітет розширився

на довкілеву складову. До того ж членами Комітету було розроблено експертну думку щодо спадкування права постійного користування землею фермерським господарством.

Під час засідання члени Комітету висловили свої думки щодо організації та діяльності Комітету на наступний рік. У результаті обговорень учасники сформували орієнтовний план роботи у 2021 році:

- здійснення роботи з підготовки методичних матеріалів для адвокатів щодо безоплатної приватизації землі, укладення договорів оренди землі с/г призначення, а також щодо проведення перевірок Держгеокадастру та інших контролюючих органів у земельній сфері;

- проведення щоквартальних зустрічей із суддями Верховного Суду для обговорення актуальних проблем вирішення земельних спорів та необхідності забезпечення єдності судової практики;

- проведення спільних заходів з іншими комітетами, зокрема з Комітетом з питань захисту бізнесу та інвесторів, що діє в складі НААУ, щодо рейдерства у земельній сфері.

Враховуючи важливість врегулювання відносин у сфері охорони довкілля, Комітет запланував підготовку методичних рекомендацій «Роль адвоката під час екологічних оцінок», «Охорона довкілля та права людини». Комітетом буде запроваджено місячні дайджести аналізу природоохоронного законодавства та аналізу актуальної судової практики. Буде започатковано серію лекцій із довкілевого права. Комітет запрошує до співпраці науковців та експертів для узгодження позицій та формування ефективних і дієвих засобів застосування довкілевих правових норм.

За результатами зустрічі Голова Комітету Олександр Поліводський вручив членам Комітету нагороди

та подяки від Голови НААУ Лідії Ізвітової за сумлінну працю та участь у роботі Комітету.

КОМІТЕТ З БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

20 листопада 2020 року члени Комітету **Інна Яремova та Марина Рибкіна** взяли участь в «**URBAN FORUM 2020**», організованому КНУБА, в режимі онлайн з використанням платформи Microsoft Teams.

Під час заходу обговорювалися питання, пов'язані з нормативно-правовою базою у сфері будівельного та земельного права. Практично в усіх доповідачів був основний акцент, що немає ніяких законів, нормативно-правових актів на захист населення і забудовників.

«На мій погляд, такі важливі питання (теми) треба розглядати, обговорювати наживо за круглим столом. Найближчим часом буде багато роботи, пов'язаної з темою застарілого житлового фонду і права власності/оренди землі під забудову», — зазначила Марина Рибкіна.

3 грудня 2020 року

адвокат, заслужений юрист України, Заступник Голови Олег Курчин успішно захистив дисертацію на здобуття ступеня доктора юридичних наук на тему: «Містобудівна діяльність в системі функціонування місцевого самоврядування: конституційно-правове дослідження».

Крім того, за період листопад — грудень 2020 року, Комітет провів 3 засідання **3 листопада, 4 грудня та 29 грудня**.

КОМІТЕТ З ТРУДОВОГО ПРАВА

За період листопад-грудень відбулися зміни у складі Комітету. З цього приводу Голова Комітету **Вікторія Поліщук** зазначила: «Комітет з трудового права сприяє розвитку рівних прав та можливостей для усіх адвокатів і на власному прикладі показує, що для роботи адвоката у трудовому праві відсутні обмеження чи привілеї за ознакою статі. Саме тому Комітет дотримується принципу гендерної рівності. Сьогодні у складі Комітету — 11 членів, із них — 6 жінок та 5 чоловіків».

16 листопада 2020 року члени Комітету взяли участь у обговоренні проєкту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» (реєстр. № 3623) на засіданні Комітету ВРУ з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів засідання.

25 листопада 2020 року за ініціативою Комітету відбувся Круглий стіл на тему: «**Держпраця як «арбітр» у трудовому спорі за скаргами працівників**». Метою обговорення стало питання проведення інспекційних відвідувань за скаргами працівників або осіб, які не були оформлені, НААУ з ініціативи Комітету з трудового права, планує проведення Круглого столу, щоб надати рекомендації адвокатам, які практикують у трудовому праві.

24 грудня 2020 року члени Комітету зібралися для підбиття підсумків 2020 року та планування роботи на 2021 рік.

КОМІТЕТ З ГОСПОДАРЬСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

8 грудня 2020 року відбувся Круглий стіл на тему: «**Законопроєкт № 4164 — системний крок в упорядкуванні господарського та цивільного законодавства**». Метою обговорення було питання підстав та наслідків реформування Господарського кодексу України задля приведення його у відповідність до Цивільного кодексу України. Участь у заході, крім членів Комітету, узяли розробники цього законопроєкту: **Олег Подцерковний, Володимир Устименко, Олена Беляневич**.

Наприкінці заходу модератор **Наталія Ковалко** подякувала учасникам Круглого столу за активну участь та додала: «Дійсно, питання, які ми обгово-

рували сьогодні, та інформація, якою поділилися науковці, є дуже важливою і цікавою та стосується майже кожного!».

Адвоката, Голову Комітету, керуючого партнера «INSTATE GROUP» **Сергія Тюріна 4 січня 2021 року** призначено на посаду першого заступника голови Хмельницької обласної державної адміністрації.

Розпорядженням № 1 від **14 січня 2021 року** Головою Комітету призначено адвоката **Ганну Осетинську**.

Ганна Осетинська — адвокат, керуючий партнер АО «CTRL.law», кандидат юридичних наук, член Спілки українських підприємців, є фахівцем у галузі комерційного й договірної права, зокрема щодо вирішення спорів у сфері бізнесу, захисту та представництва приватних клієнтів. У 2006 році захистила кандидатську дисертацію з права на тему: «Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України». Починаючи з 2019 року обіймала посаду заступника Голови Комітету господарського права та процесу НААУ.

Також новопризначена Голова Комітету спеціалізується на супроводі судових спорів у галузі сімейного права. Крім того, Ганна Осетинська займається волонтерською діяльністю, організовує на базі власної юридичної школи «CTRL.School» освітні заходи з правової грамотності для студентів провідних ЗВО України, допомагає встановлювати стандарти циві-

лізованих способів вирішення спорів, організовує заходи у Спільноті українських підприємців із метою підвищення правової бізнес-грамотності, ділиться власним досвідом.

Ганна Осетинська зазначає: «Для мене вступ на посаду Голови Комітету з господарського права та процесу НААУ є надзвичайно відповідальним та важливим кроком. Переконана, що разом із командою досвідчених професіоналів Комітету зможемо реалізувати низку завдань, спрямованих на дослідження актуальних проблем господарського права та процесу, удосконалення господарсько-правових інститутів, зокрема через залучення міжнародного досвіду. Крім того, переконана, що в процесі діяльності Комітету особлива увага має бути зосереджена на проведенні численних заходів, зорієнтованих на підвищення кваліфікації адвокатів у сфері господарського права та процесу».

До цього часу Головою Комітету був адвокат Сергій Тюрін, який зауважив: «За період мого головування в Комітеті з господарського права та процесу НААУ ми з колегами встигли зробити багато корисних справ. Члени Комітету організовували заходи з підвищення кваліфікації адвокатів, здійснювали правовий аналіз й обговорення законопроектів, що стосуються сфери діяльності Комітету. Наразі я припиняю роботу на посаді Голови Комітету у зв'язку з призначенням мене першим заступником голови Хмельницької обласної державної адміністрації та, відповідно, зупиняю право на зайняття адвокатською діяльністю. Вдячний керівництву НААУ та колегам із Комітету про схвалення кандидатури на посаду нового голови Комітету Ганни Осетинської, яка проявила активну позицію й професіоналізм на посаді заступника голови Комітету. Усім колегам щиро дякую за небайдужість і злагождену роботу та бажаю подальших успіхів!».

КОМІТЕТ З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Комітетом з адміністративного права та процесу НААУ у грудні 2020 року напрацьовано ряд зауважень та пропозицій до проекту Закону України «Про внесення зміни до статті 164¹² Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо розширення переліку порушень бюджетного законодавства» (реєстр. № 4458 від 03.12.2020 р.).

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

Голова Молодіжного комітету **Сергій Барбашин** увійшов до виконавчого комітету Європейської асоціації молодих адвокатів (EYBA). European Young Bar Association оприлюднила склад виконавчого комі-

тету асоціації 2020-2021, новину можна переглянути на сторінці EYBA у Facebook. Виконавчий комітет керує поточною діяльністю, визначає стратегію, бюджет та відповідальний за проведення заходів Асоціації.

Молодіжний комітет за сприяння регіонального представництва у Харківській області **домовився про співпрацю з представниками проєкту «Коворкінг-центр для адвокатів» у місті Харкові**. Вже з листопада 2020 року адвокати — члени UNBA NextGen зможуть долучитися до реалізації проєк-

ту, а саме скористатися робочим місцем, кімнатою для переговорів з клієнтами, необхідною технікою, кімнатою для відпочинку та іншими зручностями на особливих умовах.

Діяльність молодіжного комітету та його регіональних представництв у 2020 році було презентовано 18 листопада 2020 року на загальному засіданні. У ньому взяли участь: керівний склад комітету (голова, заступник голови, члени Ради), секретар, проєктний менеджер, представники UNBA NextGen у регіонах, члени комітету та зареєстровані учасники.

Запрошеним гостем на заході був **заступник голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздій**, який безпосередньо координує напрям роботи з молодими адвокатами НААУ та представниками Комітету в регіонах.

Другий захід у межах національної дискусії «Доступ до правосуддя: реалії та перспективи» за участю адвокатів, суддів та науковців відбувся 30 листопада 2020 року в НААУ.

Участь у ньому також узяли **Лілія Іванчук та Станіслав Кундеус** — представники UNBA NextGen в Івано-Франківську та Вінниці.

Присутні визнали, що нині в Україні фактично відсутнє реальне реформування судової системи. Кожен запропонував власні шляхи виходу із ситуації, коли наші громадяни не в змозі повною мірою отримати захист своїх прав.

Лілія Іванчук подякувала НААУ за те, що залучає молодих адвокатів до заходів такого рівня. *«Це чудова нагода почути думку насамперед суддів щодо реформування судової влади, бо відсутність системності, комплексного підходу стосовно*

змін у законодавстві безпосередньо впливає на їхню діяльність та здійснення правосуддя», — зауважила доповідачка наприкінці дискусії.

Регіональні представники молодіжного комітету у Волинській області спільно з Радою адвокатів Волинської області активно долучаються до роботи із студентами.

4 грудня було проведено зустріч із студентами Коледжу технологій, бізнесу та права Волинського національного університету імені Лесі Українки.

На зустрічі представники UNBA NextGen у регіоні **Тарас Манькут, Юлія Спас** та Голова Ради адвокатів Волинської області **Галина Руденко** розповіли студентам про особливості та основні засади адвокатської діяльності, структуру органів адвокатського самоврядування, а також про діяльність молодіжного комітету.

Захід відбувся в рамках проведення Всеукраїнського тижня права.

З 7 по 11 грудня адвокати Молодіжного комітету у Хмельницькій області спільно з Радою адвокатів

Хмельницької області провели **тиждень безкоштовного юридичного консультування «Pro Bono Week 2020»**, приуроченого Міжнародному дню прав людини. Учасники Молодіжного комітету надаватимуть усім охочим безкоштовні усні консультації онлайн і телефоном.

18 грудня 2020 Голова UNBA NextGen Сергій Барбашин та регіональні представники комітету взяли участь у засіданні Ради адвокатів України. Захід відбувся у незвичному для адвокатів онлайн-режимі, що не зменшило урочистості заходу.

На порядку денному було три питання, а саме: підбиття підсумків діяльності НААУ та органів адвокатського самоврядування, привітання зі святом та інше.

UNBA NextGen привітав адвокатів із професійним святом!

«Кожен із нас стоїть на варті захисту прав людини. Для нас це почесна місія. Ми є представниками унікальної професійної спільноти. Бажаємо усім набувати лише кращих та почесних якостей. Спеціально для Вас — побажання від колег з молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen у регіонах України: URL: youtu.be/m5IB9-XyRnY»

22 грудня 2020 року відбулось годинне інтерв'ю із адвокатом Сергієм Бахареви́м, директором BICG-Baharev International Consulting Group GmbH, м. Відень, присвячене питанням корпоративного права в Австрії та Європі.

Захід було проведено у НААУ за ініціативою регіонального представництва UNBA NextGen у Дніпрі, за підтримки Голови Ради адвокатів Дніпропетров-

ської області Тетяни Лещенко та регіональних представників UNBA NextGen у регіоні Алевтини Башкєєвої та Ілони Дитятковської.

Сергій Бахаре́в всебічно розглянув особливості корпоративного права Австрії, особливості представництва осіб в європейських судах, оглянув практичні аспекти роботи адвоката в Європі. Велика частина інтерв'ю була відведена спілкуванню із учасниками та відповідям на їх запитання.

Відеозапис інтерв'ю розміщено на Youtube-каналі UNBA NextGen.

Молодіжний комітет представив відеозвіт діяльності у 2020 році.

Минулого року UNBA NextGen готував для адвокатів, юристів цікаві публікації та нетворкінг-зустрічі, сприяв підвищенню кваліфікації і розвитку soft-навичок.

Молодіжний комітет висловлює вдячність керівництву Національної асоціації адвокатів України Лідії Ізовітовій, Валентину Гвоздію та Вадиму Краснику за можливість розвиватися та бути кращими.

Комітет невтомно працює далі й чекає кожного молодого адвоката та юриста у своїй команді (*заявка на вступ до Комітету*: URL: cutt.ly/gjeT8hw).

Перегляд відеозвіту за посиланням:

URL: m.youtube.com/watch?v=qPMn-mequsU

Також представництва UNBA NextGen організують акредитовані онлайн-вебінари підвищення кваліфікації для адвокатів свого регіону та всієї країни. Зокрема, у період з 10.11.2020 до 15.01.2021 було проведено 12 вебінарів.

Відеозаписи вебінарів можна переглянути на Youtube-каналі UNBA NextGen:

URL: youtube.com/channel/UC5XLB3G5cylxtDspDX1Hh4Q.

Перший у новому році захід, організований регіональним представництвом Молодіжного комітету у Рівненській області спільно з Радою адвокатів цього ж регіону, відбувся **5 січня 2021 року**.

До Ради адвокатів Рівненської області завітали вихованці обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей (що розташований у селі Олександрія Рівненського району Рівненської області), які привітали адвокатську спільноту регіону з новорічними святами гучними колядками та дзвінким сміхом.

Діти своїм візитом подякували адвокатам за те, що напередодні свят адвокатура області за ініціативою регіональних представників UNBA NextGen у Рівному збирала серед своїх колег кошти, на які для вихованців центру були закуплені подарунки — USB-флешнакопичувачі, навушники, а також солодощі й фрукти.

Така матеріальна підтримка закладу стала вже традиційною, оскільки у 2020 році завдяки адвокатській активності й безпосередній участі членів молодіжного комітету НААУ у Рівненській області неодноразово проводилися для вихованців закладу майстер-класи, дітям до різних свят передавали солодощі, а в одну з дитячих кімнат інтернату були придбані ліжка.

«Приємно, що новий рік ми розпочали з добрих справ, і проведений захід є цьому підтвердженням», — зазначають представники Молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen у Рівненській області.

КОМІТЕТ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

16 листопада 2020 року розпочався другий етап (оцінка поданих заявок) Першого всеукраїнського поетичного конкурсу «Адвокатська ліра». Для оцінки поданих заявок було сформовано Конкурсну комісію, до якої увійшли: адвокати, члени Комітету: **Іванна Го-**

1 ПЕРШИЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ПОЕТИЧНИЙ КОНКУРС

КОМІТЕТ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ, ЩО ДІЄ В СКЛАДІ НААУ

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ АДВОКАТУРИ І ПРАВА НААУ

«АДВОКАТСЬКА ЛІРА»

I етап:
Відбір заявок на участь у конкурсі
(01.10.2020 - 15.11.2020)

II етап:
Оцінка поданих заявок (16.11.2020 - 01.12.2020)

III етап:
Нагородження переможців (01.12.2020 - 19.12.2020)

ПРОВОДИТЬ: НААУ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ КОМІТЕТУ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ У СПІВПРАЦІ ІЗ ЦЕНТРОМ ДОСЛІДЖЕНЬ АДВОКАТУРИ І ПРАВА

луб, Олександр Черних; представниця від Львівського національного університету імені Івана Франка — **Зореслава Ромовська**; представник Національного університету «Києво-Могилянська академія» — **Василь Богачук**. Головою Конкурсної комісії було обрано адвоката, Голову Комітету — **Наталію Плісу**.

17 грудня 2020 року в НААУ відбувся Творчий вечір «**З глибин віків — до магії душ**», під час якого Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** оголосила та нагородила переможців конкурсу «Адвокатська ліра».

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

КОМІТЕТ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ, ЩО ДІЄ В СКЛАДІ НААУ

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ АДВОКАТУРИ І ПРАВА НААУ

АДВОКАТСЬКА ЛІРА 2020

17 грудня 17:30

ТВОРЧИЙ ВЕЧІР З ГЛИБИН ВІКІВ - ДО МАГІЇ ДУШІ

У ПРОГРАМІ:

- Привітання та нагородження переможців Першого всеукраїнського поетичного конкурсу серед адвокатів «Адвокатська ліра»;
- Презентація видань Центру досліджень адвокатури і права з історії адвокатури;
- Представлення переможцями Конкурсу своїх творів;

2021

Андрій Липицький

ЗOOM

QR code

У ході творчого вечора Голова Комітету з гуманітарних питань і творчих ініціатив, Голова Конкурсної комісії конкурсу «Адвокатська ліра» **Наталія Пліса** прочитала декілька своїх віршів, а переможці Конкурсу презентували аудиторії твори, що посіли перші місця в різних номінаціях.

Окрім нагородження переможців та презентації їхньої творчості, під час творчого вечора Керівник Центру досліджень адвокатури і права **Ірина Васи-**

лик презентувала видання Центру: Календар НААУ на 2021 рік «Адвокати-меценати в історії України», книгу про відомого адвоката Степана Федака «Адвокатська, економічна і громадсько-політична діяльність Степана Федака (1861—1937)» та видання про Президента УНР «Андрій Лівіцький — адвокат і політик на тлі епохи».

23 грудня 2020 року члени Комітету підбили підсумки діяльності Комітету за 2020 рік.

Голова Комітету, адвокат Наталія Плїса привітала усіх присутніх із прийдешніми святами та подякувала за плідну роботу протягом року.

Крім того, пані Наталія звернула увагу колег на необхідність затвердження персонального складу Комітету із визначенням кандидатів на посади Заступника Голови та Секретаря Комітету.

Під час засідання члени Комітету висловили свої думки щодо організації та діяльності Комітету на наступний рік.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

21 грудня 2020 року в НААУ відбулося засідання Комітету. На засіданні Комітету було визначено відповідальних щодо запланованих турнірів Комітету на перший квартал 2021 року, таких як:

— Всеукраїнський онлайн-турнір з шахів, березень 2021 року, відповідальний — **Тарас Жарський**;

— Турнір з боулінгу, 23 січня 2021 року, відповідальний — **Сергій Тарасюк**;

— Турнір з кульової стрільби (пістолет, калібр 9/19), лютий 2021 року, відповідальний — **Тарас Ламах**;

— Турнір зі спортивного більярду, лютий 2021 року, відповідальний — **Яніс Жуковський**.

Також було обговорено проблему проведення у 2021 році Всеукраїнського турніру з футболу серед адвокатів «Кубок UNBA». У зв'язку з карантинними обмеженнями у 2020 році було прийняте рішення не проводити захід. Визначились з тим, що масштабний спортивний турнір, навіть за відсутності глядачів, буде можливо провести лише при знятті обмежень, пов'язаних із COVID-19.

За результатами зустрічі за сприяння розвитку та зміцнення адвокатури України, сумлінну працю та професіоналізм **Тарас Ламах** передав нагороди від **Голови НААУ, РАУ Ізівітової Лідії Павлівни** членам Комітету.

Подяку НААУ отримали адвокати:

— **Олександр Перепелиця**;

— **Яніс Жуковський**;

— **Антон Мізін**.

Почесну відзнаку НААУ отримали адвокати:

— **Михайло Давидюки**

— **Олександр Квятківський**.

Та нагрудним знаком НААУ «Видатний адвокат України» було нагороджено адвоката **Сергія Тарасюка**.

На завершення Голова Комітету побажав усім плідного та цікавого співробітництва у 2021 році!

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

30 листопада 2020 року відбувся другий захід у рамках національної дискусії «Доступ до правосуддя: реалії та перспективи».

Співорганізаторами такого діалогу між професійними спільнотами стали Національна асоціація адвокатів України та Вища рада правосуддя. До участі в заході, зокрема, долучилися: Голова Комітету з питань безоплатної правової допомоги, Голова Співки адвокатів України **Олександр Дроздов**, Голова Комітету з питань верховенства права НААУ **Марина Ставнійчук**, Голова Комітету законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності, що діє в складі НААУ, **Олексій Ющенко**.

30 листопада 2020 року в НААУ за ініціативою Комітету з транспортного права у співпраці з Комітетом з питань митного та податкового права обговорили проблеми та наслідки відсутності строків давності, що впливають із ст. 467 Митного кодексу України.

Модераторами заходу виступили Голова Комітету з транспортного права НААУ, адвокат **Андрій Лук'яненко** та Голова Комітету з митного та податкового права НААУ **Яків Воронін**.

У Круглому столі взяли участь представники Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, а саме завідувачка кафедри фінансового права, д. ю. н., професорка **Оксана Музика-Стефанчук**, професорка кафедри фінансового права, д. ю. н. **Наталія Губерська**, а також адвокат, д. ю. н., доцент, доцент кафедри фінансового права Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, член Кваліфікаційної палати КДКА Київської області, член Комітету з господарського права та процесу, член Науково-консультативної ради при ВС, сертифікований бізнес-медіатор **Наталія Ковалко**.

Усі спікери погодились з тим, що чинне положення другого речення ст. 467 Митного кодексу України

є дискримінаційною нормою і такою, що не відповідає Конституції України, а також фундаментальним науковим доктринам строків давності у справах про адміністративне правопорушення, оскільки саме цим положенням було скасовано строки давності притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, якщо справа розглядається судом у частині розумності строків розгляду справи судом.

Під час Круглого столу учасники дійшли висновку, що є необхідність погодити ст. 467 МКУ із загальними засадами адміністративного права через розробку законопроекту внесення змін до Митного кодексу України.

У НААУ за ініціативою Комітету з адміністративного права та процесу й Комітету з питань митного та податкового права відбувся експертний Круглий стіл на тему: «Тактика захисту платників податків, зборів (обов'язкових платежів)».

Участь у заході об'єднала адвокатів, суддів та науковців.

У ході дискусії учасники експертного обговорення погодились, що справи, пов'язані з ухиленням від сплати податків, є досить складними та потребують від адвоката ретельної підготовки та спеціальних знань. Також присутні дійшли висновку про необхідність продовження обговорення зазначеної теми із залученням широкого кола учасників, зокрема представників органів ДФС та прокуратури.

3 грудня 2020 року відбувся Міжнародний податковий конгрес «Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної

безпеки» на базі Університету державної фіскальної служби України. **Від НААУ участь взяли:**

— **Ігор Колесников**, секретар Ради адвокатів України Національної асоціації адвокатів України, Заступник Голови Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, Заступник Голови Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності, що діють в складі НААУ;

— **Ганна Леус**, член Комітету з питань митного та податкового права та Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, що діють в складі НААУ.

Адвокати виступили з доповіддю на тему «Адвокатура та публічний інтерес».

У підсумку **адвокати Ганна Леус та Ігор Колесников погодилися**, що запорукою стабільності в державі є мирне та добровільне забезпечення публічного інтересу суспільства. Але це не може бути досягнуто в повній мірі лише жорсткою фіскальною політикою, політикою «кнута» та покарання. Стабільність і процвітання можуть бути досягнуті лише добровільно. Лише тоді, коли буде забезпечений і гарантовано захищений кожний приватний інтерес, коли будуть законні та справедливі податки. І в цьому важливу роль відіграють саме адвокати, які забезпечують баланс між публічним інтересом держави та суспільства в цілому та приватними інтересами громадян.

10 грудня 2020 року в НААУ за участю Комітету з питань захисту бізнесу та інвесторів, молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen спільно з Київським національним торговельно-економічним університетом відбулась онлайн-зустріч зі студентами на тему:

«Проблематика особливостей роботи адвоката та адвокатських спільнот із бізнес-структурами».

Онлайн-дискусія організована в рамках Всеукраїнського тижня права до Міжнародного дня прав людини.

Модераторами заходу були:

— **Олена Кононець**, адвокат, к. ю. н., доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права КНТЕУ, член Комітету з питань захисту бізнесу та інвесторів НААУ;

— **Олена Мироненко-Шульган**, адвокат, член Ради молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen.

Олена Мироненко-Шульган розкрила питання доступу до професії адвоката, умов, за яких можна скласти кваліфікаційний іспит для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, а також розповіла про якості майбутнього правника, які зможуть зробити його конкурентноспроможним на ринку юридичної праці. Адвокат порекомендувала учасникам бізнес-літературу, необхідну сучасному фахівцю.

Олена Кононець розповіла студентам про особливості роботи адвоката у контексті:

- здійснення представництва в Європейському Суді;
- діяльності адвоката в бізнес-сегменті;
- правових аспектів захисту прав та законних інтересів бізнесу;
- реалізації правозахисної функції адвоката з інвесторами.

Наприкінці зустрічі Олена Мироненко-Шульган вручила Олені Кононець інформаційні брошури для студентів КНТЕУ. У матеріалі описано, хто такий адвокат, чим відрізняється юрист від адвоката, а також розміщено інформацію про Національну асоціацію адвокатів України та молодіжний комітет UNBA NextGen.

24 грудня 2020 року відбулася Панельна дискусія на тему: «Право на соціальний захист осіб з інвалідністю, отриманою в результаті військового конфлікту на Донбасі» за ініціативою Комітету з сімейного права НААУ, за участю Комітету з військового права та Комітету з питань захисту прав осіб з інвалідністю.

Співорганізатором заходу виступив Гельсінський фонд з прав людини (м. Варшава, Польща) в рамках проєкту ОБСЄ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі) / БДІПЛ (Бюро з демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі БДІПЛ / ОБСЄ в рамках проєкту «Просування людського виміру безпеки в Україні»).

За результатами обговорення організатори та учасники констатували накопичення проблемних питань у сфері забезпечення та захисту прав осіб з інвалідністю, отриманою в результаті військового конфлікту на Донбасі, виникнення нових викликів, пов'язаних із збройним конфліктом на сході України. Погодились, що врегулювання спірних аспектів потребуватиме виваженої та послідовної державної політики, скоординованої співпраці органів державної влади та місцевого самоврядування, активної позиції та правозахисної діяльності адвокатської спільноти, а також міжнародної партнерської підтримки.

Комітетами з сімейного права, з цивільного права та процесу НААУ здійснено правовий аналіз проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення місця проживання дитини в безспірному порядку», реєстр. № 4154 від 25.09.2020 р.

НААУ вважає за доцільне повернути законопроект № 4154 на доопрацювання.

Намагання законодавців включити в Сімейний кодекс України питання процедури вирішення питання між батьками щодо місця проживання дитини призведе до ще більшої правової колізії, оскільки в матеріальний закон намагаються включити норми виключно процесуального характеру, що є недопустимим. Такі визначення, як «окреме провадження», «строк розгляду справи», «розгляд справи без виклику учасників справи» не відповідають суті та характеру Сімейного кодексу України.

Члени Комітетів НААУ з сімейного права, трудового права, адміністративного права та процесу здійснили правовий аналіз законопроекту «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії мобінгу» (реєстр. № 4306 від 02.11.2020 р.).

Представники НААУ передусім звернули увагу, що для України проблема забезпечення прав працівників на гідне ставлення до них під час трудової діяльності, захисту від цькування та протидії насильству на робочих місцях є надзвичайно гострою, потребує усвідомленого опрацювання та законодавчого закріплення антимобінгових правових механізмів.

Представники НААУ — **Голова Комітету з сімейного права Ганна Гаро, а також Голова Комітету з цивільного права та процесу Олег Простибоженко і член вищевказаних комітетів Світлана Савицька** — взяли участь у першому засіданні робочої групи

з удосконалення законодавства щодо забезпечення інтересів та прав дитини у випадку конфлікту між батьками щодо місця проживання дитини, участі в її вихованні. Захід відбувся в онлайн-форматі 10 грудня 2020 року при Міжвідомчій координаційній раді з питань правосуддя щодо неповнолітніх.

Представники Комітетів НААУ, адвокати: Заступник Голови Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності **Юрій Григоренко**, Голова Комітету з питань безоплатної правової допомоги **Олександр Дроздов**, член Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності **Леонід Скокін**, Заступник Голови Комітету з сімейного права **Лариса Гретченко**, член Комітету з міжнародних зв'язків **Елеонора Салова**, Заступник Голови Комітету захисту прав людини **Тетяна Гнатюк** та член цього ж Комітету **Ігор Светлічний**, Голова Комітету з цивільного права та процесу **Олег Простибоженко**, Заступник Голови Комітету з кримінального права та процесу **Олексій Горох** та член цього ж Комітету **Євгеній Мірошников** **18 грудня 2020 року взяли участь у другому онлайн-засіданні Секторальної робочої групи «Правова держава, юстиція» при Міністерстві юстиції України.** Ця робоча група створена з метою організації діяльності партнерів із розвитку в Україні системи судочинства і юстиції та наближення її до міжнародних стандартів, забезпечення прав людини в системі правосуддя, захисту права власності і ефективного правового регулювання, створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань, реалізації трирівневої моделі координації міжнародної технічної допомоги.

22 грудня 2020 року за ініціативи Комітету з енергетичного права й Комітету з міжнародного права було проведено **Круглий стіл на тему: «Держава проти зелених інвесторів: виникнення спорів та перспективи їх вирішення».**

Серед спікерів, які взяли участь в обговоренні, — Заступник Голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**, Голова Комітету ВРУ з питань енергетики та житлово-комунальних послуг **Андрій Герус**, Голова Комітету з енергетичного права НААУ **Олександр Трохимець**, Голова Комітету

з міжнародного права НААУ **Віталій Власюк**, Заступник Голови Комітету з енергетичного права НААУ **Владислав Власюк**, член Комітету з міжнародного права НААУ **Ростислав Никітенко**, представники ПрАТ «НЕК «Укренерго», ДП «Гарантований покупець», Вітроенергетичної асоціації України, Європейсько-українського енергетичного агентства, судді адміністративних судів.

Ключовою темою для обговорення стала ситуація, пов'язана з виникненням та погашенням заборгованості державою перед інвесторами у сфері відновлюваних джерел енергії.

18 грудня 2020 року представники Комітетів НААУ взяли участь у другому онлайн-засіданні **Секторальної робочої групи «Правова держава, юстиція» при Міністерстві юстиції України.**

Під час дискусії заступник Голови Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності **Юрій Григоренко** запропонував активніше залучати представників НААУ України до обговорення всіх питань, що стосуються регулювання діяльності адвокатів, та підтримав ініціативу проведення спільних тренінгів для працівників органів прокуратури й судів.

Також до засідання долучилися представники НААУ: **Олександр Дроздов**, Голова Комітету з питань безоплатної правової допомоги; члени Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності: **Леонід Скокін**, **Євгеній Мірошников**; **Лариса Гретченко**, заступник Голови Комітету з сімейного права; **Елеонора Салова**, член Комітету з міжнародних зв'язків; **Тетяна Гнатюк**, заступник Голови Комітету захисту прав людини; **Ігор Светлічний**, член цього ж Комітету; **Олег Простибоженко**, Голова Комітету з цивільного права та процесу; **Олексій Горох**, Заступник Голови Комітету з кримінального права та процесу.

НЕДОПУСК ЗАХИСНИКА ДО УЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Євген Пеліхос, адвокат, засновник та керуючий АБ «Євгена Пеліхоса», член комітетів НААУ (з верховенства права, захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, з питань безоплатної правової допомоги)

При втіленні в життя однієї з основних та важливих для країни реформ правоохоронних органів — реформації Генеральної прокуратури України, де-юре, було ліквідовано стару систему та проведено очищення кадрового складу, але де-факто, було створено новий орган, який особливо не відрізняється від старого. Так, на посадах залишилася більшість прокурорів, які попередньо обіймали ті ж самі посади та продовжують здійснювати досудове розслідування тих самих кримінальних проваджень, над якими «працювали» попередні роки.

НЕДОПУСК ЗАХИСНИКІВ

Так званий «недопуск захисника» до участі у кримінальному провадженні активно використовується правоохоронцями з 2014 року. Натомість, замість того, аби вдосконалювати свою роботу та усувати прогалини, удосконалювати механізми роботи, — у новому Офісі Генерального прокурора завзято взяли на озброєння цю відпрацьовану роками технологію.

Так, уповноважені особи Офісу Генерального прокурора узяли за практику вчиняти дії, якими не визнають захисників підозрюваного такими, що здійснюють захист його прав та інтересів попри надання усіх документів, передбачених ст. 50 Кримінального процесуального кодексу України¹.

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надання адвокату інформації та копій документів, отриманих під час здійснення кримінального провадження, здійснюється в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом.

Відповідно до ч. 1 ст. 48 КПК захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також

іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні.

Статтею 51 КПК передбачено, що договір із захисником має право укласти особа, передбачена в ч. 1 ст. 45 КПК (у тому числі підозрюваний), а також інші особи, які діють в її інтересах, за її клопотанням або за її наступною згодою.

У той же час представники Офісу Генерального прокурора вважають, що надані захисниками документи, передбачені ст. 50 КПК, є недостатніми для підтвердження їх повноважень, та вимагають додаткової письмової «згоди підозрюваного» чи «клопотання підозрюваного на залучення захисників», тобто документа, який, на думку органу досудового розслідування, виключатиме всі сумніви щодо достовірності наданої підозрюваним згоди на залучення адвоката.

Займаючи таку процесуальну позицію, прокурори вважають, що адвокат не є стороною кримінального провадження, внаслідок чого він не наділений повноваженнями заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, користуватися процесуальними правами підозрюваного, передбаченими ст. 42 КПК,

¹ Далі за текстом — КПК.

та ознайомлюватися з матеріалами кримінального провадження.

У той же час на виконання ухвал слідчих суддів, якими прокурорів зобов'язано або розглянути клопотання, або навіть і допустити захисників до надання правової допомоги, вони посилаються на те, що положеннями кримінального процесуального законодавства не передбачено такої процесуальної дії, як допуск адвоката захисником підозрюваного, а також порядок її здійснення.

Таким чином, прокурори умисно створюють перешкоди щодо допуску адвокатів для надання правової допомоги підзахисному, при цьому нівелюючи обов'язковість виконання ухвал слідчих суддів, якими їх зобов'язано допустити захисників.

НЕВИКОНАННЯ УХВАЛ СУДДІВ

В офіційному листуванні службові особи Офісу Генерального прокурора у стверджувальній формі висловлювали свою незгоду з ухвалами слідчих суддів, які набрали законної сили та якими зобов'язано визнати захисників стороною провадження й надати їм для ознайомлення матеріали кримінального провадження. Таким чином, нехтуючи основними засадами демократичної, правової держави, фактично не визнаючи ні судову, ні правову систему України у цілому, а саме не виконуючи рішення, винесені «Іменем України», прокурори дуже красномовно стверджують цинічний правовий нігілізм.

Зокрема, у цілій низці постанов та інших процесуальних документів прямо вказано, що ухвала суду є *«безпідставною, незрозумілою та такою, що не ґрунтується на нормах законодавства»*, *«обґрунтування суду, наведені у мотивувальній частині рішення, не мають для слідчого та прокурора вирішального значення»*.

Нагадаємо, що відповідно до ст. 533 Кримінального кодексу України² вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України.

Слід звернути увагу, що у слідчих та прокурорів відсутні повноваження щодо надання оцінки, тлума-

чення, узяття під сумнів, а тим більше невиконання будь-яких рішень судів, які набули законної сили, оскільки це містить ознаки свавілля та є злочином. Слідчі та прокурори зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а не вигадувати, які судові рішення вони не визнають і не будуть виконувати, порушуючи обов'язковість їх виконання та прямі норми процесуального права. У будь-якому випадку всі ризики та негативні наслідки від протиправних дій або помилок слідчих і прокурорів покладаються на державу, й такі помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються.

ПІДМІНА ПОНЯТЬ

Представники Офісу Генерального прокурора систематично та умисно продовжують здійснювати підміну понять у частині невиконання ухвал суддів. Зокрема, отримавши ухвалу слідчого судді, якою правоохоронців зобов'язано допустити захисників до кримінального провадження та розглянути клопотання сторони захисту щодо надання матеріалів для ознайомлення, зазначають: *«орган досудового розслідування вимушений виконати ухвалу слідчого судді про розгляд клопотань, разом з тим, ураховуючи, що адвокат не є стороною у кримінальному провадженні і він не наділений правами підозрюваного, передбаченими ст. 42 КПК України, а також повноваженнями заявляти клопотання та ознайомлюватися з матеріалами кримінального провадження»*. Цинізм ситуації полягає, зокрема, в тому, що такі посилання, на думку прокурорів, є належним виконанням судових рішень.

У багатьох кримінальних провадженнях такі обставини з недопуском адвокатів до здійснення захисту свого клієнта тривають роками. Це свідчить лише про те, що попри постійні так звані реформи працівники Офісу Генерального прокурора замість виконання покладених на них функцій щодо здійснення ефективного досудового розслідування кримінальних проваджень, роками займаються формальними діями з недопуску адвокатів, нівелюючи основоположні та фундаментальні завдання кримінального провадження, передбачені ст. 2 КПК щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, а також призводять до порушення права на захист.

² Далі за текстом — КК.

Такі умисні дії призводять до порушення права особи на захист, передбаченого ст. 63 Конституції України та ст. 20 КПК. Більше того, вчинювані діяння свідчать про перешкоджання здійсненню правомірної діяльності захисника з надання правової допомоги та порушення встановлених законом гарантій його діяльності, що мають ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК.

ЩОДО ЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Відповідно до положень ст. 14 Правил адвокатської етики, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р., *договір про надання правової допомоги* — це договір, за яким одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується надавати правову допомогу іншій стороні договору (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору, у випадку, якщо така оплата передбачена договором. До договору про надання правової допомоги також застосовуються загальні положення цивільного законодавства про договір.

Аналіз положень Цивільного кодексу України свідчить про відсутність серед обов'язкових істотних умов цього виду договорів відомостей про «місце» укладення договору. З цього робимо висновок, що зазначення місця укладення договору не має вирішального значення для визначення його змісту та умов. Таким чином, при укладенні договору про надання правової допомоги за бажанням сторін може бути зазначено місцезнаходження як клієнта, так і адвоката, а може й взагалі не вказано місця укладення договору, що не буде мати наслідком визнання його недійсним.

Підсумовуючи викладене, звертаю увагу всіх практикуючих адвокатів на незаконність та недопустимість вимагання для підтвердження повноважень захисника документів, не передбачених ст. 50 КПК, з боку сторони обвинувачення.

Тому з метою припинення подібних протиправних дій, які цинічно порушують право людини на захист з боку обраного нею захисника, закликаємо всіх колег не залишати такі дії без належної уваги та за наявності відповідних правових підстав пропонуємо звертатись із дисциплінарними скаргами, заявляти відводи, звертатись до органів адвокатського самоврядування та публікувати результати своєї діяльності. Тільки таким чином, виступаючи єдиною потужною силою, можна здолати цей правовий нігілізм та навести правовий лад в Україні.

ЧИ МОЖНА ОТРИМАТИ ВСЮ ПЕНСІЮ СПАДКОДАВЦЯ, ЯКА НЕ БУЛА НИМ ОТРИМАНА ВНАСЛІДОК ПРОЖИВАННЯ НА НЕПІДКОНТРОЛЬНІЙ ТЕРИТОРІЇ З 2014 РОКУ?

Анастасія Сербіна, адвокат, головний редактор
спецвипуску «Юридичні практики»

Останні 6 років я займаюсь представництвом інтересів внутрішньо переміщених осіб та тих, які внаслідок проведення АТО/ООС залишились на непідконтрольній українській владі території. Великий сегмент цієї роботи — отримання недоотриманої пенсії після смерті спадкодавця.

Станом на сьогодні ми маємо різну правозастосовчу практику із цього питання, а з огляду на останні позиції ВС більшість благодійних організацій, які працюють в цій же сфері, суттєво зменшили обсяг допомоги, обмежуючись лише останніми трьома роками з дати смерті спадкодавця. Я пропоную інший шлях.

ПОЗИЦІЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Управліннями Пенсійного Фонду України¹ на стадії визначення розміру недоотриманої пенсії, яка має бути включена до спадкової маси, повсюдно на запити нотаріусів надається відповідь з урахуванням трьох років з моменту звернення нотаріуса. На підставі цієї відповіді нотаріуси видають свідоцтво про право на спадщину.

На цій стадії більшість спадкоємців можуть бути введені в оману щодо дійсного розміру недоотриманої пенсії, адже є спадкодавці, які взагалі не переводили свою пенсію на підконтрольну територію, внаслідок чого утворилась заборгованість з її виплати з липня/серпня 2014 року. Іншим спадкодавцям виплати пенсії була припинена під час першої хвили перевірки фактичного місця проживання — 01.03.16 р. або пізніше. Внаслідок цього ми отримуємо неповну картину обсягу спадкового майна, адже періоди з 2014-го й до зими 2018 року взагалі не беруться.

У всіх таких справах я роблю адвокатські запити з проханням повідомити розмір недоотриманої пенсії за життя до дати смерті. Таким чином, ми дізнаємося про набагато більші обсяги спадкової маси. Питання в тому, що далі робити із такими відповідями? Адже для більшості нотаріусів вони не є належним документом, який підтверджує обсяг спадщини, і свідоцтво про право на спадщину містить суму, яка відповідає зазначеній ПФУ. Також в адвокатському запиті я завжди ставлю питання про причини розбіжності інформації, наданій мені та нотаріусу.

Відповіді містять завжди однакове обґрунтування: на запит нотаріуса щодо суми недоотриманої пенсії в довідці було зазначено розмір недоотриманих сум пенсій на дату формування довідки з урахуванням її зменшення згідно з ч. 1 ст. 46 Закону України від 09.07.03 р. № 1058 «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»², яка вказує, що нараховані суми пенсії, на виплату яких пенсіонер мав право,

¹ Далі за текстом — ПФУ.

² Далі за текстом — Закон № 1058.

але не отримав своєчасно з власної вини, виплачуються за минулий час, але не більше ніж за три роки до дня звернення за отриманням пенсії. Також повідомляється, що розмір при виплаті недоотриманої пенсії може бути ще зменшено залежно від дати звернення до територіального органу Пенсійного фонду України особи, яка має право на отримання даної виплати згідно зі свідоцтвом про право на спадщину.

Час обміну кореспонденцією між нотаріусом та органами ПФУ, видача свідоцтва про право на спадщину та фактичне звернення до органу ПФУ за спадщиною також зменшує розмір пенсійних виплат, які реально будуть отримані спадкоємцем.

Таким чином, ми маємо таку картину: на підставі свідоцтва про право на спадщину спадкоємець отримує суму, яка буде дорівнювати останнім сумах пенсійних виплат пенсіонера за життя, зменшену на три роки з моменту звернення. Пам'ятаємо, що свідоцтво про право на спадщину видається після 6 місяців з моменту відкриття спадщини, а отже, реально спадкоємці можуть максимально претендувати лише на 2,5 року недоотриманої пенсії.

Для прикладу: людина померла 01.06.20 р. Відповідь нотаріусом отримана 20.08.20 р. (яка вже обмежена на три роки назад), свідоцтво про право на спадщину видано 10.01.21 р., а здано до органу ПФУ 20.01.21 р. Отже, до виплати спадкоємець отримає лише за період з 20.01.18 р. по 01.06.20 р. (по дату смерті включно).

Уявімо, що цей спадкодавець не отримував пенсію з 01.03.16 р., отже, саме з цієї дати до 19.01.18 р. суми платежів недоотриманої пенсії, на думку ПФУ, до виплати не потрапляють та залишаються в бюджеті. Гарна економія державного бюджету, з якою важко погодитись спадкоємцю. Та й здоровий глузд це не сприймає, адже ми всі пам'ятаємо, як чиновники, припиняючи виплати на непідконтрольну територію, одноголосно запевняли, що ваша пенсія нікуди не подінеться, ми знайдемо спосіб — і всі отримають усе належне. Але тепер держава відвернулася та змінила свої підходи.

ЩО Ж НАМ КАЖЕ ЗАКОНОДАВСТВО З ЦЬОГО ПРИВОДУ?

Статтею 316 Цивільного кодексу України³ зазначено, що правом власності є право особи на річ (майно),

яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Згідно з ч. 1 ст. 317 ЦК власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном.

Відповідно до ст. 321 ЦК право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні.

Статтею 31 Конституції України та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено принцип непорушності права приватної власності, який означає право особи на безперешкодне користування своїм правом та закріплює право власника володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном, на власний розсуд учиняти щодо свого майна будь-які угоди, відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

У своїх висновках ЄСПЛ неодноразово нагадував, що перша та найважливіша вимога ст. 1 Першого протоколу полягає в тому, що будь-яке втручання публічної влади в право на мирне володіння майном має бути законним: друге речення п. 1 дозволяє позбавлення власності лише «на умовах, передбачених законом» (рішення у справах «Амюр проти Франції», «Колишній король Греції та інші проти Греції» та «Малама проти Греції»).

Водночас ст. 1 Першого протоколу не гарантує права на надбання майна (рішення у справах «Мюсель проти Бельгії» та «Копеський проти Словаччини»). Особа може заявляти про порушення ст. 1 Першого протоколу тільки тією мірою, якою оскаржувані рішення національного суду стосуються її майна в розумінні цього положення. «Майном» може бути як «існуюче майно», так і активи, включаючи вимоги, стосовно яких особа може стверджувати, що вона має принаймні «легітимні сподівання» на реалізацію майнового права. «Легітимні сподівання» за своїм характером повинні бути більш конкретними, ніж просто надія, й повинні ґрунтуватися на законодавчому положенні або юридичному акті, такому як судовий вердикт (рішення у справі «Копеський проти Словаччини»).

Відповідно до ст. 1218 ЦК до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

³ Далі за текстом — ЦК.

Статтею 1227 ЦК передбачено, що суми заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відшкодувань у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві, але не були ним одержані за життя, передаються членам його сім'ї, а у разі їх відсутності входять до складу спадщини.

За висновками, наведеними в рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень п. 2 ч. 1 ст. 49, другого речення ст. 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» в Україні як соціальній правовій державі, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Конституції України).

Статтею 46 Конституції України визначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасово втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Статтею 8 Закону № 1058 передбачено право громадян України на отримання пенсійних виплат та соціальних послуг.

Статтею 4 цього Закону встановлено, що законодавство про пенсійне забезпечення базується на Конституції України, складається з Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, цього Закону, закону про недержавне пенсійне забезпечення, законів, якими встановлю-

ються умови пенсійного забезпечення, відмінні від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення, міжнародних договорів з пенсійного забезпечення, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (далі — закони про пенсійне забезпечення), а також інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до законів про пенсійне забезпечення, що регулюють відносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні.

Відповідно до ч. 3 ст. 4, яка визначає складові законодавства про пенсійне забезпечення в Україні, виключно законами про пенсійне забезпечення визначаються: види пенсійного забезпечення; умови участі в пенсійній системі чи її рівнях; пенсійний вік для чоловіків та жінок, при досягненні якого особа має право на отримання пенсійних виплат; джерела формування коштів, що спрямовуються на пенсійне забезпечення; умови, норми та порядок пенсійного забезпечення; організація та порядок здійснення управління в системі пенсійного забезпечення.

Відповідно до ч. 1 ст. 46 цього ж Закону нараховані суми пенсії, на виплату яких пенсіонер мав право, **але не отримав своєчасно з власної вини, виплачуються за минулий час, але не більше ніж за три роки** до дня звернення за отриманням пенсії. У цьому разі частина суми неотриманої пенсії, але не більш як за 12 місяців, виплачується одночасно, а решта суми виплачується щомісяця рівними частинами, що не перевищують місячного розміру пенсії.

Аналіз зазначеної норми права дає підстави для висновку про те, що ця норма розповсюджується на правовідносини з приводу виплати нарахованих сум пенсії, але своєчасно не отриманих пенсіонером **з власної вини** та не розповсюджуються на правовідносини щодо отримання спадкоємцями померлого пенсіонера тих сум пенсії, які перейшли у спадщину.

Отже, суми пенсії, які перейшли у спадщину, **передаються спадкоємцям у повному обсязі, без будь-яких часових обмежень**.

Згідно зі ст. 52 Закону № 1058 сума пенсії, що належала пенсіонерові і залишилася недоотриманою у зв'язку з його смертю, виплачується по місяць смерті включно членам його сім'ї, які проживали разом з пенсіонером на день його смерті, у тому числі непрацездатним членам сім'ї, зазначеним у ч. 2 ст. 36 цього Закону, які знаходилися на його утриманні, незалежно

від того, проживали вони разом з померлим пенсіонером чи не проживали. Члени сім'ї, зазначені в ч. 1 цієї статті, повинні звернутися за виплатою суми пенсії померлого пенсіонера протягом шести місяців з дня відкриття спадщини. У разі звернення кількох членів сім'ї, які мають право на отримання суми пенсії, зазначеної у ч. 1 цієї статті, належна їм відповідно до цієї статті сума пенсії ділиться між ними порівну. У разі відсутності членів сім'ї, зазначених у ч. 1 цієї статті, або у разі незвернення ними за виплатою вказаної суми в установленій ч. 2 цієї статті строк сума пенсії, що належала пенсіонерові і **залишилася недоотриманою у зв'язку з його смертю, входить до складу спадщини.**

Отже, ця норма **не розповсюджуються на правовідносини щодо отримання спадкоємцями померлого пенсіонера тих сум пенсії, які перейшли у спадщину.**

Ця правова позиція узгоджується з позицією закріпленою у постанові Верховного Суду від 06.07.20 р. у справі № 750/8819/19 зазначено, що положення ч. 1 ст. 46 Закону № 1058, які регулюють виплату пенсіонеру певних сум пенсії не більше ніж за три роки до дня звернення за отриманням пенсії, **не розповсюджуються на правовідносини з приводу отримання спадкоємцями померлого пенсіонера тих сум пенсії, які перейшли у спадщину.**

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що органи ПФУ діють не на підставі та не у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, чим порушують конституційне право особи на отримання спадщини за законом. Зважаючи на принцип захисту легітимних очікувань особи та на один із загальновищезначаних способів захисту прав особи в національному законодавстві України, який полягає в примусовому

виконанні обов'язку в натурі, вважаю, що стягнення у порядку спадкування недоотриманих спадкодавцем пенсійних виплат є об'єктивним та обґрунтованим способом захисту порушеного права спадкоємця.

У всіх цих справах ми звертаємося до суду цивільної юрисдикції із позовом про стягнення різниці, яку ще не отримали спадкоємці.

ПОЗИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ

До початку весни 2020 року ми не мали негативних судових рішень із цього приводу. Однак після декількох позицій ВС судова практика докорінно змінилась. Наразі ми маємо частково задоволені позови в суді першої інстанції. Задовольняють вимоги лише в частині суми, яка вказана у свідоцтві про право на спадщину, але виплачена не в повному обсязі через обмеження трьома роками з дати фактичного звернення спадкоємця до органів ПФУ. В іншій частині (яка підтверджена відповіддю на адвокатський запит, але не включена у свідоцтво про право на спадщину) суди відмовляють.

Я категорично не погоджуюсь із такою позицією, не розподіляю думки поважних громадських організацій (які спеціалізуються саме на цих справах) про безпідставність апеляції. Мій досвід, окрім останньої справи, показує, що апеляція — це правильний шлях.

Отже, тепер про позиції апеляційних судів. З метою об'єктивного підходу до цього питання ми зробили аналіз діяльності усіх апеляційних судів України. З огляду на те, що не всі території стикнулись із питанням, досвід перегляду такої категорії справ мають не всі апеляційні суди. Зазвичай аргументація всіх судових інстанцій звучить однаково, тому далі на прикладах із моєї практики.

Станом на сьогодні у моїх справах маємо 2 підходи до вирішення подібного роду апеляційних скарг.

№ з/п	Позиція	Назва суду	Номер справи
1	Задоволення апеляційної скарги, скасування рішення, постановлення нового про задоволення позовних вимог в повному обсязі	Донецький апеляційний суд	№ 243/13850/19
2	Залишення апеляційної скарги без задоволення через не звернення до нотаріуса за новим свідоцтвом про право на спадщину та неоскарження старого	Донецький апеляційний суд	№ 235/2956/20

Цікавість цих двох рішень полягає в тому, що пакет документів судам був наданий однаковий, аргументація ідентична, однак висновки суду зовсім протилежні.

Так, у першому рішенні суд надав оцінку тому факту, що нового свідоцтва про право на спадщину на підставі відповіді адвоката, де зазначена дійсна сума

недоотриманої пенсії, матеріали справи не містять, а містять **лише лист нотаріуса**, який повідомляє, що підстав для зміни свідоцтва про право на спадщину, яке було видано раніше, шляхом видачі нового немає, оскільки ПФУ інших відомостей не надавав. Суд першої інстанції нам сказав, що наші вимоги є передчасними, оскільки: «Стаття 55 Конституції України гарантує кожній особі право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових чи службових осіб.

Відповідно до ст. 67 Закону України від 02.09.93 р. № 3425 «Про нотаріат»⁴ свідоцтво про право на спадщину видається за письмовою заявою всіх спадкоємців, які прийняли спадщину в порядку, встановленому цивільним законодавством.

Якщо нотаріусом обґрунтовано відмовлено у видачі свідоцтва про право на спадщину, виникає цивільно-правовий спір, що підлягає розглядові у позовному провадженні.

Таким чином, зверненню до суду з указаним позовом мало передувати вирішення питання про видачу позивачу нотаріусом або органом чи службовою особою, уповноваженою вчиняти нотаріальні дії, свідоцтва про право на спадщину або відмова у видачі такого свідоцтва. Свідоцтво про право на спадщину видається за письмовою заявою спадкоємців, які прийняли спадщину в порядку, встановленому цивільним законодавством. За наявності умов для одержання в нотаріальній конторі свідоцтва про право на спадщину вимоги про визнання права на спадщину судовому розглядові не підлягають.

У разі відмови нотаріуса в оформленні права на спадщину особа може звернутися до суду за правилами позовного провадження.

Не погоджуючись із цим рішенням, апеляція зазначила таке: «У цьому випадку нотаріусом вирішено питання про видачу свідоцтва щодо спірного спадкового майна — грошових коштів у вигляді недоотриманої пенсії на суму 52788,67 грн, у відповідній його частині видано свідоцтво. Це свідчить про те, що нотаріус не вбачає правових підстав для видачі свідоцтва на грошові кошти у вигляді недоотриманої пенсії на більшу суму та повторного звернення до нотаріуса для вирішення цього питання закон не вимагає.

Це також підтверджується і листом нотаріуса на запит позивача за № 151\02-14 від 30.04.20 р. (а.с.110), **а тому позивач має право на судовий захист».**

Додатково можна навести ще й таку аргументацію, яка не наведена в судовому рішенні.

Відповідно до ст. 46 Закону № 3425 нотаріус має право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Такі відомості та (або) документи повинні бути подані в строк, визначений нотаріусом. Цей строк не може перевищувати одного місяця.

Відповідно до п. 4.14 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 22.02.12 р. № 296/5, при видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріус обов'язково перевіряє: факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства, якщо має місце спадкування за законом, прийняття спадкоємцем спадщини у встановлений законом спосіб, **склад спадкового майна**, на яке видається свідоцтво про право на спадщину. **На підтвердження цих обставин від спадкоємців витребовуються документи, які підтверджують вказані факти.**

Нотаріус видав свідоцтво про право на спадщину відповідно до даних, отриманих від управління ПФУ.

Відповідно до ч. 2 ст. 1300 ЦК на вимогу одного із спадкоємців за рішенням суду можуть бути внесені зміни до свідоцтва про право на спадщину. Разом із тим висновки суду про те, що «оскільки нотаріусом не вносилися зміни до свідоцтва про право на спадщину, то вимоги позивача є передчасними», не відповідають обставинам справи, оскільки нотаріус під час визначення розміру спадщини керувався саме відповіддю відповідача про обрахунок недоотриманої спадщини. Таким чином, відповідач позбавив можливості нотаріуса видати свідоцтво про право на спадщину на дійсну суму успадкованого майна (пенсії).

В іншій справі апеляційний суд дійшов прямо протилежного висновку: «Відмовляючи у задоволенні позовних вимог щодо визнання за ОСОБА_1 права власності на набуті в порядку спадкування за законом грошові кошти недоотриманої пенсії у зв'язку зі смертю ОСОБА_2 за період часу з 01.03.16 р. до 30.06.17 р. у розмірі 14084,96 грн, місцевий суд вказав, що право

⁴ Далі за текстом — Закон № 3425.

на спадщину ОСОБА_1 після смерті матері підтверджується свідоцтвом про право на спадщину за законом від 04.02.20 р., яке не є предметом спору в цій справі.

Такий висновок суду першої інстанції відповідає обставинам справи та вимогам закону.

Враховуючи те, що свідоцтво про право на спадщину за законом від 04.02.20 р. неоспореене та є чинним, докази визнання його недійсним в цілому чи певних його частинах, чи внесення змін у нього у матеріалах справи відсутні, посилення апеляційної скарги представника позивача на ненадання судом першої інстанції належної правової оцінки листу, що містить відомості про більший розмір невиплаченої пенсії, що належала померлій ОСОБА_2, ніж зазначений у свідоцтві про право на спадщину, не заслуговують на увагу. Свідоцтво про право на спадщину за законом від 04.02.20 р. не є предметом спору у даній справі.

За таких обставин у суду першої інстанції при розгляді позову про стягнення суми недоотриманої пенсії в порядку спадкування не було підстав для перевірки правильності зазначеного в свідоцтві про право на спадщину розміру спадщини».

Отримавши таке судові рішення, **можна піти двома шляхами:**

I. Погодитися із висновками суду ще раз звернутися до нотаріуса з вимогою видати нове свідоцтво про право на спадщину на підставі відповіді на адвокатський запит. Отримати постанову про відмову, яку оскаржити до суду (сплативши судовий збір). Потім, у разі виграшу справи, знов звернутись до нотаріуса, який на виконання рішення суду видасть нове свідоцтво про право на спадщину (вартість послуги приблизно дорівнює 1500 грн). Після цього знов подати пакет документів до органу ПФУ, отримати відмову, яку оскаржити до суду (сплативши судовий збір). Перше рішення буде негативним, тому ще платимо за апеляційну скаргу. Імовіріше, далі вже буде позитивне рішення. Але витрати часу та коштів на таку справу зменшують будь-які бажання досягнути справедливості до нуля.

II. Наразі ми обираємо другий шлях — не погодитися із рішенням апеляційної інстанції та спробувати сформулювати ще одну судову практику на захисті прав спадкоємців. Разом із тим ми вбачаємо величезні ризики, адже підстав для касації не так вже й багато. Якщо матиму позитивний результат — обов'язково поділюся із вами. А якщо ні, то першого шляху ніхто не скасовував і до нього можна буде повернутися (якщо, звісно, буде ще бажання).

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

**гаряча лінія працює цілодобово*

СПІР ЩОДО ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЖИЛИМ ПРИМІЩЕННЯМ У РАЗІ ПРИПИНЕННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН КОЛИШНЬОГО ЧЛЕНА СІМ'Ї ІЗ ВЛАСНИКОМ БУДИНКУ/КВАРТИРИ

Ольга Розгон, доцент, к. ю. н.

У цій статті ми розглянемо основні питання щодо права власності на житло і права вимагати усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження своїм майном власником жилого будинку (квартири).

Згідно зі ст. 47 Конституції України кожен має *право на житло*. Держава гарантує не тільки свободу його придбання, але й можливість стабільного користування житлом, його недоторканість, а також недопущення примусового позбавлення житла, не інакше як на підставі закону і за рішенням суду. Так, фізична особа може набути право власності на житло і стати його власником.

Статтею 41 Конституції України встановлено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

При цьому, реалізуючи право на житло, людина може користуватися тільки тим житлом, право користування яким у неї виникло на підставах і в порядку, визначених законом (зокрема, договір купівлі-продажу, договір дарування майна тощо).

Відповідно до ст. 4 Закону України від 01.07.04 р. № 1952 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»¹ передбачено перелік речових прав, похідних від права власності: право користування (сервітут); інші речові права відповідно до закону.

Тобто під *речовим правом* розуміється такий правовий режим речі, який підпорядковує цю річ безпосередньому пануванню особи.

Згідно із ч. 3 ст. 13 Конституції України власність зобов'язує. Зокрема, право власності не повинне використовуватися на шкоду людині. Тому право власності на житло охороняється законом лише настільки, наскільки його *реалізація* відповідає імперативним нормам закону.

¹ Далі за текстом — Закон № 1952.

Статтею 317 Цивільного кодексу України² передбачено, що власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місце знаходження майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 319 ЦК власник володіє, користується, розпоряджається своїм *майном* на власний розсуд.

Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. При здійсненні своїх прав і виконанні обов'язків власник зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства.

ПРАВО ПРОЖИВАННЯ І ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЖИТЛОМ ЧЛЕНАМИ СІМ'Ї ВЛАСНИКА ЖИТЛА

Згідно із ч. 1 ст. 383 ЦК власник житлового будинку має право *використовувати помешкання для власного проживання, проживання членів своєї сім'ї, інших осіб*.

Відповідно до ч. 2, 4 ст. 3 Сімейного кодексу України³ сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Членами сім'ї⁴ є:

- особи, які перебувають у шлюбі (тобто дружина та чоловік);
- їх діти (як близькі родичі, союз яких засновано на близькій родинності, незалежно від того, чи є вони дітьми будь-кого з подружжя, спільними або усиновленими, народженими у шлюбі або позашлюбними);
- батьки (як близькі родичі, союз яких засновано на близькій родинності);
- особи, які перебувають під опікою і піклуванням;
- інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, але не перебувають у шлюбі (за умови постійного проживання і ведення спільного господарства (наприклад, рідні брати, сестри, онуки, дід, баба)).

Оскільки у членів сім'ї власника житла є право проживання і право користування житлом, то доцільно згадати, кого відносить до *члени сім'ї* Житловий кодекс Української РСР⁵. У ст. 64 глави 2 (Користування жилими приміщеннями в будинках державного і громадського житлового фонду) до *членів сім'ї наймача* (жилого приміщення в будинках державного і громадського житлового фонду) відносять:

- дружину наймача;
- їх дітей;
- батьків;
- інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем (власником) і ведуть із ним спільне господарство.

Законодавець *не встановив вичерпного переліку осіб, які належать до кола членів сім'ї наймача*, але визначив критерії, за якими осіб, *не пов'язаних шлюбними або родинними стосунками*, віднесено до них.

Таким чином, *статус члена сім'ї власника житла не є постійним*, а встановлення його наявності пов'язується не тільки із кровною спорідненістю, а й додатковими критеріями. Відповідно до ст. 65 ЖК УРСР наймач має право в установленому порядку за письмовою згодою всіх членів сім'ї, які проживають разом із ним, вселити у займане ним жилає приміщення свою дружину, дітей, батьків, а також інших осіб. На вселення до *батьків їх неповнолітніх дітей* зазначена згода не потрібна.

Місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово (ч. 1 — 3 ст. 29 ЦК). Фізична особа, яка досягла 14 років, вільно обирає місце проживання, за винятком обмежень, що встановлені у законі.

Місцем проживання фізичної особи у віці від 10 до 14 років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, із ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлене за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна. Згідно із ч. 2 ст. 160 СК *місце проживання*

² Далі за текстом — ЦК.

³ Далі за текстом — СК.

⁴ Для більш широкого розуміння поняття «член сім'ї» Конституційний Суд України навів у своєму рішенні від 03.06.99 р. офіційне тлумачення цього терміна.

⁵ Далі за текстом — ЖК УРСР.

дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самостійно.

За змістом зазначених норм матеріального права *право користування житлом, яке знаходиться у власності особи, мають члени сім'ї власника нарівні з власником будинку, якщо при їх вселенні не було іншої угоди про порядок користування* цим приміщенням, а також інші особи, якщо вони постійно проживають разом із ним і ведуть із ним спільне господарство.

Згідно зі ст. 405 ЦК члени сім'ї власника житла, які проживають разом із ним, мають *право на користування цим житлом* відповідно до закону. Житлове приміщення, яке вони мають право займати, визначається його власником. Член сім'ї власника житла *втрачає право на користування* цим житлом у разі відсутності члена сім'ї без поважних причин понад один рік, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом.

Право користування чужим майном передбачене у ст. 401 — 406 ЦК.

У ч. 1 ст. 401 ЦК визначено, що *право користування чужим майном (сервітут)* може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені в інший спосіб.

У ч. 1 ст. 402 ЦК зазначено, що сервітут може бути встановлений договором, законом, заповітом або рішенням суду.

Право користування чужим майном може бути встановлене щодо іншого нерухомого майна (будівлі, споруди тощо).

Право члена сім'ї власника житла на користування цим житлом визначене у ст. 405 ЦК, в якій зазначено, що члени сім'ї власника житла, які проживають разом із ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону.

У ст. 406 ЦК унормовано питання припинення сервіту.

Сервітут припиняється, зокрема, у разі припинення обставини, яка була підставою для його встановлення.

Припинення сімейних відносин із власником будинку (квартири) не позбавляє членів сім'ї власника будинку права користування займаним приміщенням. У разі відсутності угоди між власником будинку (квартири) і колишнім членом його сім'ї про *безоплатне користування* жилим приміщенням до цих відносин застосовуються правила, встановлені ст. 162 ЖК УРСР. У цій статті визначено, що *плата за користування жилим приміщенням у будинку (квартирі), який належить громадянину на праві приватної власності, встановлюється угодою сторін*.

Згідно із ч. 1 ст. 321 ЦК право власності є непорушним. Ніхто не може бути *протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні*.

Відповідно до ст. 1 Першого Протоколу Конвенції про захист прав людини та основних свобод⁶ кожна фізична або юридична особа має право *мирно володіти своїм майном*, ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше, ніж у громадських інтересах і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права.

При цьому за ст. 391 ЦК власник майна має право вимагати *усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном*.

Тобто власник має право *вимагати від осіб*, які не є членами його сім'ї, а також не належать до кола осіб, які постійно проживають разом із ним і ведуть із ним спільне господарство, *усунення порушень свого права власності у будь-який час*.

Якщо *особа, яка не є членом сім'ї власника* жилого будинку (квартири), не погоджується на добровільне зняття з реєстрації місця проживання, власник житлового приміщення може звернутися до виконавчого органу сільської, селищної або міської ради за місцезнаходженням житлового приміщення чи до центру надання адміністративних послуг за місцезнаходженням житлового приміщення із заявою та документами, які підтверджують, що саме він є власником житлового приміщення (свідоцтво про право власності на нерухоме майно, інформаційна довідка тощо). Документи, які підтверджують право власності на житлове приміщення, є підставою для зняття особи з реєстрації місця проживання.

Крім цього, власник жилого будинку (квартири) в будь-який час може звернутися до суду з позовом про визнання особи такою, що *втратила право на ко-*

⁶ Далі за текстом — Конвенція.

ристування житловим приміщенням, та зобов'язати звільнити це приміщення, здійснити дії для зняття з реєстрації місця проживання (якщо така була).

Тобто власник має право звернутися до суду з вимогою про захист порушеного права в будь-який спосіб, що відповідає змісту порушеного права, який ураховує характер порушення і дає можливість захистити порушене право (ст. 16, 386, 391 ЦК).

Проілюструємо на прикладах судової практики досліджені питання.

У лютому 2017 року ОСОБА_1 (дружина) звернулася до суду з позовом, у якому просила визнати припиненням право ОСОБА_2 (чоловік) користування житловим будинком та зобов'язати ОСОБА_2 звільнити зазначений будинок.

Позов обґрунтовано тим, що з 19.02.07 р. вона перебувала у шлюбі з ОСОБА_2. У період шлюбу вона за власні кошти на підставі договорів купівлі-продажу житлового будинку і земельної ділянки від 25.10.12 р., посвідчених приватним нотаріусом Миколаївського районного нотаріального округу Львівської області та зареєстрованих у реєстрі, набула право власності на зазначені об'єкти нерухомого майна, які є її приватною власністю, що вбачається зі змісту зазначених договорів і на що ОСОБА_2 надав письмову згоду.

Зокрема, у п. 4.5 зазначеного договору купівлі-продажу житлового будинку від 25.10.12 р. зафіксовано, що житловий будинок набувається продавцем — ОСОБА_1 за власні кошти та буде її особистою приватною власністю, на що її чоловік — ОСОБА_2 дав письмову згоду, яка зберігається у справах за реєстровим № 2739.

Також у п. 19 зазначеного договору купівлі-продажу земельної ділянки від 25.10.12 р. зафіксовано, що земельна ділянка набувається продавцем — ОСОБА_1 за власні кошти та буде її особистою приватною власністю, на що її чоловік — ОСОБА_2 дав письмову згоду, яка зберігається у справах за тим же реєстровим № 2739.

Виходячи з наведених вимог закону та з урахуванням указаних доказів, зазначені житловий будинок і земельна ділянка є особистою власністю ОСОБА_1. Із дня укладення зазначених договорів у зазначеному будинку зареєстровані та проживають вона та її син ОСОБА_7.

Водночас відповідач зареєстрований за місцем проживання його батьків. Після вселення у зазначений

будинок ОСОБА_1 дала усний дозвіл відповідачу на проживання у ньому на тій підставі, що він був її чоловіком.

Рішенням Миколаївського районного суду Львівської області від 20.12.16 р., яке набрало законної сили 03.01.17 р., шлюб між ними розірвано.

Отже, з 03.01.17 р. відповідач не є чоловіком ОСОБА_1. Таким чином, після розірвання шлюбу припинилася обставина, яка була підставою набуття відповідачем права користування її житловим будинком. Однак ОСОБА_2 відмовився звільнити будинок і досі продовжує мешкати у ньому.

Позивачка вважала, що подальше перебування відповідача у будинку є неможливим, оскільки він складається лише із двох житлових кімнат, однією з яких користується син, а в іншій вона не може проживати з відповідачем, оскільки вони не є подружжям, що, у свою чергу, перешкоджає їй володіти і користуватися власним майном.

Із цих причин вона змушена була забрати сина і перейти на тимчасове проживання до своїх батьків, у зв'язку з чим просила визнати припиненням право ОСОБА_2 користуватися житловим будинком і зобов'язати ОСОБА_2 звільнити зазначений житловий будинок.

У квітні 2017 року ОСОБА_2 звернувся до суду із зустрічним позовом, у якому просив визнати житловий будинок із господарськими будівлями об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

07.04.17 р. ухвалою Миколаївського районного суду Львівської області позов ОСОБА_1 та зустрічний позов ОСОБА_2 об'єднано в одне провадження для спільного розгляду.

Зустрічний позов обґрунтовано тим, що після придбання зазначеного будинку ОСОБА_2 в інтересах сім'ї уклав договір позики грошей для його реконструкції.

Право власності на це майно за домовленістю між ним та ОСОБА_1 оформлено на відповідача. Вартість житлового будинку на момент його придбання становила 75938,00 грн. Після придбання житлового будинку він в інтересах сім'ї уклав договір позики грошей для реконструкції житлового будинку. Таким чином, виконані подальші будівельні роботи на суму понад 150000,00 грн, зокрема: влаштовано відмостку навколо будинку, побудовано новий паркан, вбиральню, доріжку, замінено двері, вікна у будинку тощо. За рахунок цього майно (житловий будинок) покращилося, змінилася його характеристика, що істотно збільшило його у своїй вартості.

Таким чином, оскільки за час їхнього з відповіддю шлюбу цінність житлового будинку істотно збільшилася внаслідок трудових і грошових витрат, то житловий будинок може бути визнаний об'єктом спільної сумісної власності, у зв'язку з чим позивач просив зустрічний позов задовольнити.

На підставі норм ст. 391, 321 ЦК позовні вимоги ОСОБА_1 про визнання припинення права на користування житлом підлягають задоволенню в повному обсязі.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України в п. 23 постанови «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21.12.07 р.: «майно, яке належало одному з подружжя, може бути віднесено до спільної сумісної власності укладеною при реєстрації шлюбу угодою (шлюбним договором) або визнано такою власністю судом з тих підстав, що за час шлюбу його цінність істотно збільшилася внаслідок трудових або грошових витрат другого з подружжя чи їх обох».

Відповідно до висновку експерта оціночно-будівельної експертизи від 31.10.18 р. дійсна вартість житлового будинку станом на 27.12.16 р. могла становити 136789,00 грн.

Відповідно до ч. 1 ст. 62 СК, якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу *істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових витрат* або витрат другого з подружжя, воно у разі спору може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Як вбачається з висновку експерта та показів, наданих нею в судовому засіданні, істотне збільшення вартості майна, а саме спірного житлового будинку, з часу укладення договору купівлі-продажу до дня проведення експертизи не відбулося. Вартість зазначеного майна *могла бути змінена, тобто збільшена*, у зв'язку з коливанням ціни на ринку нерухомості.

Враховуючи наведене, суд вважає, що *позивачем за зустрічним позовом не надано, а судом не здобуто жодних доказів, які б у своєму взаємозв'язку належно, допустимо та достовірно давали суду можливість зробити висновок про істотне збільшення вартості житлового будинку, у зв'язку з чим у задоволенні зустрічного позову слід відмовити*.

27.02.19 р. рішенням Миколаївського районного суду Львівської області⁷ позов ОСОБА_1 задоволено. Визнано припиненням право ОСОБА_2 на користування житловим будинком і зобов'язано ОСОБА_2 *звільнити це приміщення*. У задоволенні зустрічного позову ОСОБА_2 відмовлено.

Відповідно рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що ОСОБА_1 є власником спірного житлового будинку, тому відповідно до положень ст. 391 ЦК має право вимагати усунення перешкод у здійсненні нею права користування та розпорядження своїм майном. Зустрічний позов залишено без задоволення, оскільки ОСОБА_2 не надав докази про *істотне збільшення вартості цього будинку за час шлюбу*.

Оскільки зустрічний позов залишено без задоволення, чоловік подав апеляційну скаргу на рішення Миколаївського районного суду Львівської області від 27.02.19 р.

В апеляційній скарзі ОСОБА_3 (чоловік) посиляється на незаконність і необґрунтованість рішення суду, порушення судом норм матеріального та процесуального права.

Судом встановлено, що ОСОБА_3 вселився у спірний будинок зі згоди його власника ОСОБА_1 (дружина) і проживав у спірному будинку як член її сім'ї.

Оскільки припинення сімейних відносин із власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням, то ОСОБА_3 зберігає право користування спірним житловим приміщенням і після припинення сімейних відносин з ОСОБА_1 відповідно до ч. 4 ст. 156 ЖК УРСР.

Ураховуючи наведене, суд першої інстанції помилково застосував до спірних правовідносин норми ст. 319, 321, 391 ЦК і дійшов необґрунтованого висновку про наявність правових підстав для визнання припиненням права ОСОБА_3 користуватися житловим будинком.

08.10.19 р. Львівський апеляційний суд постановою задовольнив частково апеляційну скаргу ОСОБА_2⁸. Скасував рішення Миколаївського районного суду Львівської області від 27.02.19 р. у частині задоволення позовних вимог ОСОБА_1 і стягнення з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 судового збору у розмірі 1280 грн. У задоволенні позову ОСОБА_1 відмовив. В іншій частині рішення суду залишив без змін.

⁷ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80373219.

⁸ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/85006939.

Отже, рішення апеляційного суду мотивоване тим, що ОСОБА_2 зберігає право користування спірним житловим приміщенням і після припинення сімейних відносин з ОСОБА_1 відповідно до ч. 4 ст. 156 ЖК УРСР, тому суд першої інстанції помилково застосував до спірних правовідносин норми ст. 319, 321, 391 ЦК і зробив *необґрунтований висновок про наявність правових підстав для визнання припинення права ОСОБА_2 на користування житловим будинком*. При цьому апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції про те, що позивач за зустрічним позовом *не надав жодних належних, допустимих і достовірних доказів* про істотне збільшення вартості спірного будинку внаслідок спільних трудових або грошових витрат.

У листопаді 2019 року ОСОБА_1 (дружина) подала до Верховного Суду касаційну скаргу на постанову суду апеляційної інстанції, яку просила скасувати в частині відмови у первісному позові та залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на неправильне застосування апеляційним судом норм матеріального права і порушення норм процесуального права.

Касаційну скаргу мотивовано тим, що сторони *не пов'язані спільним побутом і не мають взаємних обов'язків*. Суд апеляційної інстанції не встановив інших обставин стосовно відносин між сторонами, тому зробив необґрунтований висновок, що позивач і відповідач є сім'єю.

Апеляційний суд безпідставно застосував ч. 1 ст. 3 СК, оскільки між сторонами припинені шлюбні відносини та не виникли сімейні відносини, які ґрунтуються на інших підставах, ніж шлюб.

Апеляційний суд помилково не застосував до спірних правовідносин норми ст. 319, 395, 406 ЦК щодо захисту права власності та не врахував, що правовою підставою для проживання ОСОБА_2 у спірному будинку були шлюбні відносини з позивачкою, із припиненням яких припинилася і підстава для проживання відповідача у цьому будинку. Таким чином, сервітут у вигляді права ОСОБА_2 користуватися будинком ОСОБА_1 припинився.

Зокрема, згідно із ч. 2 ст. 406 ЦК сервітут може бути припинений за рішенням суду на вимогу влас-

ника майна за наявності обставин, що мають істотне значення. Такими обставинами є відсутність будь-яких відносин між сторонами, неможливість їх спільного проживання, а присутність ОСОБА_2 у будинку змусила ОСОБА_1 жити із сином у її батьків, що фактично є позбавленням її права користування власною нерухомістю.

Хоча власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування і розпорядження своїм майном, водночас захист ОСОБА_1 свого права власності не тягне за собою порушення права ОСОБА_2 на житло, бо місцем його постійного проживання є місце реєстрації у будинку його батьків за АДРЕСОЮ_2.

Рішення суду першої інстанції та постанова суду апеляційної інстанції у частині відмови у зустрічному позові про визнання житлового будинку об'єктом права спільної сумісної власності подружжя *не оскаржене, тому в цій частині не переглядається*.

18.03.20 р. ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду *зазначену справу передано на розгляд Великої Палати Верховного Суду з посиланням на ч. 5 ст. 403 Цивільного процесуального кодексу України*⁹ для відступу від правової позиції, викладеної у постанові ВСУ від 16.11.16 р. у справі № 6-709цс16¹⁰, для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики.

Передаючи справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, колегія суддів керувалася тим, що особа, яка вселилася у житло як член сім'ї власника житлового будинку, набуває право користування чужим майном, яке за своєю суттю є особистим сервітутом. Право такої особи на користування чужим майном за наявності обставин, які мають істотне значення, зокрема, у разі припинення сімейних відносин, підлягає припиненню на вимогу власника цього майна на підставі ч. 2 ст. 406 ЦК.

Незважаючи на закріплення нормою ЦК права членів сім'ї власника житла, які проживають разом із ним, на користування цим житлом, воно виникає на підставі *волевиявлення власника житла*, який дозволяє члену своєї сім'ї вселитися до нього. У зв'язку з цим обмеження власника у можливості виселення колишнього чле-

⁹ Далі за текстом — ЦПК.

¹⁰ Постанова Верховного Суду України від 16.11.16 р. Справа № 6-709цс16. URL: [viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/42588DBC13B7318BC225808A00467FC9](http://viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/42588DBC13B7318BC225808A00467FC9).

на сім'ї є невинуватим втручанням як у його право власності, так і у право на повагу до його приватного і сімейного життя, до його житла.

Однак такий висновок не узгоджується з положенням ч. 4 ст. 156 ЖК УРСР, у якій зазначено, що *припинення сімейних відносин із власником будинку (квартири) не позбавляє членів сім'ї права користування займаним приміщенням*. У разі відсутності угоди між власником будинку (квартири) і колишнім членом його сім'ї про безоплатне користування жилим приміщенням до цих відносин застосовуються правила, встановлені у ст. 162 цього Кодексу.

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ КЦС У СКЛАДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ У СПОРАХ ЩОДО ВИСЕЛЕННЯ І ВСЕЛЕННЯ

*Ключове питання: припинення сімейних відносин із власником будинку/квартири не позбавляє колишнього члена сім'ї права користування жилим приміщенням*¹¹.

У постанові ВСУ від 16.11.16 р. № 6-709цс16 (справа № 688/63/15-ц) зроблено правовий висновок, що за порівняльним аналізом ст. 383, 391, 405 ЦК і ст. 150, 156 у поєднанні зі ст. 64 ЖК УРСР вбачається, що положення ст. 383, 391 ЦК *передбачають право вимоги власника про захист порушеного права власності на житлове приміщення, будинок, квартиру тощо від будь-яких осіб, у тому числі осіб, які не є і не були членами його сім'ї, а положення ст. 405 ЦК, ст. 150, 156 ЖК УРСР регулюють взаємовідносини власника жилого приміщення і членів його сім'ї, у тому числі у випадку втрати права власності власником, припинення з ним сімейних відносин або відсутності члена сім'ї власника без поважних причин понад один рік*.

Однак у постанові ВСУ від 06.07.16 р. у справі № 6-3095цс15¹² зроблено правовий висновок, що припинення сімейних відносин із власником будинку (квартири) *не позбавляє членів його сім'ї права користування займаним приміщенням*.

Подібний висновок зроблено й у постанові від 30.01.19 р. у справі № 441/667/17 (проваджен-

ня № 61-1906св18)¹³. Так, суд установив, що позивач зареєстрована і проживає у будинку, який належить на *праві власності її колишньому чоловіку*. Позивачка просила суд зобов'язати відповідача не чинити їй перешкод у проживанні в житловому будинку та користуванні цим житловим приміщенням, вселити її у будинок.

Верховний Суд погодився з висновками суду першої інстанції, який, ухвалюючи рішення про задоволення позову, виходив із того, що позивачка *проживає у приміщенні літньої кухні, яке не є жилим приміщенням у розумінні ст. 6 ЖК УРСР, в якій немає електропостачання внаслідок обрізання проводів відповідачем, що підтверджено актом обстеження житлово-побутових умов проживання позивачки*. Постановою Верховного Суду від 30.01.19 р. рішення Апеляційного суду Львівської області від 14.12.17 р. скасовано, залишено в силі рішення Городоцького районного суду Львівської області від 03.07.17 р., яким позов задоволено та вселено позивачку в житловий будинок, зобов'язано відповідача не чинити позивачці перешкод у проживанні та користуванні житловим будинком.

Аналогічна позиція сформульована у постанові Верховного Суду від 26.06.19 р. у справі № 676/905/16-ц¹⁴.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Великою Палатою Верховного Суду було розглянуто справу № 447/455/17¹⁵. Заслухавши доповідь судді, перевіривши наведені в касаційній скарзі та відзиві на неї доводи, матеріали справи, Велика Палата Верховного Суду вважає, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково.

Суди встановили, що спір із приводу користування житловим приміщенням *виник між колишнім подружжям*. Одному з них — ОСОБА_1 житловий будинок і земельна ділянка, на якій він розташований, належить на праві особистої приватної власності, а інший із подружжя — ОСОБА_2 вселився до цього будинку як член сім'ї власника і продовжує користуватися ним і після розірвання шлюбу з ОСОБА_1 та припинення

¹¹ Детальніше про Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо виселення та вселення див. за посиланням: URL: supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KCS_viselennya.pdf?fbclid=IwAR0BJWxWllocvTq_xCAek1QFEa_Iz7CFuvhaOMHZcmRI-44ob10fgQnxel8.

¹² ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/58986663.

¹³ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79639839.

¹⁴ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/82769491.

¹⁵ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/93217994?fbclid=IwAR1TeyVbSgAJnpDF1MiaCjbOX9r2KuBcuDfef9BIPUPFFJbW-vtusJeiVVA.

сімейних відносин, що унеможливлює користування житлом його власницею — ОСОБА_1 і малолітньої дитиною, яка залишилася проживати разом із матір'ю.

Навіть якщо *законне право на зайняття житлового приміщення припинене*, особа має право сподіватися, що її виселення буде оцінене на предмет пропорційності у контексті відповідних принципів ст. 8 Конвенції.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що у спірних правовідносинах *права позивачки як власниці житлового будинку захищені* також ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Отже, необхідно вирішити питання про *співвідношення і застосування* ст. 391, 395, 405, 406 ЦК і ст. 64, 150, 156 ЖК УРСР.

Аналіз ст. 3 СК, ст. 64, 150, 156 ЖК УРСР дає підстави для висновку про те, що право членів сім'ї власника квартири *користуватися жилим приміщенням* може виникнути й *існувати лише за умови, що така особа є членом сім'ї власника житлового приміщення*, власник житлового приміщення надав згоду на вселення такої особи як члена сім'ї.

У ст. 7 ЖК УРСР передбачено, що *ніхто не може бути виселений* із займаного жилого приміщення або обмежений у праві користування жилим приміщенням інакше, як з підстав і в порядку, передбачених законом. Житлові права охороняються законом, за винятком випадків, коли вони здійснюються в суперечності з призначенням цих прав чи з порушенням прав інших громадян або прав державних і громадських організацій.

Тобто *будь-яке виселення або позбавлення особи* права користування житлом допускається виключно на підставах, передбачених законом, і має відбуватися в судовому порядку.

При цьому необхідно звернути увагу, що ЖК УРСР був прийнятий 30.06.83 р. і він не відображає усіх реалій сьогодення. ЦК є кодифікованим актом законодавства, прийнятим пізніше, тому *темпоральна колізія вирішується саме на користь норм ЦК*.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 ЦК положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які ви-

никають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових і сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

Можна зробити висновок, що законодавець, приймаючи ЦК, у зазначеній статті не визначив особливості застосування норм ЦК до житлових правовідносин у цілому, разом з тим відносини, які регулюються ЖК УРСР, у своїй більшості є *цивільно-правовими та мають регулюватися саме нормами ЦК*.

У рішеннях Конституційного Суду України № 4-зп від 03.10.97 р. у справі за конституційним зверненням ОСОБА_3 щодо офіційного тлумачення ч. 5 ст. 94 та ст. 160 Конституції України (справа про набрання чинності Конституцією України) № 18/183-97¹⁶ та № 5-рп/2012 від 13.03.12 р. у справі за конституційним зверненням громадянки ОСОБА_4 щодо офіційного тлумачення положення ч. 4 ст. 3 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» (справа про заборону розірвання договорів інвестування житлового будівництва) № 1-7/2012¹⁷ зазначено, що конкретна сфера суспільних відносин не може бути водночас врегульована однопредметними нормативно-правовими актами однакової сили, які за змістом суперечать один одному.

Звичайною є практика, коли *наступний у часі акт містить пряме застереження* щодо повного або часткового скасування попереднього.

Загальновизнаним є й те, що *із прийняттям нового акта, якщо інше не передбачено самим цим актом, автоматично скасовується однопредметний акт, який діяв у часі раніше*.

При порівнянні норм ЖК УРСР та ЦК можна зробити такі висновки.

У ч. 1 ст. 156 ЖК УРСР *не визначені правила* про самостійний характер права члена сім'ї власника житлового будинку на користування житловим приміщенням, не визначена й природа такого права.

Передбачене право члена сім'ї власника житлового будинку користуватися житловим приміщенням нарів-

¹⁶ Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення ч. 5 ст. 94 та ст. 160 [...]: рішення Конституційного Суду України від 03.10.97 р. № 4-зп. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-97#Text.

¹⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Галкіної Зінаїди Григорівни щодо офіційного тлумачення положення ч. 4 ст. 3 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» (справа про заборону розірвання договорів інвестування житлового будівництва): рішення Конституційного Суду України від 03.10.97 р. № 4-зп. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-12#Text.

ні з власником, що свідчить про *похідний характер права користування члена сім'ї від прав власника*.

Зазначена норма *не передбачає і самостійного характеру права користування житловим приміщенням*, не вказує на його речову чи іншу природу.

Водночас посилення на *наявність угоди про порядок користування житловим приміщенням може свідчити* про зобов'язальну природу такого користування житловим приміщенням членом сім'ї власника.

Особливістю вирішення *зазначеного спору* є те, що при створенні сім'ї, встановленні сімейних відносин власник і член сім'ї, тобто дружина і чоловік, вважали, що їх відносини є постійними, не обмеженими у часі, а не міркували про тимчасовий характер таких відносин.

Тому і їх права, у тому числі й *житлові, розглядалися як постійні*. За логікою законодавця, у законодавстві, що регулює *житлові правовідносини*, припинення сімейних правовідносин, втрата особою статусу члена сім'ї *не тягнуть за собою втрату права користування житловим приміщенням*.

Разом із тим відповідно до ч. 1 — 2 ст. 405 ЦК члени сім'ї власника житла, які проживають разом із ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону.

Отже, при розгляді питання про *припинення права користування колишнього члена сім'ї власника житла* суди мають брати до уваги як *формальні підстави*, передбачені ст. 406 ЦК, так і зважати на те, що *сам факт припинення сімейних відносин із власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування* займаним приміщенням і вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів обох сторін.

Положення ст. 406 ЦК у спорі між власником та колишнім членом його сім'ї з приводу захисту права власності на житлове приміщення *можуть бути застосовані за умови наявності такої підстави*: якщо сервітут був установлений, але потім припинився. Однак установлення такого сервітуту презюмується на підставі ст. 402, ч. 1 ст. 405 ЦК.

Дійсна сутність відповідних *позовних вимог* має оцінюватися судом виходячи з *правових і фактичних підстав позову*, наведених у позовній заяві, а не лише тільки з формулювань її прохальної частини, які можуть бути недосконалими.

У будь-якому разі *неможливість для власника здійснювати фактичне користування житлом* (як і будь-яким нерухомим майном) через його зайняття інши-

ми особами не означає втрату власником володіння такою нерухомістю.

Такі висновки викладені у постанові Великої Палати Верховного Суду від 04.07.18 р. у справі № 353/1096/16-ц (провадження № 14-181цс18).

Тому усунення в судовому порядку відповідних перешкод у реалізації права власника відбувається за допомогою *негаторного, а не віндикаційного позову*.

У постановях Верховного Суду України від 15.05.17 р. у справі № 6-2931цс16, від 29.11.17 р. у справі № 753/481/15-ц (провадження № 6-13113цс16), від 09.10.2019 р. у справі № 695/2427/16-ц (провадження № 61-29520св18), від 09.10.2019 р. у справі № 523/12186/13-ц (провадження № 61-17372св18) зазначено, що власник має право вимагати від осіб, які не є членами його сім'ї, а також не належать до кола осіб, які постійно проживають разом із ним і ведуть із ним спільне господарство, усунення порушень свого права власності у будь-який час.

При розгляді справи по суті необхідно звернути увагу на *баланс інтересів сторін спору*.

Суди встановили, що ОСОБА_1 у позовній заяві посилалася на те, що спірний житловий будинок має дві житлові кімнати, в одній з яких проживає син сторін, якому на час перегляду справи у касаційному порядку виповнилося 13 років. Зазначена обставина має оцінюватися з урахуванням вимог ст. 50 ЖК УРСР, яка передбачає, що при *наданні жилих приміщень не допускається заселення однієї кімнати особами різної статі*, старшими за дев'ять років, крім подружжя.

В іншій кімнаті проживає відповідач, з яким у позивачки припинені шлюбні відносини.

За таких обставин вона змушена *проживати разом із сином у своїх батьків*.

Крім цього, згідно з поясненнями позивачки відповідач зареєстрований за місцем проживання його батьків. *Доказів про неможливість проживання відповідача за місцем реєстрації матеріали справи не містять*.

Таким чином, у цій справі питання про *визнання припинення права користування житлом* і зобов'язання відповідача звільнити житло у контексті пропорційності застосування такого заходу має оцінюватися з урахуванням обставин щодо об'єкта нерухомого майна й установлених ст. 50 ЖК УРСР вимог, що висувуються до жилих приміщень, а також наявності чи відсутності іншого житла.

Також необхідно дослідити питання *дотримання балансу між захистом права власності позивачки, з якою після розірвання шлюбу залишився проживати спільний із відповідачем син, і захистом права відповідача як колишнього члена її сім'ї на користування будинком.*

Під необхідністю втручання мається на увазі, що воно відповідає нагальній соціальній потребі та, зокрема, є пропорційним до поставленої законної мети (рішення у справі «Кутцнер проти Німеччини», п. 60).

У ст. 15 ЦК установлено, що *кожна особа має право на захист свого цивільного права* у разі його порушення, невизнання або оспорування. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Отже, ст. 15 ЦК визначає *об'єктом захисту* порушене, невизнане або оспоруване право чи цивільний інтерес. Порушення права пов'язане з позбавленням його володільця можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково. При оспоруванні або невизнанні права виникає невизначеність у праві, викликана поведінкою іншої особи.

Таким чином, *порушення, невизнання або оспорування суб'єктивного права* є підставою для звернення особи до суду за захистом цього права із застосуванням відповідного способу захисту.

Способи захисту цивільних прав та інтересів визначені у ст. 16 ЦК, і такий перелік не є вичерпним.

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Суд може захистити цивільне право або інтерес в інший спосіб, установлений договором, законом або судом у визначених законом випадках.

Відповідно до вимог ст. 1 ЦПК (у редакції, чинній на час звернення до суду з позовом) завданнями цивільного судочинства є, зокрема, справедливий розгляд і вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспоруваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Аналогічні положення містяться й у ст. 2 ЦПК у редакції, чинній на час перегляду справи у касаційному порядку.

Велика Палата Верховного Суду врахувала вимоги ОСОБА_1 про визнання припинення права користу-

вання спірним будинком на предмет пропорційності легітимній меті у світлі ст. 8 Конвенції.

Вона вважає, що *припинення права користування відповідача спірним житлом відповідає такій пропорційності*, з огляду на те, що між сторонами спору склалися вкрай неприємні стосунки, ОСОБА_2 має постійне зареєстроване місце проживання, спірний житловий будинок має дві житлові кімнати, в одній з яких проживає син сторін, якому на час перегляду справи у касаційному порядку виповнилося 13 років, ОСОБА_1 з дитиною змушена проживати у батьків, оскільки, окрім спірного житлового будинку, іншого житла не має, однак змушена забезпечити належні житлові умови не лише для себе, але й для малолітнього сина, який проживає разом із нею.

Разом із тим, установивши, що права позивачки порушені у контексті ст. 8 Конвенції, необхідно зазначити, що *порушено також її права як власниці житлового приміщення*, гарантовані ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Необхідно *дотримуватися балансу захисту права власності позивачки, з якою після розірвання шлюбу залишився проживати син, тому відповідач як колишній член її сім'ї втратив право на користування будинком*, оскільки він вже не є членом її сім'ї, не зареєстрований у спірному житловому будинку.

Таким чином, у справі, що переглядається, *інтереси позивачки як власника житла та користувача цим житлом перевищують інтереси колишнього члена сім'ї*, в якого припинилися правові підстави користування чужим майном та який, за доводами позивачки, забезпечений іншим житловим приміщенням, що ним не спростовано.

Дійсно, як ЖК УРСР, так і ЦК передбачені підстави визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням. Ці підстави передбачені у ст. 71, 72 ЖК УРСР і ст. 405 ЦК.

Що стосується необхідності відступу від висновку Верховного Суду України, викладеного у постанові від 16.11.16 р. (провадження № 6-709цс16), Велика Палата Верховного Суду керується такими міркуваннями.

Верховний Суд України у постанові зробив, зокрема, такі висновки.

Право користування житлом, яке знаходиться у власності особи, мають члени сім'ї власника нарівні з власником будинку, якщо при їх вселенні не було іншої угоди про порядок користування цим

приміщенням, а також інші особи, якщо вони постійно проживають разом із ним і ведуть із ним спільне господарство.

Власник має право вимагати від осіб, які не є членами його сім'ї, а також не належать до кола осіб, які постійно проживають разом із ним і ведуть із ним спільне господарство, усунення порушень свого права власності у будь-який час.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що за змістом постанови від 16.11.16 р. Верховний Суд України переглядав справу за позовом фізичної особи до фізичної особи, міського відділу управління Державної міграційної служби України *про визнання особи такою, що втратила право на користування житловим приміщенням і зняття з реєстрації* з підстав, передбачених ст. 71, 72, 156 ЖК УРСР і ст. 405 ЦК. Зокрема, позивач посилався на те, що після смерті батька він успадкував будинок. Відповідачка (його племінниця) не проживає у помешканні більше 13 років без поважних причин і не бере участі в утриманні та облаштуванні житла.

Спір у наведених справі та справі, що розглядається, вочевидь, відрізняється як за предметом доказування, так і за правовим регулюванням. Тому підстав для відступу від висновку Верховного Суду України, викладеного у постанові від 16.11.2016 р. (провадження № 6-709цс16), не вбачається.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що як суд касаційної інстанції вона не наділена повноваженнями встановлювати обставини справи, досліджувати докази та надавати їм правову оцінку. Разом із тим вважає, що при встановленні обставин справи та дослідженні доказів судом першої інстанції не допущено порушення процесуальних норм, а отже, його висновок не спростований.

Апеляційним судом *неправильно застосовано норми матеріального права*, порушено норми процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи і скасування законного й обґрунтованого рішення суду першої інстанції, тому Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне *касаційну скаргу задовольнити частково*, постанову апеляційного суду в оскаржуваній частині скасувати і залишити у цій частині в силі рішення суду першої інстанції.

Отже, рішення Миколаївського районного суду Львівської області від 27.02.19 р. в оскаржуваній частині стосовно позовних вимог за первісним позовом про визнання припиненим права користування житлом *необхідно змінити, виклавши мотивувальну частину в редакції цієї постанови.* В іншій оскаржуваній частині рішення суду першої інстанції ухвалене з дотриманням норм матеріального і процесуального права, тому відповідно до ч. 1 ст. 410 ЦПК необхідно залишити без змін.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ЄСПЛ ЩОДО ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЖИТЛА ТА ВІДПОВІДНОСТІ ВТРУЧАННЯ У ПРАВО ОСОБИ НА МИРНЕ ВОЛОДІННЯ СВОЇМ МАЙНОМ

Статтею 8 Конвенції закріплено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Правова позиція ЄСПЛ відповідно до п. 1 ст. 8 Конвенції гарантує кожній особі крім інших прав, право на повагу до її житла. Воно охоплює насамперед право займати житло, не бути виселеною чи позбавленою свого житла.

Такий загальний захист поширюється як на *власника квартири* (рішення у справі «Gillow v. the U.K.» від 24.11.86 р.¹⁸), так і на наймача (рішення у справі «Larkos v. Cyprus» від 18.02.99 р.¹⁹).

Перелік підстав, зазначений у п. 2 ст. 8 Конвенції, для втручання є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню. Водночас державі надаються широкі межі розсуду, які не є однаковими і в кожному конкретному випадку залежать від цілей, зазначених у п. 2 ст. 8 Конвенції.

У п. 27 рішення ЄСПЛ від 17.05.18 р. у справі «Садов'як проти України»²⁰ зазначено, що рішення про виселення становитиме порушення ст. 8 Конвенції,

¹⁸ Case of Gillow v. the United Kingdom. (Application no. 9063/80). Judgment 24 November 1986. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

¹⁹ Case of Larkos v. Cyprus. (Application no. 29515/95). Judgment 18 February 1999. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

²⁰ Case of Sadovyak v. Ukraine. (Application no. 17365/14). Judgment 17 May 2018. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c59#Text.

якщо тільки воно не ухвалене згідно із законом. Вислів «згідно із законом» не просто вимагає, щоб оскаржуваний захід ґрунтувався на національному законодавстві, але також стосується якості такого закону.

Зокрема, положення закону мають бути достатньо чіткими у своєму формулюванні та надавати засоби юридичного захисту проти свавільного застосування. Крім того, будь-яка особа, якій загрожує виселення, у принципі, повинна мати можливість, щоб пропорційність відповідного заходу була визначена судом. Якщо були наведені відповідні аргументи щодо пропорційності втручання, то національні суди повинні ретельно розглянути їх і надати належне обґрунтування.

У пп. 40 — 44 рішення ЄСПЛ від 02.12.10 р. у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» (заява № 30856/03)²¹ зазначено, що згідно з Конвенцією поняття «житло» не обмежується приміщенням, яке законно займає або створене. Чи є конкретне місце проживання «житлом», яке підлягає захисту на підставі п. 1 ст. 8 Конвенції, залежить від фактичних обставин, а саме — від наявності достатніх і триваючих зв'язків із конкретним місцем (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Прокопович проти Росії» (Prokopovich v. Russia), заява № 58255/00,²² п. 36, ECHR 2004-XI (витяги)).

Втрата житла є найбільш крайньою формою втручання у право на повагу до житла (див. серед багатьох інших джерел рішення від 13.05.2008 р. у справі «МакКенн проти Сполученого Королівства» («McCann v. the United Kingdom»), заява № 19009/04,²³ п. 50).

Втручання держави є порушенням ст. 8 Конвенції, якщо воно не має законну мету, одну чи декілька, що перелічені у п. 2 ст. 8, не здійснюється «згідно із законом» і не може розглядатись як «необхідне в демократичному суспільстві» (див. рішення від 18.12.08 р. у справі «Савіні проти України» (Saviny v. Ukraine), заява № 39948/06,²⁴ п. 47).

Крім того, втручання у право заявника на повагу до його житла має бути не лише законним, але й «необхідним у демократичному суспільстві». Інакше кажучи, воно має відповідати «нагальній суспільній необхідності», зокрема, бути співрозмірним із поставленою законною метою (див. рішення у справі «Зехентнер проти Австрії» (Zehentner v. Austria), заява № 20082/02, п. 56²⁵).

Концепція «житла» має *першочергове значення для особистості людини*, самовизначення, фізичної та моральної цілісності, підтримки взаємовідносин з іншими, усталеного та безпечного місця в суспільстві (див. рішення від 27.05.04 р. у справі «Коннорс проти Сполученого Королівства» (Connors v. the United Kingdom), заява № 66746/01²⁶, п. 82).

Враховуючи, що виселення є серйозним втручанням у право особи на повагу до її житла, Суд надає особливої ваги процесуальним гарантіям, наданим особі у процесі ухвалення рішення (див. рішення у справі «Зехентнер проти Австрії», п. 60).

Зокрема, навіть якщо *законне право на зайняття приміщення припинено*, особа повинна мати право на те, щоб співрозмірність заходу була визначена незалежним судом у світлі відповідних принципів ст. 8 Конвенції:

— рішення від 09.10.07 р. у справі «Станкова проти Словаччини» (Stankova v. Slovakia), заява № 7205/02²⁷, пп. 60 — 63;

— рішення у справі «МакКенн проти Сполученого Королівства» (Case of McCann and others v. the United Kingdom),²⁸ п. 50;

— рішення від 15.01.09 р. у справі «Косіч проти Хорватії» (Cosic v. Croatia), заява № 28261/06,²⁹ пп. 21 — 23;

— рішення від 22.10.09 р. у справі «Пауліч проти Хорватії» (Paulic v. Croatia), заява № 3572/06,³⁰ пп. 42 — 45).

²¹ Case of Kryvitska and Kryvitsky v. Ukraine. (Application no. 30856/03). Judgment 02 March 2011. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_774#Text.

²² Case of Prokopovich v. Russia. (Application no. 58255/00). Judgment 18 November 2004. URL: hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-67538%22]}.

²³ Case of McCann and others v. the United Kingdom. (Application no. 19009/04). Judgment 13 May 2008. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

²⁴ Case of Saviny v. Ukraine. (Application no. 39948/06). Judgment 18 December 2008. URL: echr.coe.int/eng.

²⁵ Case of Zehentner v. Austria. (Application no. 20082/02). Judgment 16 July 2009. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

²⁶ Case of Connors v. the United Kingdom. (Applications nos. 39665/98 and 40086/98). Judgment 9 October 2003. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

²⁷ Case of Stanková v. Slovakia. (Application no. 7205/02). Judgment 9 October 2007. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

²⁸ Case of McCann and others v. the United Kingdom. (Application no. 19009/04). Judgment 13 May 2008. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

²⁹ Case of ČOSIĆ v. Croatia. (Application no. 28261/06). Judgment 15 January 2009. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

³⁰ Case of Paulić v. Croatia (Application no. 3572/06). Judgment 22 October 2009. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

Відсутність обґрунтування в судовому рішенні підстав застосування законодавства, навіть якщо формальні вимоги були дотримані, може, серед інших факторів, братися до уваги при вирішенні питання, чи встановлено справедливий баланс заходом, що оскаржується (див. *mutatis mutandis* рішення у справі «Беєлер проти Італії» (*Beyeler v. Italy*), за ява № 33202/96,³¹ п. 110, ECHR 2000-I).

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенція) у ст. 1 Першого протоколу практично в єдиному приписі, що стосується майна, об'єднує всі права фізичної або юридичної особи, які містять у собі майнову цінність.

ЄСПЛ у низці рішень зауважує, що ст. 1 Першого протоколу до Конвенції містить три окремі норми. Перша, що виражається в першому реченні першого абзацу та має загальний характер, закладає принцип *мирного володіння майном*. Друга норма, яка міститься у другому реченні того ж абзацу, охоплює питання *позбавлення права власності* та обумовлює його певними критеріями. Третя норма, що міститься у другому абзаці, визнає *право договірних держав*, серед іншого, контролювати використання майна у загальних інтересах. Друга і третя норми, які стосуються конкретних випадків втручання у право мирного володіння майном, повинні тлумачитися у світлі загального принципу, закладеного першою нормою.

Перша і найбільш важлива вимога ст. 1 Першого протоколу до Конвенції полягає у тому, що будь-яке *втручання у право на мирне володіння майном* має бути законним.

Вимога щодо *законності* у розумінні Конвенції вимагає дотримання відповідних положень національного законодавства та відповідності принципові верховенства права, що включає свободу від свавілля. Будь-яке втручання у право на мирне володіння майном повинне забезпечити *«справедливий баланс» між загальним інтересом суспільства та вимогами захисту основоположних прав конкретної особи*. Необхідність досягнення такого балансу відображена в цілому у структурі ст. 1 Першого протоколу. Необхідного балансу не вдасться досягти, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний та надмірний тягар.

У *практиці ЄСПЛ* напрацьовано три головні критерії, які слід оцінювати на предмет відповідності *втру-*

чання у право особи на мирне володіння своїм майном принципу правомірного втручання, сумісного з гарантіями ст. 1 Першого протоколу, а саме:

- а) чи є втручання законним;
- б) чи становить воно «суспільний інтерес»;
- в) чи є такий захід пропорційним визначеним цілям.

ЄСПЛ констатує порушення державою ст. 1 Першого протоколу, якщо хоча б одного критерію не буде дотримано.

Втручання держави у право особи на мирне володіння своїм майном повинне здійснюватися на підставі закону, під яким розуміється нормативно-правовий акт, що має бути доступним для заінтересованих осіб, чітким і передбачуваним у питаннях застосування та наслідків дії його норм. Тлумачення і застосування національного законодавства — прерогатива національних судів, але спосіб, у який це тлумачення і застосування відбувається, повинен спричинювати наслідки, сумісні з принципами Конвенції з точки зору тлумачення їх у світлі практики ЄСПЛ.

У своїй діяльності ЄСПЛ керується принципом пропорційності, тобто дотримання «справедливого балансу», враховуючи те, що заінтересована особа не повинна нести непропорційний і надмірний тягар. Конкретному приватному інтересу повинен протиставлятися інший інтерес, який може бути не лише публічним (суспільним, державним), але й іншим приватним інтересом, тобто повинен існувати спір між двома юридично рівними суб'єктами, кожен з яких має свій приватний інтерес, перебуваючи у цивільно-правовому полі.

Отже, має існувати *розумне співвідношення* (пропорційність) між метою, досягнення якої передбачається, та засобами, які використовуються для її досягнення.

Відповідно до ст. 17 Закону України від 23.02.06 р. № 3477 «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію і протоколи до неї, а також практику ЄСПЛ як джерело права.

Аналізуючи висновки про принципи застосування ст. 8 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, викладені у рішеннях ЄСПЛ, доходимо висновку, що виселення особи з житла без надання іншого житлового приміщення можливе за умови, що *таке втру-*

³¹ Case of *Beyeler v. Italy*. (Application no. 33202/96). Judgment T 5 January 2000. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

чання у право особи на повагу до приватного життя і право на житло, передбачене законом, має легітимну мету, визначену п. 2 ст. 8 Конвенції, та є необхідним у демократичному суспільстві.

Отже, підсумовуючи, можна зробити такі **висновки**:

— якщо спір виник між власницею житлового будинку, яка водночас є його користувачем (жінка), і користувачем цього будинку (чоловік) із приводу користування зазначеним житлом після припинення шлюбу із власником будинку, то, відповідно, права власниці житлового будинку захищені ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, а право на зайняття житлового приміщення користувачем цього будинку припинене та можливе виселення буде оцінене на предмет пропорційності у контексті відповідних принципів ст. 8 Конвенції;

— у спірних правовідносинах має бути вирішено питання про співвідношення і застосування ст. 391, 395, 405, 406 ЦК і ст. 64, 150, 156 ЖК УРСР, оскільки законодавець при прийнятті ЦК (який був прийнятий пізніше ЖК УРСР) у ст. 9 не визначив особливості застосування норм ЦК до житлових правовідносин у цілому, а з прийняттям нового акта, якщо інше не передбачено самим цим актом, автоматично скасовується однопредметний акт, який діяв у часі раніше;

— при порівнянні норм ЖК УРСР і ЦК щодо користування житловим приміщенням зазначимо, що норма ст. 156 ЖК УРСР не визначає правила про самостійний характер права члена сім'ї власника житлового будинку на користування житловим приміщенням, не передбачає і самостійного характеру права користування житловим приміщенням, а отже, не вказує на його речову чи іншу природу, а тільки на зобов'язальну природу такого користування житловим приміщенням членом сім'ї власника при згадуванні про наявність угоди про порядок користування житловим приміщенням;

— при розгляді спірного питання про припинення права користування колишнього члена сім'ї власника житла суди мають брати до уваги формальні підстави, передбачені ст. 406 ЦК, щодо припинення сервітуту за рішенням суду на вимогу власника майна за наявності обставин, які мають істотне значення, і враховувати сам факт припинення сімейних відносин із власником будинку (квартири), який не позбавляє членів сім'ї права користування займаним приміщенням (за ст. 156 ЖК УРСР), тобто вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів власниці житлового будинку і його користувача та оцінювати його виходячи із правових і фактичних підстав позову.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ЕЛЕКТРОННИЙ ЦИФРОВИЙ ПІДПИС ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Олена Мироненко-Шульган, адвокат, Керуючий партнер АО «DéFENSE», член ради комітету UNBA NextGen

В епоху масової інтернетизації та діджиталізації¹ не залишається нічого іншого, як проявляти гнучкість та високу адаптаційну спроможність, не забуваючи про захист персональних даних та інформаційну гігієну. До того ж пандемія COVID-19 створила необхідність певних змін, які в іншому випадку відбувалися б іншими темпами, і діджиталізація доступу до правосуддя, безумовно, стала однією з них. Необхідність прискорення певних процесів у суспільстві, які все одно повинні відбуватись попри постійне небажання багатьох його членів щось змінювати, стала безспірним плюсом.

Для бізнесу, державного апарату та адвокатури пандемія COVID-19 стала «чорним лебедем»², якого ніхто не міг спрогнозувати та заздалегідь передбачити всі ймовірні ризики. Майбутнє постає неоднозначним, але зрозуміло, що переможцями будуть ті, хто ефективно діє в ситуаціях стратегічної неоднозначності.

ЕЛЕКТРОННИЙ ЦИФРОВИЙ ПІДПИС ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Так само це відбулось і з доступом до правосуддя, взаємодією з органами судової гілки влади. Гостро постало питання про необхідність повноцінного функціонування в державі системи «Електронний суд»³, що до недавня було, імовірно, питанням для обговорення, ніж справжнім інструментом у руках адвокатів.

Керуючись сьогоденними реаліями, суди надали рекомендації щодо подання необхідних документів в електронному вигляді на електронну адресу суду через особистий кабінет у системі «Електронний суд». Також можливе звернення до суду поштою, факсом або через дистанційні засоби зв'язку.

Зазначені вище дії неможливі без використання електронного цифрового підпису (ЕЦП). Його відсут-

ність позбавляє суд можливості ідентифікувати вас як належну сторону та зареєстрованого учасника, а отже, надає підстави відмовити вам у прийнятті заяви.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ЕЦП В УКРАЇНІ

ЕЦП має свою історію та пов'язаний з гармонізацією України власного законодавства з європейським. Так, 13 грудня 1999 року з'явилася Директива 1999/93/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про систему електронних підписів, що застосовується в межах Співтовариства». Вона дала змогу країнам-учасникам розробляти власну політику електронного документообігу.

Уже у 2003 році Україною було прийнято Закон України «Про електронний цифровий підпис», який уніс у наше правове поле поняття електронного циф-

¹ Слово являє собою спрощену форму більш точного терміна «цифрова трансформація» та є проявом глобальної цифрової революції. Словник сучасної української мови та сленгу «Мислово» обрав словом 2019 року «діджиталізація».

² Книга «Чорний Лебідь», автор Нассім Ніколас Талеб.

³ Див. за посиланням: URL: id.court.gov.ua/.

рового підпису. З перебігом часу стало зрозуміло, що ЕЦП зайняв достойне місце в діловому обороті, і його запровадження було більш ніж доцільним.

У 2016 році європейську Директиву було скасовано, а на заміну їй прийшов eIDAS — Регламент ЄС 2014 року про електронну ідентифікацію, верифікацію та довірчі послуги⁴. Тому в Україні 7 листопада 2018 року Закон «Про електронний цифровий підпис» втрачає чинність, а на його заміну набирає чинності Закон України «Про електронні довірчі послуги», яким ми керуємося сьогодні.

Неабияке значення у процесі діджиталізації отримало створення у 2019 році Міністерства цифрової трансформації (Мінцифри). Попри нечисленні дискусії в Кабінеті Міністрів України та у ЗМІ щодо його доцільності, Мінцифра зайняла місце повноцінного міністерства та здійснює державну політику у сфері цифровізації, цифрової економіки та електронної демократії.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОТРИМАННЯ ЕЦП

Відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» електронний підпис — це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис.

Сьогодні кваліфікований електронний підпис можна отримати в таких установах:

— АЦСК органів юстиції України;

— АЦСК Інформаційно-довідкового департаменту України;

— іншому кваліфікованому надавачі електронних довірчих послуг, перелік яких міститься в Довірчому списку. Видача кваліфікованого електронного підпису згідно із Законом України «Про електронні довірчі послуги» від 07.11.18 р. № 2155 є довірчою послугою, а тому здійснюється кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг.

Також не можна не наголосити на зручності нового сервісу, особливо в умовах пандемії, який надається кваліфікованим надавачем електронних довірчих послуг «АЦСК органів юстиції України». Ним упроваджено онлайн-сервіс оновлення сертифікатів, який передбачає генерацію нового особистого ключа та випуск нового кваліфікованого сертифіката за електронною заявкою, підписаною за допомогою діючого (попереднього) особистого ключа.

Держава впевнено взяла курс на зміни, без яких вона не може бути повноцінним учасником міжнародних правовідносин. Також без них взаємодія всередині держави, як між її громадянами, так і органами влади, не буде вважатися ефективною. Тому, змінюючи власні сталі звички щодо ведення документообороту та соціального життя в бік діджиталізації в цілому, ми робимо зручнішим не лише власне життя, а й допомагаємо державі наблизитись до тих стандартів, які зазначені в її програмі подальшого розвитку, та наблизитись до європейських стандартів.

⁴ Regulation (EU) № 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ВІДПОВІДНОСТІ (КОМПЛАЄНСУ) В ЕНЕРГЕТИЧНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ (REGULATORY COMPLIANCE)

Олександр Формагей,

адвокат, член Комітету з енергетичного права НААУ,
член НКРЕКП 2018 — 2019 рр.

СУТНІСТЬ ТА РОЗВИТОК КОМПЛАЄНСУ

Комплаєнс (англ. *Compliance* — згода, відповідність; походить від дієслова *to comply* — виконувати) — буквально означає дію відповідно до запиту або вказівки; покора (згідно з Оксфордським словником англійської мови: *compliance is an action in accordance with a request or command, obedience*).

Згідно з визначенням Міжнародної асоціації комплаєнсу (International Compliance Association) комплаєнс — це здатність діяти відповідно до встановлених правил, норм, вимог та внутрішніх стандартів¹.

Поняття «комплаєнс» виникло на початку ХХ сторіччя в США, коли було створено Bureau of Chemistry (з 1931 року — Food and Drug Administration), яке стало регулятором у сфері фармацевтичної та харчової промисловості і впроваджувало правила, яких учасники ринку повинні були дотримуватись.

Нового етапу розвитку комплаєнс набув після низки корпоративних та корупційних скандалів у США (зокрема, визнанням 400 американськими компаніями практики здійснення незаконних «стимулюючих» виплат на користь іноземних державних службовців та політиків з метою отримання державних контрактів

(сер. 1970-х років); Уотергейського скандалу (1972 рік); виявленням практики корупційних закупівель зброї для армії (1980-ті роки); банкрутства найбільшої в країні енергетичної компанії ENRON (2001 рік). Реакцією законодавця на необхідність запобігання таким ситуаціям стало прийняття в 1977 році Закону США «Про корупцію за кордоном» (Foreign Corrupt Practices Act / FCPA), а на початку 90-х років — Federal Sentencing Guidelines — роз'яснень, що містили інструкції зі створення ефективної програми у сфері комплаєнс, зокрема й правил етичного регулювання, які у 2004 році були доповнені положеннями про необхідність знання керівництвом основних умов комплаєнс-програм.

Широке розповсюдження комплаєнсу у світі та розвиток цієї практики управління в Україні пов'язані з процесами глобалізації та інтеграцією фінансових систем та економічних ринків. В Україні першими впроваджувати комплаєнс-програми стали саме міжнародні корпорації.

З 2014 року став доступний до впровадження уніфікований стандарт — ISO 19600: 2014 «Compliance management systems»², з 2016 року — ISO 37001 «Anti-bribery management systems»³, які з правової точки

¹ Див. за посиланням: URL: int-comp.org/careers/your-career-in-compliance/career-in-compliance.

² Див. за посиланням: URL: iso.org/standard/62342.html.

³ Див. за посиланням: URL: iso.org/publication/PUB100396.html.

зору не є обов'язковими, як, наприклад, Закон України від 14.10.14 р. № 1700 «Про запобігання корупції» та Закон України від 06.12.19 р. № 361 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», але їх застосування може надати додаткових конкурентних переваг суб'єктам господарювання (СГ).

У сучасному бізнес-середовищі термін «комплаєнс» сьогодні став синонімом доброчесного та дієвого управління. Водночас практика комплаєнс на підприємстві є «міждисциплінарною» управлінською діяльністю, що може зараховувати такі компоненти: антимонопольний, антикорупційний, договірний, забезпечення здоров'я та безпеки персоналу, забезпечення кібербезпеки, захисту персональних даних, інсайдерської та конфіденційної інформації, запобігання шахрайству, екологічний, етичний, інформаційний, корпоративний, податковий, протидії відмиванню грошових коштів та легалізації доходів, регуляторний, репутаційний, технічний, уникнення конфлікту інтересів, фінансовий тощо. Конкретний набір компонентів комплаєнс-програми підприємство визначає самостійно.

Разом із тим упровадження комплаєнс-програм СГ викликано такими факторами:

- значним збільшенням кількості законодавчих та регуляторних вимог, які потрібно враховувати при веденні бізнесу та формуванні звітності;
- істотним зростанням ризиків фінансових, матеріальних, соціальних та репутаційних втрат від зловживань (корупції, шахрайства);
- підвищенням рівня соціальних очікувань та потреб;
- зростанням рівня невизначеності та нестабільності бізнес-середовища, що збільшує загальні ризики.

Ця стаття зосереджує свою увагу на регуляторному комплаєнсі (Regulatory Compliance) в енергетичному праві, оскільки ця сфера викликає інтерес та має потенціал для розвитку у зв'язку з трансформацією енергетичних ринків України. Для суб'єктів господарювання енергетичного сектору, які значно залежать від регуляторного впливу держави та знаходяться під постійним контролем своєї діяльності, регуляторний комплаєнс стає одним із ключових елементів їх стратегії управління, дозволяє знизити ризики фінансових витрат, регуляторних санкцій, судового або антимонопольного переслідування.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Термін «комплаєнс» у нормативно-правовому полі України вперше знайшов своє відображення в банківській сфері у 2007 році. Так, відповідно до Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, схвалених постановою Правління Національного банку України № 98 від 28.03.07 р., дотримання вимог законодавства та внутрішніх процедур (комплаєнс) — необхідність знати, розуміти та дотримуватися всіх вимог законодавства України, нормативів, положень і правил, внутрішніх політик, стандартів та кодексів з питань діяльності банку.

Відповідно до Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах, затвердженого постановою Правління Національного Банку України № 88 від 02.07.19 р., комплаєнс-цілі діяльності банку передбачають забезпечення організації діяльності банку з дотриманням вимог законодавства України, нормативно-правових актів Національного банку, внутрішньобанківських документів, стандартів професійних об'єднань, дія яких поширюється на банк.

Відповідно до Положення про авторизацію осіб, які мають намір провадити діяльність з надання інформаційних послуг на фондовому ринку та умов провадження такої діяльності, комплаєнс-система внутрішніх відносин юридичної особи спрямована на забезпечення дотримання такою особою вимог законодавства та запобігання його порушенням.

Відповідно до п. 24 ст.1 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (в редакції від 19.06.20 р. № 738-IX, що набере чинності з 01.07.21 р.) комплаєнс — регламентований внутрішніми документами професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків або особи, яка здійснює діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, **безперервний процес, спрямований на забезпечення та покращення:**

а) опису всіх внутрішніх процесів, пов'язаних з провадженням професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках або діяльності, пов'язаної з ринками капіталу та організованими товарними ринками;

б) відповідності внутрішніх документів, що описують передбачені підпунктом «а» цього пункту процеси, **вимогам законодавства** про ринки капіталу

та організовані товарні ринки, стандартам, правилам, іншим внутрішнім документам саморегульованої організації, членом якої є професійний учасник, правилам організованого ринку, учасником якого є такий професійний учасник або на якому його цінні папери допущені до торгів, а також відповідність бізнес-плану (бізнес-стратегії), ухваленого наглядовою радою або іншим органом, відповідальним за здійснення нагляду професійного учасника;

в) **виконанню працівниками** професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків або особи, яка здійснює діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, **правил та процедур, що описують** передбачені підпунктом «а» цього пункту **процеси**.

Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону України цей Закон регулює відносини, що виникають під час емісії, обігу, викупу цінних паперів та виконання зобов'язань за ними, укладання і виконання деривативних контрактів, заміни сторони деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів на ринках капіталу, а також відносини, що виникають під час провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках.

Водночас відповідно до п. 2 ст. 1 вищезазначеного Закону № 738 дія цього Закону не поширюється на діяльність оператора ринку електричної енергії, оператора системи передачі, оператора газотранспортної системи та на відносини, пов'язані з функціонуванням ринку електричної енергії відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії», функціонуванням ринку природного газу відповідно до Закону України «Про ринок природного газу» та функціонуванням сфери теплопостачання відповідно до Закону України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг». Відносини, пов'язані з діяльністю у сферах енергетики та комунальних послуг, регулюються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, відповідно до Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг».

Законодавство у сфері енергетики не оперує терміном «комплаєнс», але використовує низку синонімічних понять («програма відповідності», «програма заходів з недопущення конфлікту інтересів») та регуляторних механізмів (призначення уповноваженої

особи з питань відповідності, контролера), які за своєю метою та змістом можна зарахувати до комплаєнс-норм, направлених на виконання певних регуляторних вимог.

Водночас при законодавчому унормуванні аналогічних правовідносин на ринках природного газу та електричної енергії не був застосований однаковий підхід, що не є логічно виправданим.

Порівняльний аналіз відповідних комплаєнс-норм у сфері енергетики та пропозиції щодо відповідних змін законодавства будуть надані в наступній частині статті.

Порівнюючи норми Закону України від 09.04.15 р. № 329 «Про ринок природного газу» та Закону України від 13.04.17 р. № 2019 «Про ринок електричної енергії», можна зробити такі висновки:

— щодо операторів магістральних мереж.

Так, якщо Оператор газотранспортної системи (ОГТС) подає на затвердження Регулятору (НКРЕКП) Програму відповідності (ПВ), то Оператор системи передачі е/е (ОСП) подає на погодження Програму заходів щодо недопущення конфлікту інтересів.

Тоді як в ОГТС за погодженням із Регулятором призначають незалежного контролера, який здійснює моніторинг за програмою відповідності, то в ОСП такого контролера не призначають;

— щодо власника магістральних мереж.

Власник газотранспортної системи зобов'язаний розробити й запровадити програму відповідності, яка визначає заходи для уникнення дискримінаційних дій та впливу на діяльність ОГТС, однак для власника магістральних електричних мереж такі вимоги відсутні, хоча в обох випадках таким власником виступає держава;

— щодо операторів розподільних мереж.

Програму відповідності оператора системи розподілу на ринку е/е погоджує Регулятор, а Оператора газорозподільної системи — не погоджує. По-різному встановлені строки дії, процедури розроблення та зміст відповідних програм відповідності. На ринку е/е існує затверджений Регулятором порядок, на ринку природного газу є лише рекомендований зразок. Відрізняється й порядок звітування: НКРЕКП надає свій висновок лише щодо звіту за програмою відповідності Оператора системи розподілу на ринку е/е.

Уповноважену особу, що здійснює моніторинг виконання програми відповідності, призначає Оператор газорозподільної системи після затвердження кандидатури Регулятором, Оператор системи розподілу е/е — за погодженням. Значно відрізняються вимоги, обмеження, завдання, права й обов'язки для таких уповноважених осіб.

Аналіз зазначених норм демонструє необхідність здійснення внормування схожих правовідносин у відповідних сферах регулювання із застосуванням уніфікованого підходу, зокрема:

- використання однакових назв для програм — «Програма відповідності (комплаєнс-програма)»;
- установлення однакового строку дії програм відповідності (комплаєнс-програм) — протягом строку дії ліцензії відповідного оператора;
- використання однакових порядків щодо їхнього складання, змісту, подання, затвердження, організації впровадження, моніторингу, звітування;
- використання однакової назви для Уповноваженої особи, Контролера — Уповноважений з відповідності (комплаєнсу);
- упровадження обов'язкового призначення Уповноваженого з відповідності (комплаєнсу) для всіх операторів (зокрема, й Оператора системи передачі) за однаковим механізмом — попереднього погодження кандидатури Регулятором;
- визначення аналогічних вимог, заходів, спрямованих на забезпечення незалежності, обмежень, завдань, прав та обов'язків для Уповноважених з відповідності (комплаєнсу) для всіх операторів.

Водночас упровадження програм відповідності (комплаєнс-програм) актуальне не лише для операторів мереж, а й для інших суб'єктів господарювання, що працюють на енергетичних ринках, особливо при імплементації в національне законодавство положень Регламенту ЄС № 1227/2011 про цілісність та прозорість оптових ринків енергії (REMIT).

Зазначені регуляторні програми відповідності (комплаєнс-програми) можуть включати такі елементи:

- правила поведінки на енергетичних ринках з урахуванням регуляторних вимог та етичних стандартів ведення бізнесу;
- правила взаємовідносин зі споживачами, операторами мереж, оператором ринку, іншими учасниками енергетичних ринків;

— правила управління конфліктом інтересів на енергетичних ринках;

— порядок опрацювання, використання та захисту персональної й інсайдерської інформації;

— порядок забезпечення формування, внутрішньої перевірки та подання регуляторної звітності;

— порядок оцінки та управління комплаєнс-ризиками в регуляторній сфері;

— правила поведінки (публічної та непублічної) щодо представників регуляторів (НКРЕКП, Державної інспекції ядерного регулювання України), органу, що формує та реалізує державну політику у відповідній сфері (Міністерства енергетики), Державної інспекції енергетичного нагляду України з урахуванням передбачених законодавством обмежень;

— заходи з прогнозування впливу проєктів нормативних актів у відповідній сфері регулювання на господарську діяльність підприємства та залучення до їхньої підготовки та обговорення;

— положення про Уповноваженого з відповідності (комплаєнсу), що визначає його завдання, права, обов'язки, відповідальність, правила взаємодії з персоналом, порядок звітування;

— порядок упровадження та контроль за реалізацією програми відповідності (комплаєнс-програми).

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Вважаємо, що необхідно ввести в галузеве законодавство — Закон України «Про ринок електричної енергії», Закон України «Про ринок природного газу» — терміни «комплаєнс», «програма відповідності (комплаєнс-програма)», «уповноважений із відповідності (комплаєнсу)».

Доцільно включити такі зміни до Закону України від 22.09.16 р. № 1540 «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»:

Викласти в новій редакції третій абзац пункту третього частини першої статті 17:

— порядки контролю за дотриманням вимог законодавства у відповідній сфері регулювання та ліцензійних умов **на основі критеріїв оцінки ризиків**.

Доповнити пункт третій частини першої статті 17 такими абзацами:

— критерії, за якими оцінюють ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сферах енергетики та комунальних послуг;

— порядок складання, погодження, оприлюднення програми відповідності (комплаєнс-програми) суб'єктами природних монополій у сферах енергетики, іншими суб'єктами господарювання в цих сферах, звітів про її виконання та призначення уповноважених із відповідності (комплаєнсу).

Викласти в новій редакції пункти 11, 12 статті 17:

11) контролює дотримання ліцензіатами законодавства у відповідній сфері регулювання й ліцензійних умов провадження господарської діяльності та вживає заходів до запобігання порушенням ліцензійних умов, у тому числі шляхом зобов'язання ліцензіатів запровадити програму відповідності (комплаєнс-програми) та призначення уповноважених з відповідності (комплаєнсу);

12) розглядає справи про порушення ліцензійних умов, а також справи про адміністративні правопорушення й за результатами розгляду приймає рішення про застосування санкцій, накладення адміністративних стягнень у випадках, передбачених законом, приймає в межах своєї компетенції рішення про направлення до відповідних державних органів матеріалів про виявлені факти порушення законодавства, приймає рішення про зобов'язання ліцензіатів запровадити програму відповідності (комплаєнс-програми) та про призначення уповноважених із відповідності (комплаєнсу).

Викласти в новій редакції пункт 26 частини першої статті 20:

26) виконання програм відповідності (комплаєнс-програм) суб'єктами природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг, іншими суб'єктами господарювання в цих сферах із метою забезпечення недискримінації, прозорості, об'єктивності та розвитку конкуренції у функціонуванні ринків у сферах енергетики та комунальних послуг, забезпечення захисту прав споживачів то-

варів, послуг у сферах енергетики та комунальних послуг.

При оновленні Регулятором Порядків контролю та Критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сферах енергетики та комунальних послуг, доцільно передбачити механізм зменшення ступеня ризику від такої діяльності в разі наявності у відповідного суб'єкта господарювання програми відповідності (комплаєнс-програми) з метою стимулювання добровільного впровадження таких програм для розвитку управлінської практики ведення доброчесного та ефективного бізнесу, спрямованого на дотримання регуляторних вимог.

Доцільно також розглянути питання щодо обов'язкового запровадження програм відповідності (комплаєнс-програм) для суб'єктів господарювання, на які покладено виконання обов'язку із задоволення загальносуспільного інтересу, та для тих, що мають високий ступінь ризику від провадження господарської діяльності.

Слід зазначити, що в умовах лібералізації енергетичних ринків України, збільшення регуляторних вимог, підвищення рівня суспільних очікувань при зростанні вартості електроенергії, природного газу, послуг із розподілу та транспортування регуляторний комплаєнс (Regulatory Compliance) набирає особливого значення для суб'єктів господарювання у сферах енергетики. Водночас ризики, що виникають при недотриманні регуляторних вимог, також зростають: від значних штрафних санкцій до анулювання ліцензії та банкрутства. Проте впровадження програм відповідності (комплаєнс-програм) надає впевненості, що підприємства наслідують та дотримуються регуляторних правил, які діють у відповідній галузі. Тому суб'єктам господарювання у сфері енергетики необхідно впроваджувати комплаєнс як частину стратегії своєї діяльності, що зорієнтована на прогнозування й ефективне управління відповідними комплаєнс-ризиками із метою підвищення рівня ділової репутації та успіху на ринках.

Цей напрямок професійної діяльності є дуже перспективним для представників юридичної професії, урахувавши його тісний зв'язок із законодавством та правозастосуванням.

ХТО ТАКИЙ ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА: РОЗУМІННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ВИМОГ

Олександр Передерій,
партнер Корпорації
«Правники України»,
к. ю. н., доцент

Євген Григоренко,
генеральний директор Корпорації
«Правники України»,
к. ю. н., доцент

Антон Стебелєв,
адвокат,
партнер Корпорації
«Правники України»,
к. ю. н.

У статті 129 Конституцією України проголошується, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. Відправляючи правосуддя на засадах верховенства права, він зобов'язаний забезпечити кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами.

Практичне втілення зазначених вище засад покладає на суддю достатньо великий вантаж відповідальності. Проте, як відомо, знати все не можливо і саме у зв'язку з цим постає питання щодо залучення експертів з питань права, які, як *amicus curiae* brief (друзі суду), будуть здатні надати науково обґрунтовані висновки експертів у галузі права, що сприятиме всебічному втіленню верховенства права та гарантуватиме правосудність рішень суду. Крім того, експерта з питань права можна розглядати не лише як друга суду, але й як друга адвоката, що дозволяє отримати додаткову аргументацію для відстоювання правової позиції, виступати як додатковий інструмент для доведення власної переконливості.

Цією статтею ми розпочинаємо цикл статей, присвячених діяльності експерта з питань права. У наступному номері ми розглянемо межі застосування та можливості висновків експертів у галузі права, законодавче регулювання та практичне їх втілення.

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

На сьогоднішній день можливість залучення експертів з питань права встановлено Цивільним процесуальним кодексом України (ст. 73, 114-115), Господарським процесуальним кодексом України (ст. 70, 108-109) та Кодексом адміністративного судочинства України (ст. 69, 112-113). Положеннями зазначених нормативно-правових актів забезпечується можливість використання спеціальних наукових знань під час розгляду справ у межах відповідних юрисдикцій.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ

Усі вказані вище Кодекси містять майже ідентичні за формою та змістом нормативно-правові приписи, які стосуються:

1	має науковий ступінь
2	є визнаним фахівцем у галузі права

Інших вимог до експертів Кодекси не встановлюють.

Що стосується першої вимоги, то детальне її розкриття можна здійснити шляхом аналізу окремих положень чинного Закону України «Про вищу освіту». Так, в абз. 1 ч. 6 ст. 5 цього Закону встановлено, що *першим науковим ступенем є доктор філософії*, який здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. У свою чергу, абз. 1 ч. 7 цієї ж статті встановлено, що *другим науковим ступенем*, який здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії, є *доктор наук*. З огляду на другу вимогу, що висувається до експертів з питань права, а саме те, що така особа повинна бути визнаним фахівцем у галузі права, то, безперечно, науковий ступінь повинен бути відповідно: *доктор філософії у галузі права та доктор юридичних наук*. Крім того, відповідно до п.п. 8 п. 2 розд. XV Закону України «Про вищу освіту» *науковий ступінь кандидата наук* після набрання чинності цим Законом прирівнюється до наукового ступеня доктора філософії.

Таким чином, перша вимога до експертів з питань права полягає у тому, що такий експерт повинен мати науковий ступінь: кандидата юридичних наук, або доктора філософії у галузі права, або доктора юридичних наук.

1) загальних (не конкретизованих) вимог, що висуваються до експертів з питань права (прописано дві вимоги);

2) не конкретизованих процесуальних прав (чотири права) та обов'язків (три обов'язки);

4) змісту висновку експерта у галузі права;

5) оцінки судом висновку експерта у галузі права.

Даючи відповіді на запитання про те, хто такий експерт з питань права та у чому полягає специфіка його статусу, необхідно виходити з тих мінімальних вимог, що містяться у вказаних вище Кодексах.

Так, **експертом з питань права може бути особа, яка:**

Щодо другої вимоги до експертів з питань права, то відзначимо, що експертом має бути визнаний фахівець у галузі права. У першу чергу, необхідно відзначити те, що «*визнаний фахівець*» є оціночною категорією. Традиційно, під «визнаним» розуміють особу, яка завдяки своїм досягненням отримала визнання і відома широкому загалу або певному колу фахівців, однодумців. У той же час така визнаність повинна співвідноситися з поняттям «експерт», під яким традиційно розуміють досвідченого фахівця, що дає висновок з конкретного питання, яке вимагає спеціальних знань. Отже, з цього приводу варто виходити з того, що експерт з питань права повинен бути визнаним фахівцем не взагалі (наприклад, бути успішним юристом-практиком, науковцем, керівником наукової установи тощо), а передусім з конкретної наукової проблематики, пов'язаної з правовідносинами, у сфері яких здійснюється вирішення судом конкретного спору та розглядається справа.

Досвід роботи з надання послуг у сфері висновків експертів у галузі права дає можливість говорити про те, що визнаність експерта з питань права (з правового регулювання конкретної сфери суспільних відносин) може визначатися:

— стажем наукової, науково-педагогічної та практичної діяльності у галузі права взагалі та у сфері конкретної галузі права чи відповідного правового інституту;

— атестатом, що засвідчує вчене звання (старший дослідник, доцент, професор);

— посадою наукового чи науково-педагогічного працівника, що обіймає особа, яка залучається як експерт з питань права;

— досвідом викладання на високому науково-методичному рівні навчальних дисциплін, що пов'язані зі справою, у межах якої надається висновок експерта у галузі права;

— наявністю виданих чи таких, що готуються до видання монографій, підручників, навчальних посібників, у тому числі з грифом МОН чи інших центральних органів виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, науково-практичних коментарів до нормативно-правових актів, дайджестів з відповідної проблематики;

— наявністю наукових статей, поданих чи вже опублікованих у провідних (фахових) наукових виданнях України та інших держав, у тому числі й включених до міжнародних наукометричних баз даних, друкованих тез доповідей та інших матеріалів наукових та

науково-практичних конференцій, «круглих столів», симпозіумів, семінарів, шкіл, конгресів та інших заходів, а також безпосередньої участі в них;

— проходженням підвищення кваліфікації та стажування науково-педагогічних працівників, у тому числі й закордоном;

— наявністю дипломів на відкриття; патентів і авторських свідоцтв на винаходи, державних стандартів, промислових зразків, алгоритмів та програм, що пройшли експертизу на новизну, брошур, препринтів тощо.

Таким чином, законодавчо передбачені вимоги, що ставляться до експертів з питань права, є мінімальними та не достатньо конкретизованими. Як показує наш досвід експертної діяльності у галузі права, з метою деталізації можна йти шляхом розробки та ухвалення на рівні корпоративних (локальних) норм додаткових вимог до експертів з питань права, які б були спрямовані на розвиток відповідних законодавчих положень.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо фіктивності правочинів

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду на засіданні 13.01.21 р. у справі № 712/7975/17, провадження № 61-42114св18, розглянув у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи касаційну скаргу ОСОБА_2 на постанову апеляційного суду Черкаської області від 26 липня 2018 року.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У грудні 2011 року позивач (ТОВ) уклав із відповідачем (ФОП) договір позики, строк якого діяв до 26 грудня 2012 року. Відповідач повернув частину боргу, і після спливу зазначеної дати сума його заборгованості становила 21 390 510 грн.

30 березня 2012 року між сторонами спору укладено договір про переведення боргу, відповідно до якого відповідач у рахунок погашення частини свого боргу перед позивачем узяв на себе зобов'язання сплатити борг позивача перед іншим ТОВ, який виник за договором купівлі-продажу від 27 жовтня 2011 року на суму 19 440 159,61 грн.

Районний суд у позові відмовив. Апеляційний суд вважав, що договір між позивачем та іншим ТОВ від 27 жовтня 2011 року визнано фіктивним на підставі вироку, який набрав законної сили 5 травня 2015 року.

Задовольняючи позов про стягнення з відповідача 21 390 510 грн заборгованості, апеляційний суд зазначив, що до набрання законної сили вироком суду, яким визнано договір між позивачем та іншим ТОВ від 27 жовтня 2011 року фіктивним, позивач не знав і не міг знати, що його права порушені, й право на позов про стягнення заборгованості з відповідача у нього виникло саме з 5 травня 2015 року.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду скасував постанову апеляційного суду та змінив рішення районного суду, яким відмовив у задоволенні позову, виклавши мотивувальну частину в іншій редакції, з таких правових підстав.

Нікчемним є той правочин, недійсність якого встановлена законом і для визнання його недійсним не вимагається рішення суду (ч. 2 ст. 215 ЦК України).

Нікчемність правочину конструюється за допомогою «текстуальної» недійсності, оскільки вона існує тільки у разі прямої вказівки закону. З позицій юридичної техніки така пряма вказівка може втілюватися, зокрема, в термінах «нікчемний», «є недійсним».

Тлумачення ст. 234 ЦК України свідчить, що фіктивний правочин належить до оспорюваних правочинів, тобто визнається недійсним на підставі судового рішення, про що має бути вказано в резолютивній частині рішення.

Згідно з абз. 1 ч. 5 ст. 261 ЦК України за зобов'язаннями з визначеним строком виконання перебіг позовної давності починається зі спливом строку виконання.

Відповідач не повернув позику в розмірі 21 390 510 грн, яку повинен був повернути до 26 грудня 2012 року.

Договір купівлі-продажу від 27 жовтня 2011 року, укладений між позивачем та іншим ТОВ, і договір про переведення боргу від 30 березня 2012 року недійсними як оспорювані правочини не визнавалися.

Обов'язок відповідача щодо повернення суми позики в розмірі 19 440 159,61 грн припинився на підставі договору про переведення боргу від 30 березня 2012 року.

Початок перебігу позовної давності щодо повернення позики в розмірі 1 950 350,39 грн розпочався в грудні 2012 року та сплинув у грудні 2015 року. Позивач звернувся з позовом у червні 2017 року. Відповідач заявив про застосування позовної давності.

За таких обставин апеляційний суд зробив неправильний висновок про задоволення позову. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову у зв'язку зі спливом позовної давності щодо всієї суми позики. Натомість він повинен був відмовити в позові у зв'язку із тим, що обов'язок відповідача щодо повернення суми позики в розмірі 19 440 159,61 грн припинився, а щодо вимоги про стягнення позики в розмірі 1 950 350,39 грн сплинула позовна давність.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/94296882.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо неможливості визнання нововиявленою обставиною посилання на підроблення доказів, що не має належного підтвердження

Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду на засіданні 03.11.20 р. у справі № 523/13878/19, провадження № 51-4005км20, розглянув у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу засудженого ОСОБА_1 на ухвалу Суворовського районного суду м. Одеси від 23 жовтня 2019 року та ухвалу Одеського апеляційного суду від 26 травня 2020 року.

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду залишив без задоволення касаційну скаргу засудженого, котрий оскаржив ухвалу райсуду про відмову у задоволенні його заяви про перегляд за нововиявленими обставинами вироку цього ж суду та ухвалу апеляційного суду про залишення без змін судового рішення місцевого суду.

У постанові ККС ВС зазначено, що, як вбачається із заяви засудженого про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення, яка є аналогічною за своїм змістом його касаційній скарзі, він вважає нововиявленою обставиною фальсифікацію матеріалів кримінального провадження, зокрема протоколів огляду місця події та схем до них, протоколу слідчого експерименту і, як наслідок, надання експертами неправдивих висновків. Це згодом вплинуло на встановлення його винуватості у порушенні Правил дорожнього руху та кваліфікацію його дій у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України.

Перевіривши зазначені доводи, надавши належну оцінку конкретним обставинам справи, у тому числі можливого факту підроблення доказів у цьому кримінальному провадженні, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні заяви засудженого, з чим погодилась і колегія суддів ККС ВС.

Водночас касаційний суд звернув увагу на те, що згідно з процедурою перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами підставою його здійснення є одна з визначених у ч. 2 ст. 459 КПК України обставин, яка на час подання відповідної заяви підтверджена належними засобами доказування.

Оскільки за завідомо неправдивий висновок експерта, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів у ст. 384 КК України передбачено кримінальну відповідальність, то належним засобом доказування існування викладених у заяві засудженого обставин слід вважати процесуальне рішення за наслідками здійснення кримінального провадження, яким би було встановлено відповідні факти.

Проте належного підтвердження доводів у частині підроблення висновку експерта та фальсифікації (підроблення) слідчими доказів у цьому кримінальному провадженні засуджений суду не надав. Результатів здійснення кримінальних проваджень за вказаними фактами матеріали провадження не містять.

Разом із тим дані, зазначені у протоколах огляду місця події та схемах до них, протоколи слідчого експерименту, і висновки експертів були предметом безпосереднього судового дослідження, про розбіжності між твердженнями сторони захисту та даними, зазначеними у вказаних протоколах і схемах до них, було відомо як суду, так і сторонам судового провадження, а тому в силу приписів ч. 2 ст. 459 КПК України самі собою посилання на внесення недостовірних даних у зазначені докази не можуть бути підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. При цьому слідчий експеримент у кримінальному провадженні був проведений за участю засудженого та його захисника і будь-яких заяв та зауважень від них не надходило.

З огляду на зазначене, розглянувши заяву особи, суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що одне лише посилання, без підтвердження належними доказами, на підроблення висновку експерта та фальсифікацію (підроблення) слідчими доказів у цьому кримінальному провадженні не може бути підставою для скасування вироку за нововиявленими обставинами.

Вказані обставини були предметом перевірки суду апеляційної інстанції, який за результатами перегляду

ухвали місцевого суду надав їм належну оцінку та обґрунтовано залишив без задоволення апеляційні скарги засудженого та його захисника.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСП за посиланням: URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92662693>.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо особливості доказування у справах про визначення місця проживання дитини

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду на засіданні 23.12.20 р. у справі № 712/11527/17, провадження № 61-18882св19, розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Черкаського апеляційного суду від 03 жовтня 2019 року.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Місцевий суд визначив місце проживання малолітньої дитини з батьком, відмовивши в аналогічному зустрічному позові матері.

Апеляційний суд скасував це рішення суду й визначив місце проживання дитини з матір'ю, а в задоволенні позову батька відмовив.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду скасував судові рішення попередніх інстанцій і направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, навівши таке правове обґрунтування.

У контексті першочергового врахування найкращих інтересів дитини, які переважають над інтересами батьків, встановивши, що для забезпечення інтересів саме визначення місця проживання дитини з батьком відповідатиме її інтересам, суд першої інстанції зробив висновок про задоволення первісного позову про визначення місця проживання дитини з батьком.

Натомість апеляційний суд, відмовляючи в задоволенні позову батька, фактично керувався презумпцією визначення місця проживання дитини такого віку і статі з матір'ю та поклав тягар доведення спростування цієї презумпції на позивача. Такий підхід суперечить засадами сімейного законодавства України та обов'язковим у цій справі положенням міжнародних договорів, не було враховано прецедентних рішень Європейського суду з прав людини.

Апеляційний суд помилково обмежився констатуванням того, що під час розгляду справи не вста-

новлено обставин, за яких малолітня дитина може бути розлучена з матір'ю. Він не врахував, що у Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року реалізовано принцип примату інтересів дитини понад усім.

Суд апеляційної інстанції належним чином не мотивував своє рішення про відхилення висновку органу опіки та піклування, відповідно до якого визначено, що найкращим інтересам дитини відповідатиме її спільне проживання з батьком, та взяв до уваги лише акт обстеження умов проживання матері. Проте він не врахував, що за зустрічним позовом матері органом опіки та піклування не складено висновку про доцільність проживання дитини разом з матір'ю, а акт обстеження умов проживання не є за своєю суттю та змістом висновком органу опіки та піклування про визначення місця проживання дитини з одним із батьків.

Таким чином, суди першої та апеляційної інстанцій розглянули справу за відсутності висновку органу опіки та піклування за місцем проживання матері, який мав бути складений задля забезпечення належного розгляду зустрічного позову, що є порушенням ст. 19 СК України.

Взявши до уваги висновок спеціаліста за результатами проведення психологічного дослідження, апеляційний суд не врахував, що він ґрунтується на поясненнях матері, а також окремих письмових документах, наданих лише однією стороною — відповідачкою; психолог не досліджувала матеріалів справи, особисто не спілкувалася з малолітньою дитиною та батьком дитини. Висновок психолога містить загальні висновки про зв'язок матері з дитиною такого віку без урахування фактичних обставин справи.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСП за посиланням: URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93835748>.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо наслідків прийняття повідомлення-рішення при порушенні проведення податкової перевірки

Верховний Суд у складі судової палати з розгляду справи щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду на засіданні 22.09.20 р. у справі № № 520/8836/18, адміністративне провадження № К/9901/24146/19, розглянув в порядку письмового провадження касаційну скаргу Головного управління ДФС у Харківській області на рішення Харківського окружного адміністративного суду від 11.12.2018 та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 14.05.2019 у справі за адміністративним позовом фізичної особи — підприємця ОСОБА_1 до Головного управління ДФС у Харківській області про визнання протиправними та скасування податкового повідомлення-рішення.

Верховний Суд дійшов висновку, що протиправність призначення та проведення контролюючим органом перевірки, за наслідками якої було прийняте оскаржуване податкове повідомлення-рішення, указує на протиправність податкового повідомлення-рішення.

Верховний Суд у складі судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду переглянув у касаційному порядку справу за позовом фізичної особи — підприємця, яка оскаржила податкові повідомлення-рішення обласного департаменту ДФС. Позивач мотивував це тим, що перевірка була проведена з порушеннями, оскільки його не було належним чином повідомлено про проведення перевірки, процедура проведеної перевірки не відповідала вимогам наказу.

Суди першої та апеляційної інстанцій позов задовольнили, їхні рішення Верховний Суд залишив без змін, вказавши на таке.

Підстави, за наявності яких здійснюється документальна позапланова перевірка, встановлені п. 78.1 ст. 78 Податкового кодексу України, однією з яких є отримання контролюючим органом податкової інформації, що свідчить про порушення платником податків валютного, податкового та іншого не врегульованого цим Кодексом законодавства, контроль за дотриман-

ням якого покладено на контролюючі органи, якщо платник податків не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на обов'язковий письмовий запит контролюючого органу, в якому зазначаються порушення цим платником податків відповідно валютного, податкового та іншого не врегульованого цим Кодексом законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, протягом 15 робочих днів з дня, наступного за днем отримання запиту.

Таким чином, обов'язковою передумовою здійснення документальної позапланової виїзної перевірки є направлення платнику податків запиту про надання пояснень та їх документального підтвердження.

Платник податків зобов'язаний подавати інформацію, визначену в запиті контролюючого органу, та її документальне підтвердження.

У контролюючого органу є право на оцінку пояснень платника податків і їх документальних підтверджень.

Виявлені факти, які свідчать про можливі порушення платником податків податкового, валютного та іншого законодавства, можуть бути підставою для проведення перевірки лише у випадку, коли сумніви не усунуті наданими поясненнями та документальними підтвердженнями.

Виїзна перевірка має проводитися виключно за місцезнаходженням платника податків чи місцем розташування об'єкта права власності, стосовно якого проводиться така перевірка. У разі ж якщо перевірка проводиться в приміщенні контролюючого органу, то така перевірка є невиїзною.

Оскаржуючи наслідки проведеної контролюючим органом перевірки у вигляді податкових повідомлень-рішень та інших рішень, платник податків не позбавлений можливості посилатися на порушення контролюючим органом вимог законодавства щодо проведення такої перевірки, якщо вважає, що вони зумовлюють протиправність таких податкових повідомлень-рішень. Таким підставам позову, за їх наявності, суди повинні надавати правову оцінку передусім, а в

разі, якщо вони не визнані судом такими, що тягнуть протиправність рішень, прийнятих за наслідками такої перевірки, — переходити до перевірки підстав позову щодо наявності порушень податкового та/або іншого законодавства.

Протиправність призначення та проведення контролюючим органом перевірки, за наслідками якої було прийняте оскаржуване податкове повідомлен-

ня-рішення, є достатньою підставою для висновку про протиправність податкового повідомлення-рішення, що зумовлює відсутність необхідності перевірки порушення п. 181.1 ст. 181 ПК України як підстави для донарахування суми грошового зобов'язання.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92457879>.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо відсутності необхідності попередньо надсилати копії скарги до суду на дії виконавця іншим учасникам справи (провадження)

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду на засіданні 27.01.21 р. у справі № 569/13154/20, провадження № 61-15520св20, розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на ухвалу Рівненського міського суду Рівненської області від 17 серпня 2020 року та постанову Рівненського апеляційного суду від 29 вересня 2020 року у справі за скаргою ОСОБА_1 на дії державного виконавця Рівненського міського відділу державної виконавчої служби Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів).

Міський суд, з ухвалою якого погодився апеляційний суд, на підставі ч. 4 ст. 183 ЦПК України повернув заявникові без розгляду скаргу на дії державного виконавця. Суди вважали, що вона не відповідає вимогам ч. 2 ст. 183 ЦПК України, оскільки до скарги не додано доказів її попереднього надіслання (надання) заявником боржнику та державному виконавцю.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду передав справу до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі, зробивши такі висновки.

Суди застосували до спірних правовідносин вимоги ст. 183 ЦПК України, яка не регулює спірні процесуальні правовідносини.

У розд. VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» передбачено можливість звернення сторін виконавчого провадження до суду, який видав виконавчий документ, зі скар-

гою на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця.

Скарги мають відповідати загальним вимогам щодо форми та змісту позовної заяви, передбачених положеннями ЦПК України, та містити відомості, зазначені у ч. 4 ст. 74 Закону «Про виконавче провадження».

Суди на порушення вказаних вище вимог процесуального законодавства не звернули уваги на те, що вимоги ч. 2 ст. 183 розд. 2 «Заяви з процесуальних питань» ЦПК України не регулюють спірні процесуальні правовідносини, тому не підлягають застосуванню у цій справі, оскільки вказана норма процесуального права поширюється виключно на заяви (клопотання, заперечення), подані до суду без дотримання вимог частин 1 або 2 цієї статті.

При цьому Верховний Суд звертає увагу на те, що відповідно до розд. VII ЦПК України судовий контроль за виконанням судових рішень — це окремий вид судового провадження, який передбачає окремий процесуальний режим розгляду справи. Дії щодо направлення процесуальних документів вчиняє суд.

Крім того, виконання судових рішень є завершальною стадією судового процесу. Саме такий принцип застосовує Європейський суд з прав людини у своїй сталій практиці, зазначаючи, що виконання судових рішень — невід'ємна частина судового процесу, оскільки без цієї стадії судового процесу сам факт прийняття будь-якого рішення суду втрачає сенс. Саме на цій

стадії судового процесу завершується відновлення порушених прав особи.

Враховуючи сталу практику ЄСПЛ, зазначені вище положення національного законодавства та встановлені фактичні обставини, слід дійти висновку, що суди, повертаючи скаргу заявнику без розгляду, не дослідили його доводів щодо порушення його прав при ухваленні судового рішення судом першої інстанції.

Отже, наведені в касаційній скарзі доводи підлягають перевірці, тому що судові процедури мають бути справедливими (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), оскільки особа безпідставно не може бути позбавлена конституційного права на доступ до суду.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92551580>.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо неоприлюднення електронної петиції, надісланої Президентові України

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду на засіданні 18.01.21 р. у справі № 9901/302/20 розглянув позов громадянина, який просив визнати неправомірними дії Президента України щодо відмови в оприлюдненні його (позивача) електронної петиції про припинення громадянства України особам, які проживають на тимчасово окупованих РФ територіях Луганської та Донецької областей, а також Автономної Республіки Крим, без винятку.

Суд відмовив у задоволенні позову з огляду на правомірне неоприлюднення відповідачем електронної петиції з підстав її невідповідності вимогам Закону України «Про звернення громадян».

Зокрема, ст. 23-1 цього Закону передбачено, що електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Суд установив, що Адміністрацією сервісу електронних петицій Офіційного інтернет-представництва Президента України позивачеві в межах установленого Законом строку (протягом двох робочих днів з дня надсилання петиції автором) повідомлено про те, що ініційована ним електронна петиція Президентові України не відповідає встановленим вимогам, тому вона не буде оприлюднена. Також Суд вказав, що нормами Закону не передбачений обов'язок органів, яким адресована петиція, надавати роз'яснення причин

відмови в оприлюдненні електронної петиції разом із повідомленням про відмову в її оприлюдненні.

Щодо доводів позивача про те, що його електронна петиція ніяким чином не порушує права людини на громадянство саме Держави Україна, колегія суддів КАС ВС зазначила таке.

Електронна петиція ініціатора фактично стосувалася позбавлення невизначеного кола громадян України правового зв'язку між таким громадянином та Україною, що суперечить вимогам чинного законодавства.

Відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на такій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України.

Згідно із Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (ч. 2 ст. 2) реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не може бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України або підставою для їх обмеження.

Також Суд відхилив доводи позивача, що його неоприлюднена петиція мала бути розглянута як звернення громадян, і роз'яснив таке.

Відповідно до положення ст. 23-1 Закону України «Про звернення громадян» електронна петиція, яка в установлений строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, після завершення строку збору

підписів розглядається як звернення громадян. Проте оскільки оприлюднення петиції не відбулось через її невідповідність вимогам законодавства, не було підстав для розгляду її як звернення громадян.

У разі невідповідності електронної петиції вимогам, установленим Законом України «Про звернення

громадян», оприлюднення такої петиції не здійснюється, про що повідомляється автору не пізніше строку, встановленого для оприлюднення.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/94237001>.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо укладення договору факторингу

Велика Палата Верховного Суду на засіданні 10.11.20 р. у справі № 638/22396/14-ц, провадженя № 14-16цс20, розглянула у порядку письмового провадження справу за позовом акціонерного товариства закритого типу «Гея» до ОСОБА_1, товариства з обмеженою відповідальністю «Арма Факторинг», публічного акціонерного товариства «Райффайзен банк Аваль», третя особа — приватний нотаріус Харківського міського нотаріального округу М., про визнання договору про відступлення прав недійсним, за касаційною скаргою акціонерного товариства закритого типу «Гея» на рішення апеляційного суду Харківської області від 17 травня 2017 року.

Велика Палата зробила висновок, що якщо договорами факторингу допускається наступне відступлення права грошової вимоги, то воно має здійснюватися шляхом укладення саме договору факторингу з відповідним суб'єктом складом його сторін (стаття 1079 ЦК України) і не може здійснюватися шляхом укладення договору про відступлення права вимоги з фізичною особою.

Наступне відступлення права грошової вимоги шляхом укладення договору про відступлення права вимоги з фізичною особою є підставою для визнання такого договору недійсним.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Судами встановлено, що 19 липня 2006 року між АППБ «Аваль» (правонаступником якого є ПАТ «Райффайзен банк Аваль») та ФОП ОСОБА_2 було укладено кредитний договір, відповідно до умов якого остання отримала кредитні кошти у розмірі 297 тис. доларів США.

На забезпечення виконання умов зазначеного договору банк того ж дня уклав із АТЗТ «Гея» договір іпотеки, предметом якого є нежитлова будівля літера «А-2» загальною площею 2 232,4 кв. м за АДРЕСА_1.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 24 січня 2013 року, яке набрало законної сили, звернуто стягнення на предмет іпотеки, що належить АТЗТ «Гея», та за рахунок грошових коштів, виручених від реалізації цього майна, вирішено погасили заборгованість, яка виникла у ФОП ОСОБА_2 за кредитним договором від 19 листопада 2006 року.

28 листопада 2006 року ПАТ «Райффайзен банк Аваль» на підставі договору факторингу відступило право вимоги за вказаними вище договорами кредиту та іпотеки ПАТ «КБ «Хрещатик» за ціною 2 100 000 грн.

Того ж дня ПАТ «КБ «Хрещатик» на підставі договору факторингу відступило право вимоги за договорами кредиту та іпотеки ТОВ «Арма Факторинг» за ціною 2 105 000 грн. ТОВ «Арма Факторинг» відчужило право вимоги за кредитним договором та договором іпотеки ОСОБА_1.

Посилаючись на те, що договір про відступлення прав вимоги за іпотечним договором ОСОБА_1 було укладено із порушенням вимог частини першої статті 203 та статті 215 ЦК України, позивач просив визнати цей договір недійсним та скасувати у Державному реєстрі іпотек запис про зміну іпотекодержателя.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частини першої статті 24 Закону України «Про іпотеку» відступлення прав за іпотечним договором здійснюється за умови, що одночасно здійснюється відступлення права вимоги за основним зобов'язанням. Наступне відступлення фактором права грошової вимоги третій особі не допускається, якщо інше не встановлено договором факторингу (частина перша статті 1083 ЦК України).

В обох договорах факторингу від 28 листопада 2014 року його сторони погодили, що фактор має право розпоряджатися правами вимоги на свій власний

розсуд, у тому числі здійснювати наступне відступлення прав вимоги на користь третіх осіб за будь-яку ціну. Зі статей 1077 та 1079 Цивільного кодексу України та частини п'ятої статті 5 Закону України «Про банки і банківську діяльність» вбачається, що договір факторингу зачіпає інтереси трьох сторін: клієнта, яким може бути фізична чи юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, фактора, яким може бути банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції, та боржника, тобто набувача послуг чи товарів за первинним договором.

У постанові від 31 жовтня 2018 року у справі № 465/646/11 (провадження № 14-222цс18) Велика Палата Верховного Суду зазначила, що <...> відступлення права вимоги за кредитним договором на користь фізичної особи суперечить положенням частини 3 статті 512 та статті 1054 ЦК України, оскільки для зобов'язань які виникли на підставі кредитного договору, характерним є спеціальний суб'єкт, а саме, кредитор — банк або інша фінансова установа.

Разом з тим Велика Палата Верховного Суду вважає, що оскільки договорами факторингу допускається наступне відступлення права грошової вимоги, то воно повинно здійснюватися відповідно до положень цієї глави, яка регулює відносини з факторингу (частина другої статті 1083 ЦК України).

Іншими словами, наступне відступлення права грошової вимоги має здійснюватися шляхом укладення саме договору факторингу з відповідним суб'єктом складом його сторін (стаття 1079 ЦК України), а не шляхом укладення договору про відступлення права вимоги з фізичною особою.

Як вбачається з установлених судами обставин, з укладенням оспорюваного договору про відступлення права вимоги відбулася заміна кредитодавця, який є фінансовою установою, що має право на здійснення операцій з надання фінансових послуг, на фізичну особу, яка не може надавати фінансові послуги згідно з наведеними нормами права. Фактично сторони спірних договорів уклали ряд угод, завдяки яким здійснили перехід права на вимогу іпотечного майна від банку до фізичної особи.

При цьому, оскільки договір факторингу не може бути укладений між банком та фізичною особою, задіяли спосіб переходу формально начебто правильний, проте за змістом такий, що лише приховав дійсні наміри сторін.

Крім того, відступлення прав за іпотечним договором ТОВ «Арма Факторинг» могло вчинити лише за умови одночасного здійснення відступлення права вимоги за основним зобов'язанням (кредитним договором) шляхом укладення договору факторингу, стороною якого ОСОБА_1 бути не міг.

Враховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає, що оспорюваний договір відступлення прав від 28 листопада 2014 року укладений з порушенням частини третьої статті 512, статті 1054, частини третьої статті 1079, частини другої статті 1083 ЦК України, статті 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», а відтак правильно визнаний судом першої інстанції недейсним.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217995>.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо дії рішень КСУ

Велика Палата Верховного Суду на засіданні 18 листопада 2020 року у справі № 4819/49/19 розглянула у відкритому судовому засіданні заяву ОСОБА_1 про перегляд ухвали Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25 жовтня 2019 року за виключними обставинами.

Рішення Конституційного Суду України поширюється на правовідносини, які виникли після його ухвалення, а також на правовідносини, які виникли до його ухвалення, але продовжують існувати (тривають) після цього.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою слідчого судді Херсонського міського суду Херсонської області від 25 червня 2019 року відмовлено у задоволенні скарги ОСОБА_1 на бездіяльність уповноважених службових осіб Херсонської місцевої прокуратури, яка полягала у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі — ЄРДР).

Ухвалою Херсонського апеляційного суду від 18 липня 2019 року відмовлено у відкритті прова-

дження за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на ухвалу слідчого судді Херсонського міського суду Херсонської області від 25 червня 2019 року, оскільки за змістом частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) серед переліку ухвал слідчого судді, які підлягають оскарженню під час досудового розслідування, відсутня ухвала слідчого судді про відмову в задоволенні скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей до ЄРДР. На підставі зазначеного апеляційний суд дійшов висновку, що така ухвала не може бути предметом апеляційного перегляду.

Ухвалою Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі — ККС) від 25 жовтня 2019 року відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою ОСОБА_1, посилаючись на частину третьої статті 307 КПК, зауваживши, що ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена.

Заявник звернувся до Великої Палати Верховного Суду із заявою про перегляд ухвали Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25 жовтня 2019 року за виключними обставинами. Виключною обставиною ОСОБА_1 вважає Рішення Другого сенату Конституційного Суду України (далі — КСУ) від 17 червня 2020 року № 4-р (II)/2020, ухвалене за конституційною скаргою ОСОБА_2 щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 КПК. На думку заявника, ухвала суду апеляційної інстанції порушує його конституційне право на апеляційний перегляд справи, гарантоване пунктом восьмим частини другої статті 129 Конституції України. ОСОБА_1 вважає, що оскільки вперше неконституційна норма частини третьої статті 307 КПК застосована в ухвалі ККС від 25 жовтня 2019 року, то цю ухвалу слід переглянути за виключними обставинами.

ОЦІНКА СУДУ

Великою Палатою Верховного Суду відкрито провадження за виключними обставинами, а, отже, суд вважає, що заявник може звернутися із заявою про перегляд за виключними обставинами ухвали слідчого судді незважаючи на те, що рішення КСУ ухвалено не за його конституційною скаргою.

Згідно з резолютивною частиною Рішення Другого сенату КСУ від 17 червня 2020 року № 4-р (II)/2020,

ухваленого за конституційною скаргою ОСОБА_2, визнано неконституційними та такими, що втрачають чинність з дня ухвалення КСУ цього рішення положення частини третьої статті 307 КПК щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення. Відповідно до частини другої 2 статті 152 Конституції України закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення КСУ рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Рішенням КСУ від 14 грудня 2000 року (справа № 1-31/2000) визначено, що рішення КСУ мають пряму дію. Таким чином, аналіз норм розділу XII Конституції України («Конституційний Суд України») та Закону України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» дає підстави дійти висновку про те, що рішення КСУ має пряму (перспективну) дію в часі і застосовується щодо тих правовідносин, які тривають або виникли після його ухвалення. Якщо правовідносини тривалі і виникли до ухвалення рішення КСУ, однак продовжують існувати після його ухвалення, то на них поширюється дія такого рішення КСУ.

Тобто рішення КСУ поширюється на правовідносини, які виникли після його ухвалення, а також на правовідносини, які виникли до його ухвалення, але продовжують існувати (тривають) після цього. Водночас чинним законодавством визначено, що Конституційний Суд України може безпосередньо у тексті свого рішення встановити порядок і строки виконання ухваленого рішення.

У тексті рішення КСУ від 17 червня 2020 року № 4-р (II)/2020 відсутні положення, які б дозволили зробити висновок про його поширення на правовідносини, які припинилися на момент його ухвалення. Натомість у резолютивній частині цього рішення чітко вказано про те, що положення частини третьої статті 307 КПК втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення.

Велика Палата Верховного Суду зазначає, що на день прийняття ККС ухвали від 25 жовтня 2019 року норма частини третьої статті 307 КПК щодо заборони

оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, не була визнана неконституційною.

Відповідно до частини першої статті п'ятої КПК процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення. Ухвалу ККС, яку просить переглянути за виключними обставинами ОСОБА_1, прийнято 25 жовтня 2019 року. На момент її прийняття ККС застосував чинні норми КПК.

Натомість Рішення Другого сенату КСУ № 4-р (II)/2020, яке заявник вважає виключною обставиною, ухвалено 17 червня 2020 року. На момент

ухвалення вищезазначеного рішення КСУ кримінально-процесуальні відносини у аналізованому провадженні вже припинилися. А це означає, що дія рішення КСУ не може поширюватися на ці правовідносини, оскільки вони виникли і закінчилися до його ухвалення.

Оскільки рішення КСУ має пряму (перспективну) дію, тобто поширюється на правовідносини, що виникли або тривають після його ухвалення (за винятком тих випадків, якщо інше встановлено КСУ безпосередньо у тексті ухваленого рішення), ВП ВС дійшла висновку про відсутність підстав для задоволення заяви ОСОБА_1 про перегляд за виключними обставинами ухвали ККС від 25 жовтня 2019 року.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/93081749.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо припинення права користування житлом колишнього члена сім'ї власника

Велика Палата Верховного Суду на засіданні 13.10.2020 року у справі № 447/455/17, провадженні № 14-64цс20, розглянула в порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Львівського апеляційного суду від 08 жовтня 2019 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання припиненням права користування житлом та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визнання житлового будинку об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

При розгляді питання про припинення права користування колишнього члена сім'ї власника житла суди мають брати до уваги як формальні підстави, передбачені статтею 406 ЦК України, так і зважати на те, що сам факт припинення сімейних відносин із власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням та вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів обох сторін.

Хоча законодавець при прийнятті ЦК України не визначив особливостей застосування норм ЦК України до житлових правовідносин у цілому, але відносини,

які регулюються ЖК УРСР, переважно є цивільно-правовими й мають регулюватися саме нормами ЦК України.

ЦК України є кодифікованим актом законодавства, який прийнято пізніше в часі, ніж ЖК УРСР, а тому темпоральна колізія вирішується саме на користь норм ЦК України.

13 жовтня 2020 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Львівського апеляційного суду від 08 жовтня 2019 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання припиненням права користування житлом та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визнання житлового будинку об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Сторони перебували в зареєстрованому шлюбі з 19 лютого 2007 року до 03 січня 2017 року. Рішенням Миколаївського районного суду Львівської області від 20 грудня 2016 року, яке набрало законної сили 03 січня 2017 року, шлюб між ними розірвано.

ОСОБА_2 вселився у спірний будинок зі згоди його власника — ОСОБА_1 та проживав у ньому як член її сім'ї, чоловік.

Також установлено, що на підставі договорів купівлі-продажу житлового будинку і земельної ділянки від 25 жовтня 2012 року, посвідчених приватним нотаріусом, ОСОБА_1 набула право власності на житловий будинок та земельну ділянку, на якій він розташований, за адресою: АДРЕСА_1. Вартість житлового будинку на момент його придбання — 75 938 грн 00 коп.

Відповідно до пункту 4.5 договору купівлі-продажу житловий будинок набувається покупцем — ОСОБА_1 за власні кошти та буде її особистою приватною власністю, на що її чоловік ОСОБА_2 надав письмову згоду.

У пункті 19 договору купівлі-продажу земельної ділянки зазначено, що земельна ділянка набувається покупцем — ОСОБА_1 за власні кошти та буде її особистою приватною власністю, на що її чоловік — ОСОБА_2 надав письмову згоду.

3 дня укладення договорів у будинку зареєстровані та проживають вона з сином. Відповідач зареєстрований за місцем проживання своїх батьків за адресою: АДРЕСА_2, однак проживав у будинку позивачки на тій підставі, що був її чоловіком. Після розірвання шлюбу припинилася обставина, яка була підставою набуття відповідачем права користування її житловим приміщенням. Однак ОСОБА_2 відмовився звільнити будинок і до цього часу продовжує проживати у ньому.

Позивач вважала, що подальше перебування відповідача у будинку є неможливим, оскільки він складається лише з двох житлових кімнат, однією з яких користується син, а в іншій вона не може проживати з відповідачем, оскільки вони не є подружжям, що, у свою чергу, перешкоджає їй володіти і користуватися власним майном.

ОЦІНКА СУДУ

У цьому випадку спір виник між власником житлового будинку, яка є одночасно і його користувачем, та користувачем цього будинку з приводу користування вказаним житлом після припинення шлюбу з власником будинку.

Отже, необхідно вирішити питання про співвідношення і застосування статей 391, 395, 405, 406 ЦК України та статей 64, 150 та 156 ЖК УРСР.

Згідно зі статтею 156 ЖК УРСР члени сім'ї власника жилого будинку (квартири), які проживають разом

з ним у будинку (квартирі), що йому належить, користуються жилим приміщенням нарівні з власником будинку (квартири), якщо при їх вселенні не було іншої угоди про порядок користування цим приміщенням.

Припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням. У разі відсутності угоди між власником будинку (квартири) і колишнім членом його сім'ї про безоплатне користування жилим приміщенням до цих відносин застосовуються правила, встановлені статтею 162 цього Кодексу.

Аналіз правових норм дає підстави для висновку про те, що право членів сім'ї власника квартири користуватись жилим приміщенням може виникнути та існувати лише за умови, що така особа є членом сім'ї власника житлового приміщення, власник житлового приміщення надавав згоду на вселення такої особи, як члена сім'ї.

У статті 7 ЖК УРСР передбачено, що ніхто не може бути виселений із займаного жилого приміщення або обмежений у праві користування жилим приміщенням інакше як з підстав і в порядку, передбачених законом. Тобто будь-яке виселення або позбавлення особи права користування житлом допускається виключно на підставах, передбачених законом, і повинно відбуватись в судовому порядку.

При цьому необхідно звернути увагу, що ЖК УРСР був прийнятий 30 червня 1983 року і він не відображає усіх реалій сьогодення. ЦК України є кодифікованим актом законодавства, який прийнято пізніше у часі, тому темпоральна колізія вирішується саме на користь норм ЦК України.

Законодавець при прийнятті ЦК України у вказаній статті не визначив особливостей застосування норм ЦК України до житлових правовідносин в цілому, разом з тим відносини, які регулюються ЖК УРСР, у своїй більшості є цивільно-правовими та мають регулюватися саме нормами ЦК України.

Положеннями статті 391 ЦК України передбачено, що власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном. Відповідно до статті 405 ЦК України член сім'ї власника житла втрачає право на користування цим житлом у разі відсутності члена сім'ї без поважних причин понад один рік, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом.

У частині першій статті 401 ЦК України передбачено, що право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Відповідно до статті 406 ЦК України сервітут припиняється у разі, зокрема, припинення обставини, яка була підставою для встановлення сервітуту.

Особливістю вирішення вказаного спору є те, що при створенні сім'ї, встановленні сімейних відносин власник і член сім'ї, тобто дружина і чоловік, вважали, що їх відносини є постійними, не обмеженими у часі, а не про тимчасовий характер таких відносин. Тому і їх права, у тому числі й житлові, розглядалися як постійні. За логікою законодавця, у законодавстві, що регулює житлові правовідносини, припинення сімейних правовідносин, втрата статусу члена сім'ї особою саме по собі не тягне втрату права користування житловим приміщенням.

Разом із тим відповідно до частин першої та другої статті 405 ЦК України члени сім'ї власника житла, які проживають разом із ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону.

Отже, при розгляді питання про припинення права користування колишнього члена сім'ї власника житла суди мають як брати до уваги формальні підстави, передбачені статтею 406 ЦК України, так і зважати на те, що сам факт припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням, та вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів обох сторін.

Суди встановили, що ОСОБА_1 у позовній заяві посилалася на те, що спірний житловий будинок має дві житлові кімнати, в одній з яких проживає син сторін, якому на час перегляду справи у касаційному порядку виповнилося 13 років. В іншій кімнаті проживає відповідач, з яким у позивачки припинені шлюбні відносини. За таких обставин вона змушена проживати разом із сином у своїх батьків.

Крім цього, згідно з поясненнями позивачки, відповідач зареєстрований за місцем проживання його батьків за адресою: АДРЕСА_2. Доказів про неможливість проживання відповідача за місцем реєстрації матеріали справи не містять.

Таким чином, у цій справі питання про визнання припиненим права користування житлом та зобов'язання відповідача звільнити житло у контексті пропорційності застосування такого заходу має оцінюватися з урахуванням обставин щодо об'єкта нерухомого майна та установлених статтею 50 ЖК УРСР вимог, що ставляться до жилих приміщень, а також наявності чи відсутності іншого житла.

Велика Палата Верховного Суду врахувала вимоги ОСОБА_1 про визнання припиненим права користування спірним будинком на предмет пропорційності переслідуваній легітимній меті у світлі статті 8 Конвенції. Вважає, що припинення права користування відповідача спірним житлом відповідає такій пропорційності з огляду на те, що між сторонами спору склалися вкрай неприємні стосунки, ОСОБА_2 має постійне зареєстроване місце проживання за адресою: АДРЕСА_2, спірний житловий будинок має дві житлові кімнати, в одній з яких проживає син сторін, якому на час перегляду справи у касаційному порядку виповнилося 13 років, вона з дитиною змушена проживати у батьків, оскільки окрім спірного житлового будинку іншого житла не має, однак змушена забезпечити належні житлові умови не лише для себе, але і для малолітнього сина, який проживає разом із нею.

Необхідно дотримуватися балансу захисту права власності позивачки, з якою після розірвання шлюбу залишився проживати син, тому відповідач як колишній член її сім'ї втратив право на користування будинком, оскільки він вже не є членом її сім'ї, не зареєстрований у спірному житловому будинку.

Таким чином, у справі, що переглядається, інтереси позивачки, як власника житла та користувача цим житлом, перевищують інтереси колишнього члена сім'ї, в якого припинилися правові підстави користування чужим майном та який, за доводами позивачки, забезпечений іншим житловим приміщенням, що ним не спростовано.

Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне касаційну скаргу задовольнити частково, постанову апеляційного суду в частині відмови у задоволенні позову про визнання припиненим права ОСОБА_2 на користування житлом скасувати та залишити в цій частині в силі рішення суду першої інстанції.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217994>.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо рішення міжнародного комерційного арбітражу

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду на засіданні 14.01.21 р. у справі № 824/178/19, провадження № 61-15459ав20, розглянувши у відкритому судовому засіданні апеляційну скаргу Державної корпорації розвитку «ВЕБ.РФ», на ухвалу Київського апеляційного суду від 07 вересня 2020 року, у справі за заявою Державної корпорації розвитку «ВЕБ.РФ» про визнання і надання дозволу на виконання рішення Надзвичайного арбітра Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольма від 28 серпня 2019 року у справі № 2019/113 за заявою Державної корпорації розвитку «ВЕБ.РФ» до держави Україна, в особі Міністерства юстиції України, про вжиття забезпечувальних заходів.

Державна корпорація розвитку «ВЕБ.РФ» просила суд визнати і надати дозвіл на виконання рішення Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольм, яким зобов'язано державу Україна зупинити примусову реалізацію акцій ПАТ «Промінвестбанк», зареєстрованих на ім'я заявника, до вирішення в остаточному арбітражному рішенні питання щодо того, чи порушує зазначена реалізація норми міжнародного права.

Київський апеляційний суд як суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви. Ухвала мотивована тим, що рішення Надзвичайного арбітра винесено щодо спору, який не підпадає під умови арбітражної угоди (відсутність юрисдикції надзвичайного арбітра), і що держава Україна з поважних причин не могла подати свої пояснення. Крім того, визнання та виконання цього рішення суперечить публічному порядку України, зокрема ст. 129 Конституції України щодо обов'язковості судових рішень.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду залишив судові рішення без змін, змінивши її мотивувальну частину та застосувавши Конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року й норми національного законодавства, і навів таке правове обґрунтування.

Правова концепція публічного порядку існує для того, щоб захистити державу від іноземних арбітражних рішень, які порушують діючі в державі фундаментальні принципи справедливості і правосуддя. Ці положення мають сприяти встановленню правового бар'єра на шляху виконання рішень, ухвалених всупереч кардинальним процесуальним і матеріально-правовим принципам, на яких тримається публічний і державний порядок.

Посилання на порушення публічного порядку може мати місце тільки у випадках, коли виконання іноземного арбітражного рішення є несумісним з основами правопорядку держави.

Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 129 Конституції України до основних засад судочинства в Україні віднесено обов'язковість судового рішення.

Задоволення заяви «ВЕБ.РФ» фактично призведе до зупинення виконання рішення Арбітражного суду (м. Гаага, Королівство Нідерланди) від 2 травня 2018 року у справі ПТС № 2015-36 за позовом ТОВ «Еверест Істейт» та інших проти Російської Федерації, дозвіл на виконання якого надано ухвалою Апеляційного суду міста Києва, залишеною без змін постановою Верховного Суду. Тому Київський апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку, що визнання та виконання рішення Надзвичайного арбітра від 28 серпня 2019 року суперечить публічному порядку України.

Колегія суддів також враховує, що заявник звертався до національних судів України із заявою про забезпечення позову, в якій просив застосувати заходи, подібні до застосованих рішенням Надзвичайного арбітра від 28 серпня 2019 року, зокрема просив зупинити продаж акцій ПАТ «Промінвестбанк».

Проте постановою Київського апеляційного суду, залишеною без змін Верховним Судом, у задоволенні вказаної заяви про забезпечення позову відмовлено з посиланням, зокрема, на недопустимість зупинення виконання рішення Арбітражного суду (м. Гаага, Королівство Нідерланди) від 2 травня 2018 року.

Отже, правильним є висновок апеляційного суду про наявність підстав, передбачених підпунктом «б» п. 2 ст. V Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року (Нью-Йоркська конвенція) та підпунктом «б» п. 2 ч. 1 ст. 478 ЦПК України, для відмови у задоволенні заяви «ВЕБ.РФ».

Водночас колегія суддів визнала помилковими висновки Київського апеляційного суду щодо юрисдикції надзвичайного арбітра та недотримання процедури надзвичайного провадження. Але це не вплинуло на правильне вирішення спору.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94328414>.

ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ: ПЕРШІ ДОКУМЕНТИ ПРО ЄДИНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ ПІДПISУВАЛИ СЛАВЕТНІ АДВОКАТИ

Ірина Василик, доцент, керівник Центру досліджень адвокатури і права, проректор Вищої школи адвокатури, к. істор. н.

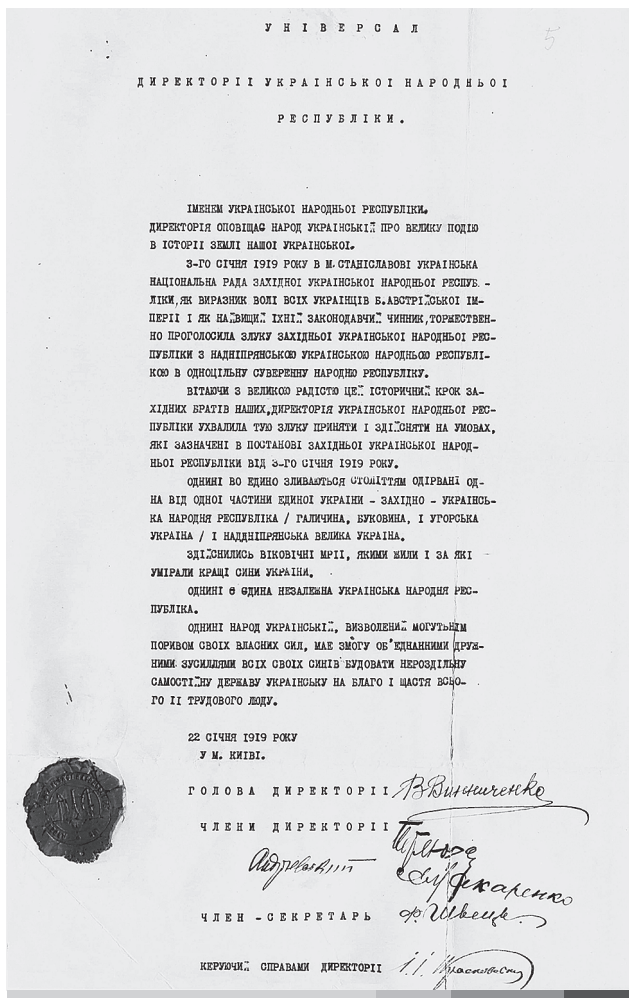
22 січня ми відзначаємо День Соборності. 102 роки тому відбулося об'єднання Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки в єдину незалежну державу. Під першими документами Соборної України поставили свої підписи українські адвокати з обох берегів Збруча.

Об'єднавчий процес розпочався 1 грудня 1918 року, коли у Фастові було укладено так званий Передвступний договір між УНР і ЗУНР. Підписантами цього документа зі сторони ЗУНР були адвокати Дмитро Левицький та Лонгин Цегельський. До складу Директорії УНР входив адвокат Опанас Андрієвський. Він підписав як Передвступний договір, так і Універсал Директорії УНР, відомий як Акт Злуки. Універсал проголошував: «Віднині воєдино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України — Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина і Закарпаття) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснилися вікові мрії, якими жили і за які вмирали кращі сини України. Віднині є єдина Українська Народна Республіка».

Адвокат
Лев Бачинський

22 січня 1919 року під час урочистого проголошення Акта Злуки на Софійській площі у Києві ключова роль у святковій церемонії також належала адвокатам. Промова голови делегації ЗУНР, віцепрезидента парламенту, адвоката Лева Бачинського відкрила свято. Державний секретар ЗУНР адвокат Лонгин Цегельський за-

читав Ухвалу Української Національної Ради (парламенту) ЗУНР «Про Злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою». Оскільки на урочистостях були присутні представни-

*Виголошення Акта Злуки УНР та ЗУНР
на Софійській площі у Києві 22 січня 1919 року*

ки посольств іноземних держав, адвокат з Галичини Ярослав Олесницький зачитав Акт Злуки французькою — мовою дипломатичного спілкування.

Адвокати обійняли провідні посади в незалежній соборній Українській державі. Євген Петрушевич — голова Української Національної Ради ЗУНР — увійшов до складу Директорії Української Народної Республіки. Володимир Темницький був міністром

*22 січня 1919 року.
Свято Злуки на Софійській площі у Києві*

закордонних справ УНР, Лонгин Цегельський — першим заступником міністра закордонних справ, Осип Назарук очолив Управління преси і інформації в уряді УНР.

Законодавче оформлення Соборності 22 січня 1919 року стало прологом до Соборної України сучасності та наскрізним мотивом боротьби за незалежність упродовж усього XX століття.

АДВОКАТИ — РЕКТОРИ, ДЕКАНИ І ВИКЛАДАЧІ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (ДО 100-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ УВУ)

Ірина Василик, доцент, керівник Центру досліджень адвокатури
і права, проректор Вищої школи адвокатури, к. істор. н.

Галина Басара-Тилишак, Інститут історії України НАН України, к. істор. н.

100 років тому — 17 січня 1921 року — у Відні було відкрито перший навчальний заклад українців в еміграції — **Український вільний університет (УВУ)**. УВУ мав високопрофесійний викладацький склад, до якого увійшли також і визначні адвокати.

Серед засновників університету та ректорів — адвокат **Станіслав Дністрянський**. Він став першим деканом факультету права і політичних наук. Після закінчення літнього семестру 1921 року Станіслав Дністрянський та перший ректор УВУ Олександр Колесса провели переговори у Празі з президентом Чехословаччини Томашем Масариком та прем'єр-міністром Едвардом Бенешем щодо переведення навчального закладу з Відня до Праги, де в еміграції перебувало значно більше української молоді. Переговори завершилися успішно — і восени 1921 року УВУ продовжив діяльність у Празі. На урочистому відкритті університету 23 жовтня 1921 року був присутній президент Чехословаччини Т. Масарик, а УВУ отримав матеріальну допомогу від чехословацького уряду. У 1921 — 1922 навчальному році доктора права Станіслава Дністрянського обрали ректором УВУ, а в 1922 — 1923 навчальному році — проректором.

На час відкриття у 1921 році УВУ складався з двох факультетів: філософського та факультету права і суспільних наук. У структурі філософського факультету було два відділи — історико-філологічний, куди увійшли науки історичні, філологічні та філософські, та природописно-математичний, на якому викладалися фізика, хімія та географія. Факультет права і суспільних наук на 1921 рік мав 8 відділів: теорія права, історія права, цивільне право, кримінальне право, державне право,

Дня 17. січня ц. р. о год. 3-й попол. в салі: **Ingenieur- und Architekten-Verein-у I., Eschenbachgasse 9, II пов.**

ВІДБУДЕТЬСЯ

СВЯТОЧНЕ ВІДЧИНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ У ВІДНІ.

П Р О Г Р А М А:

1. **Промова** голови Українського Вільного Університету проф. д-ра Ол. Колесси.
2. **Привітання:**
 - а) голови Союзу Українських Журналістів і Письменників д-ра В. Кушніра.
 - б) представника „Січ”.
 - в) інших організацій.
3. **Виклади:**
 - а) презид. сенат. С. П. Шелухин: Право, етика, релігія, справедливість.
 - б) проф. д-р. Ст. Рудницький: Україна, як географічна одиниця.

На ці святочні збори маємо честь запросити Вас, Вп. П.

За Ряду Українського Вільного Університету:

Проф. д-р. Ол. Колесса, проф. д-р. Ст. Дністрянський,
проф. Ів. Ганицький, проф. д-р. В. Старосольський.

За Союзу Українських Журналістів і Письменників:

Д-р. Вол. Кушнір, О. Олесь.

Початок точно о год. 3-й пополудни, кінець — не пізніше
5½ год. пополудни.

адміністраційне право, міжнародне право й економічні науки.

Більшість доцентів та професорів УВУ в міжвоєнний період представлена активними учасниками Української революції 1917 — 1921 років. На факультеті права і суспільних наук викладали як уже знані

учені-правознавці, так і юристи-практики. Викладачами правничих дисциплін в УВУ у різні роки були професори: Станіслав Дністрянський, Сергій Шелухин, Михайло Лозинський, Отто Ейхельман, Іван Ганицький, Кость Лоський, Ростислав Лашенко, Олександр Гайманівський, Олександр Одарченко.

У викладацькому складі УВУ працювали також адвокати: Опанас Андрієвський (у 1924 — 1937 роках — професор цивільного права, декан правничого факультету), Володимир Старосольський (у 1921 — 1927 роках — професор, викладач курсу державного права), Дмитро Коропатницький (у 1921 році — професор, викладач курсу кримінального і адміністративного права), Андрій Яковлів (надзвичайний професор, ректор УВУ у 1930 і 1944 роках).

Опанас Андрієвський (1878 — 1955) — адвокат, політик і державний діяч, учений-правник, уродженець Уманщини на Київщині. Правничу освіту здобув у Демидівському ліцеї у м. Ярославлі (сучасна Російська Федерація). Вів адвокатську практику у Києві, був мировим суддею. У 1917 році включився у політичне життя — був членом Української партії соціалістів-самостійників, Українського Національного Союзу, учасником повстання проти гетьмана Павла Скоропадського. З 14 листопада 1918 року — член Директорії Української Народної Республіки.

Однак у квітні 1919 року підтримав антидержавний заклот отамана В. Оскілка. Після придушення заколоту у травні 1919 року вийшов із складу Директорії та емігрував до Чехословаччини. У «Програмі викладів Українського університету в Празі в літнім півроці» за 1929 рік зазначено, що Опанас Андрієвський викладав курс «Спадкове українське право» (чотири години на тиждень). Протягом 1935 — 1937 років Опанас Андрієвський був деканом правничого факультету УВУ у Празі.

О. Андрієвський

Володимир Старосольський (1878 — 1942) — адвокат, громадський і політичний діяч, соціолог. Учень Станіслава Дністрянського. У 1913 році — співзасновник і голова Товариства «Січові стрільці» у Львові, постійний представник Бойової Управи при Легіоні Українських Січових Стрільців. Член Українського генерального військового комітету, організатор Листопадового повстання у Львові. У 1919 році — заступник міністра закордонних справ Української Народної Республіки. На еміграції у Відні й Празі викладав в Українському вільному університеті. У «Програмі викладів Українського вільного університету в Празі» за 1921 рік зазначено, що на факультеті права і суспільних наук курс державного права (три години на тиждень) читав професор, доктор права Володимир Старосольський. У 1941 році визначний адвокат був репресований радянською владою, помер в ув'язненні.

В. Старосольський

Дмитро Коропатницький (1879 — 1940) — адвокат, правознавець. Уродженець Буковини. Закінчив правничий факультет Чернівецького університету. У 1908 році одержав ступінь доктора права. Працював судовим урядником, а з 1909 року — у секретаріаті Найвищого адміністративного суду у Відні. Під час Першої світової війни — надпоручник-аудитор військового міністерства Австро-Угорщини. У жовтні 1918 року на запрошення гетьманського уряду приїхав до Києва для роботи над організацією військового судочинства в Українській Державі, отримав посаду заступника голови законодавчої управи військового юридичного управління Міністерства юстиції; займався цією проблематикою і з приходом до влади Директорії УНР. Згодом на прохання міністра освіти І. Огієнка призначений професором адміністративного права Українського університету в Кам'янці-Подільському. Після повернення до Відня Д. Коропатницький був правничим дорадником військової санітарної місії

УНР. У 1921 році викладав кримінальне право і самоврядування в Українському вільному університеті. З 1923 року вів власну адвокатську канцелярію. Автор праць із військового права та коментарів до окремих законів.

Андрій Яковлів (1872 — 1955) — адвокат, громадський і політичний діяч, дипломат, учений. Здобув освіту в духовній семінарії та на юридичному факультеті Юр'ївського університету (сучасний Тартуський університет, Естонія). У 1904 — 1917 роках працював юрисконсультантом Київської міської управи та казенної палати, помічником адвоката. З 1913 року — адвокат округу Київської судової палати. У 1917 році — один із засновників Українського правничого товариства. Член Української Центральної Ради та Комітету Української Центральної Ради від Української партії соціалістів-федералістів. У березні-квітні 1918 року очолював канцелярію Центральної Ради. 15 квітня 1918 року виїхав до Відня як голова дипломатичної місії в Австро-Угорщині. За доби Української Держави П. Скоропадського очолював департамент міністерства зовнішніх справ. У 1919 році — голова надзвичайної дипломатичної місії УНР у Бельгії та Нідерландах. З 1923 року перебував на еміграції у Чехословаччині. Викладав в українських вищих освітніх закладах. У 1929 році на посаді надзвичайного професора викладав на факультеті права і суспільних наук навчальні курси: «Цивільний процес» (дві годи-

ни на тиждень), «Історія українського процесу» (одна година на тиждень) та вів семінар з цивільного процесу (дві години на тиждень).

У 1930-му та 1944 роках Андрій Яковлів — ректор Українського вільного університету у Празі, професор Української господарської академії у Подєбрадах, у 1939 році — в. о. директора Українського наукового інституту у Варшаві. Один із засновників і голова Музею визвольної боротьби України. Відіграв важливу роль у діяльності Державного центру Української Народної Республіки в екзилі. Займав деякий час посаду міністра юстиції, а з 1944 по 1945 рік виконував обов'язки голови правління УНР у вигнанні. У 1945 році виїхав до Західної Німеччини, згодом — до Бельгії. З 1953 року жив у США.

У 1945 році зі вступом до Праги радянської армії більша частина викладацького та студентського складу Українського вільного університету була змушена переїхати до Західної Німеччини — до Мюнхена. Тут університет функціонує до сьогодні, ставлячи собі за мету слугувати інтелектуальним мостом між Україною та державами Європейського Союзу.

А. Яковлів

АДВОКАТСЬКА ЕТИКА ТА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТІВ У ІМПЕРСЬКИЙ ПЕРІОД

Ірина Василик, доцент, керівник Центру досліджень адвокатури і права, проректор Вищої школи адвокатури, к. істор. н.

Проректор Вищої школи адвокатури НААУ Ірина Василик 17 грудня 2020 року взяла участь у II Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку», що проходила на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Організаторами заходу виступили Національна асоціація адвокатів України, кафедра адвокатури НЮУ імені Ярослава Мудрого, Рада адвокатів Харківської області, кафедра процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Німецько-українське об'єднання юристів та інших партнерів.

Доповідь стосувалася правил адвокатської етики та дисциплінарної відповідальності адвокатів у імперський період, зокрема, питань вступу до професії, процедури дисциплінарних проваджень, дисциплінарних стягнень, сумісності адвокатської діяльності, гонорарної політики тощо.

Двісті років до проголошення Актом Злуки єдиної соборної української держави 22 січня 1919 року українські землі — Наддніпрянщина, Галичина, Буковина і Закарпаття — знаходилися у різних державно-політичних утвореннях та правових системах. Наддніпрянщина входила до складу Російської імперії, Галичина, Буковина і Закарпаття — до Австро-Угорської.

Реформування судоустрою, а відтак і інституту адвокатури цього періоду має вагоме значення й сьогодні, оскільки створені того часу органи адвокатури, умови вступу у професію, окремі положення правил адвокатської етики існують й досі. У країнах ЄС досі існують дисциплінарні стягнення у формі попередження, догани, грошового штрафу.

Загальноавстрійська організація адвокатури, до якої входила й українська, її права та обов'язки вперше були визначені Йозефінським положенням про загальний судовий устрій від 14 травня 1781 року. Адвокатура була тісно пов'язана із судом, їх розглядали разом як два необхідних відділи єдиного судового порядку. Допущені до виконання адвокатських обов'язків особи отримували цісарське призначення. Так було до 1820 року, коли призначення адвокатів

передали вищим земельним судам, тобто локалізували.

«Весна народів» 1848 року потрясла імперію і призвела до низки важливих реформ у багатьох сферах суспільного життя. Для адвокатури одним із її результатів стало те, що Верховна судова палата висловила за свободу адвокатури. Невдовзі було прийнято перший австрійський закон, який стосувався винятково адвокатури і поширювався на всю монархію — Тимчасове положення про адвокатський порядок від 16 липня 1849 року. Постійне Положення про адвокатуру з'явилося 6 липня 1868 року та діяло фактично до кінця існування Габсбурзької монархії.

Вступ у професію адвоката. За Положенням серед вимог до вступу у професію були: австрійське громадянство, правоздатність і дієздатність, юридична освіта і семирічна юридична практика. Звання доктора права і успішний адвокатський іспит — не належали до обов'язкових вимог. Вони могли бути замінені, наприклад, п'ятирічним перебуванням на посаді радника суду (цим міг бути замінений і семирічний практичний правовий стаж). Таким чином, адвокат ставав представником вільної незалежної професії. Він не був

зобов'язаний надавати всю інформацію цивільному суду; міг не доводити справу до кінця, а розірвати контракт; мав право змінювати свій офіс, передавати ведення дорученої йому справи іншому адвокату або кандидатові-практиканту (але при цьому відповідав перед клієнтом за дії свого заступника); йому не треба було ні в кого просити відпустку, а тільки потурбуватися про відпускні гарантії; були скасовані заборони на попередню угоду й отримання авансу.

1 квітня 1872 року в Австрії був прийнятий адвокатський дисциплінарний статут. Весь дисциплінарний контроль над адвокатами і кандидатами і адвокат належав органам адвокатського стану. Статут передбачав створення у кожній адвокатській палаті дисциплінарної ради, яка обиралася на три роки із числа членів палати. Якщо до адвокатської палати належало менше 50 адвокатів, вона складалася з 7 членів, якщо більше 50 — 9 членів, більше 100 — 15 членів. Рада обирала чотирьох заступників, а якщо членів ради було 15, то шістьох. У складі дисциплінарної ради окремо виділялась посада прокурора палати, який мав спочатку одного, а потім двох заступників. Діяльність дисциплінарної ради здійснювалась на добровільних засадах, платня за неї не виплачувалась.

Дисциплінарне провадження. Провадження у дисциплінарній раді складалось з так званого попереднього розслідування, яке встановлювало наявність підстав для дисциплінарних заходів щодо звинуваченого і, в разі потреби, усного обговорення справи. Рада могла проводити усний чи письмовий допит звинуваченого, очні ставки, заслуховувати свідків компетентних осіб. Види покарань і порядок їх застосування визначалися дисциплінарним статутом.

Проступки в ньому розділялися на дві групи. До першої входили порушення професійних обов'язків, до другої — поведінка, що ганьбила честь і гідність адвокатського стану. У рішенні дисциплінарної ради необхідно було зазначати, в якій саме сфері адвокат вчинив проступок.

Дисциплінарні стягнення: дисциплінарна догана, штраф до 300 корон, тимчасове усунення з посади на строк до 1 року (для кандидатів — продовження тривалості практики на той же строк) і виключення зі списку адвокатів. Вид покарання визначався дисциплінарною радою в кожному конкретному випадку. Якщо ж мова йшла про правопорушення, що належали до компетенції загального кримінального суду, то дис-

циплінарна рада зобов'язана була передати справу йому. Під час слідства проти адвоката, помічника чи стажиста дисциплінарний суд позбавляв на цей час права практикувати або права представництва. Засідання на якому відбувалося слухання відповідної справи не було публічним. На нього мали доступ три довірені особи від сторони обвинуваченого або, з дозволу обвинуваченого, всі члени адвокатської палати. Обвинувачений мав право на захисника при розгляді справи та право на оскарження рішення дисциплінарного суду.

Виключеному з реєстру адвокатів надавалось право через три роки клопотати про поновлення у списку, але адвокатська палата могла відхилити це клопотання. Щоправда, така відмова могла бути оскаржена у вищому суді.

Гонорарна політика. 3 грудня 1897 року в Австро-Угорщині була встановлена така гонорарна політика: до гонорару включалася підготовча робота адвоката, оплата гонорару кільком адвокатам за здійснення спільної роботи, тарифна сітка та умови, за яких оплата перевищувала розмір тарифу.

Сумісність. Законодавством заборонялося адвокатам одночасно перебувати на оплачуваній державній посаді, працювати і мати звання нотаря (нотаріуса), здійснювати дії, що суперечили гідності адвокатського стану. Як виняток, адвокати могли займати посади викладачів в університетах і гімназіях.

Самостійна адвокатська практика гарантувала фінансову і соціально-професійну незалежність. Адвокати могли брати активну участь у громадсько-політичному житті, мали змогу займатися політичною діяльністю. Завдяки такому розумінню професії адвоката в австро-угорському законодавстві стала можлива «адвокатська доба» в історії Західної України. «Адвокатська доба» — це етап національного відродження в Галичині у 80-х роках XIX ст., ключову роль в якому відіграли адвокати. Представники цього покоління народилися в 50 — 60-х роках XIX ст., здобули правничий фах Львівському чи Віденському університетах і були найбільш активними у своїй діяльності на переломі XIX і XX ст. Молода, освічена, прогресивна і кваліфікована генерація адвокатів кінця XIX — початку XX ст. перетворила Східну Галичину з найвідсталішої з матеріального і культурно-освітнього погляду провінції Австро-Угорської імперії на «П'ємонт» українського національного відродження.

Особливістю «покоління адвокатів» було те, що його представники добре розуміли визначальну роль культурно-освітнього та економічного чинників у житті народу. Саме адвокати були серед засновників та провідних діячів товариства «Просвіта». Утворені ними господарсько-економічні організації, такі як «Народна Торговля», Товариство взаємних забезпечень від вогню, крадіжки та взлому «Дністер» і банк «Дністер», Крайовий Союз Кредитовий та Крайовий Союз Ревізійний, страхова компанія «Карпатія», Земельний Іпотечний Банк, активно розвивалися і перетворилися на дієву матеріальну підмогу українства.

Завдяки своїй праці у двох основних законодавчих органах Австро-Угорської імперії — австрійському парламенті та Галицькому Крайовому Сеймі — адвокати стали учасниками й творцями політичних перетворень у державі.

Присяжна адвокатура. У Російській імперії створення адвокатури як самостійного незалежного інституту було запроваджено судовою реформою 1864 року. З невеликими змінами це законодавство проіснувало до 1917 року.

Згідно із Судовим Статутом інститут присяжних повірених створювався як особлива корпорація при судових палатах, але не входив до їх складу. Інститут присяжних повірених був відомий своїм самоврядуванням, але перебував під контролем судової влади.

Статтею 354 Судового Статуту встановлювалися жорсткі етичні вимоги для присяжних повірених. На підставі норм, закріплених в Статуті «Створення судових установ», Рада, враховуючи відомості про моральні якості особи, що клопотала про зарахування її до присяжних повірених, могла відмовити їй у прийнятті, незважаючи на те, що особа формально відповідала вимогам, переліченим у законі. Такий підхід до формування корпорації адвокатів обґрунтовувався тим, що «високого престижу повірених в очах суспільства добитися можливо тільки моральною бездоганністю і слова, і діла».

Законодавством закріплювалися обов'язкові до виконання правила присяжних повірених. Так, Статутом встановлювалися заборони виступати присяжному повіреному у суді як повіреному проти своїх батьків, дружини, дітей, рідних братів та сестер, дядьків та двоюрідних братів і сестер. Це положення базувалося на нормах моралі та суворо дотримувалося.

Присяжний повірений не мав права бути представником протилежних сторін спору, не мав права

по одній і тій самій справі переходити послідовно від однієї сторони до іншої. Встановлювалася заборона на придбання присяжними повіреними прав своїх довіритель по їх тяжбам як на себе, так і під видом придбання на інших осіб. Усі такі правочини визнавалися недійсними, а присяжний повірений притягувався до дисциплінарної відповідальності.

Присяжні повірені зобов'язані були дотримуватися адвокатської таємниці як протягом часу ведення справи, так і після її завершення.

Кожен повірений мав вести список справ, доручених йому, та зобов'язаний був його надати до Ради присяжних повірених у будь-який час за першою вимогою. Присяжний повірений, призначений до провадження Радою або головою суду, не мав права відмовитися від виконання даного йому доручення без поважних причин.

Радою присяжних повірених призначалися повірені з ведення цивільних справ по праву бідності. Присяжні повірені призначалися по черзі, яка визначалася старшинством вступу до стану повірених. Відмовлялося у призначенні присяжних повірених, головним чином, коли особи, що зверталися до Ради, не користувалися правом бідності, коли справи варто було вести в інших округах, коли зверталися за веденням кримінальних, а не цивільних справ. Незважаючи на відмови, кількість осіб, що зверталися за призначенням присяжного повіреного, щороку зростала.

Справи за призначенням Ради присяжних велися безоплатно. Кожен присяжний повірений зобов'язаний був також вести кримінальні справи на підставі ордерів голови Ради.

Дисциплінарна влада Ради присяжних повірених поширювалася на вчинки присяжного повіреного, здійснені ним до вступу у стан присяжних повірених. Рада мала право накладати на присяжного повіреного, дисциплінарні стягнення, що передбачені ст. 368: попередження; догана; заборона здійснювати обов'язки повіреного протягом визначеного радою строку, але не більше одного року; виключення зі стану присяжних повірених; в особливо важливих випадках передання присяжного повіреного кримінальному суду. Особи, виключені з реєстру, позбавлялися права повторного вступу в це звання у межах держави. Судові статuti не описували процедуру дисциплінарного провадження, то й порядок порушення дисциплінарної справи склався в окремих судових округах по-різному.

АДВОКАТИ — МІСЬКІ ГОЛОВИ: НА СЛУЖБІ МІСТУ І ГРОМАДІ

Ірина Василик, доцент, керівник Центру досліджень адвокатури і права, проректор Вищої школи адвокатури, к. істор. н.

Галина Басара-Тилищак, Інститут історії України НАН України, к. істор. н.

В історії України адвокатура була однією з тих суспільних груп, яка найбільше реалізувала себе, окрім професійного, також на політичному та громадському полі. Відомі імена адвокатів-президентів і очільників урядів, міністрів та парламентарів, засновників та голів економічних товариств, банків, громадських установ, фундаторів культурних інституцій. У перших рядках цього переліку й адвокати — міські голови: бургомістри, градоначальники, керівники міського самоврядування.

«Золота доба» Чернівців, Тернополя, Одеси і Катеринослава (сучасного Дніпра) припала на час, коли міським господарством керували адвокати — Антон Кохановський, Володимир Лучаковський, Василь Протопопов, Іван Спосібний. Вони доклали величезних зусиль для того, щоб наприкінці XIX — на початку XX століття перетворити свої міста у модерні європейські центри. У буремні роки воєнного лихоліття і революційних потрясінь міським головою Києва був адвокат Євген Петрович Рябцов. У 1917 році міським головою Бахмута був обраний адвокат Лев Борисович Флейшер¹. Від початку Української революції 1917 — 1921 років представники ліберальної віницької адвокатури взяли на себе відповідальність за життя міста та безпеку його мешканців. Міськими головами Вінниці були адвокати — Іван Степанович Олтаржевський, Анатолій Робертович Фанстиль, Ізраїль Якович Слуцький.

Про життєвий шлях першого українця-бурмістра Тернополя Володимира Лучаковського вже йшлося на сторінках Вісника НААУ². Досягнення адвокатів-міських голів Антона Кохановського, Василя Протопопова³ та Івана Спосібного пропонуємо до вашої уваги у цій статті.

АДВОКАТ-БУРГОМІСТР ЧЕРНІВЦІВ АНТОН КОХАНОВСЬКИЙ ФОН СТАВЧАН (1817 — 1906)

Антон Кохановського називають «батьком Чернівців». Четверть століття він працював адвокатом і ще стільки ж часу очолював місто. 9 разів А. Кохановського переобирали на посаду міського голови. За свою діяльність він отримав від цесаря Франца-Йосифа шляхетство і титул барона. Завдяки ефективному управлінню та особистій благодійності Антона Кохановського Чернівці набули ошатного вигляду європейського міста, яким залишаються й сьогодні.

Антон Кохановський народився у Тернополі у польській родині. Правничу освіту здобув у Львівському

¹ Детально про Л. Б. Флейшера див. Скальський В. Лев Борисович Флейшер — адвокат і міський голова Бахмута // Адвокатура України: забуте і невідоме. Серія «Нариси з історії адвокатури України». Вип. 2. / За ред. І. Б. Василик. К.: КВЦ, 2016. С. 482—489.

² Василик І. Адвокат Володимир Лучаківський: мер міста Тернополя, письменник, перекладач (до 180-річчя від дня народження) // Вісник НААУ. 2018. № 5(43). С. 63—64.

³ Інформацію про В. Протопопова збирала адвокат Нана Бакаянова (м. Одеса).

університеті. У 1850 році приїхав працювати у Чернівці та вів тут адвокатську діяльність. Через 18 років очолив Буковинську палату адвокатів.

У 1884 році адвоката Кохановського було обрано до міської ради. Його кар'єра міського депутата протривала 42 роки. Незабаром після першого обрання депутати призначили А. Кохановського бургомістром — міським головою Чернівців. Загалом на цьому посту він пропрацював 26 років. На посаді бургомістра Антон Кохановський організував у Чернівцях будівництво водогону та каналізації, електромережі та громадського електротранспорту. У 1896 році на центральних вулицях з'явилися електричні ліхтарі, а у 1897 році у місті поїхав перший трамвай. Вулиці вимостили бруківкою. У рекордні терміни, за 15 місяців, було збудовано міський театр, який за архітектурою та оздобленням увійшов до переліку найкращих у Європі. За час каденцій А. Кохановського на посту бургомістра Чернівці були оздоблені й іншими архітектурними перлинами: резиденцією Буковинських Митрополитів, Кафедральним собором, вірменською церквою, будинком вчительської семінарії.

Вершиною політичної діяльності Антона Кохановського стало головування у виконавчому комітеті Буковинського ландтагу — парламенті коронного краю герцогства Буковина. У 1871 році його обрали депутатом Державної Ради Австрії, а у 1874 році — крайовим старостою. На посаді з вищим рівнем політичних можливостей Антон Кохановський відстоював заснування Чернівецького університету. Завдяки його зусиллям було споруджено будівлю Буковинського ландтагу.

Бургомістр Кохановський був покровителем освіти і мистецтва. За посадою він очолював Міську раду шкільництва, місцеву санітарну раду, Раду у справах нужденних і Фонд нужденних. Також заснував і очолив Товариство плекання музичного мистецтва на Буковині, Товариство прикрашення Чернівців, Буковинський промисловий музей. За членські внески, а це передусім власні кошти, було споруджено у Чернівцях концертний зал (нині — філармонія), створено парк (сучасний парк ім. Ю. Федьковича), збудовано приміщення для музею (зараз тут відділення банку).

Життя і діяльність Антона Кохановського були спрямовані не на власне збагачення, а на благо мі-

ста та його мешканців. Він допомагав у скруті людям усіх національностей і конфесій, особливо нужденним і важкохворим. Під час голоду та епідемії 1865 — 1866 років наказав виловити всю рибу зі ставків у своєму маєтку й роздати городянам. На фронтоні міської ратуші у Чернівцях і сьогодні можна побачити великий годинник, подарований місту адвокатом Антоном Кохановським.

АДВОКАТ-ГОЛОВА МІСЬКОЇ ДУМИ ОДЕСИ ВАСИЛЬ ПРОТОПОПОВ (1846 — 1914)

Василь Якович Протопопов був одним із найшановніших адвокатів Одеси. Поряд із адвокатською діяльністю, відомий тим, що опікувався питаннями освіти, культури, благодійності, меценатства, охорони здоров'я.

Видатний одеський присяжний повірений Василь Якович Протопопов народився у родині священника. Закінчив юридичний факультет Новоросійського університету. До утворення Ради присяжних повірених при окрузі Одеської судової палати з 1894 по 1905 роки виконував обов'язки старшини одеських присяжних повірених та доклав чимало зусиль для заснування в Одесі Ради присяжних повірених.

Значній популярності Василя Протопопова сприяла його діяльність протягом 1905 — 1909 років на посаді голови Одеської міської думи, а також гласного (депутата) міської думи.

Протягом декількох років В. Протопопов здійснював обов'язки віцепрезидента Одеського товариства витончених мистецтв, був піклувальником і членом низки благодійних організацій: Одеського товариства допомоги біднякам, Одеського відділення Піклування Імператриці Марії Олександрівни про сліпих, Одеського товариства піклування незаможних і тих, хто потребує допомоги, Виправного притулку для малолітніх злочинців, Товариства для допомоги малозабезпеченим ученицям Одеської міської громадської Маріїнської жіночої гімназії.

**АДВОКАТ — МІСЬКИЙ ГОЛОВА
КАТЕРИНОСЛАВА (ДНІПРА)
ІВАН СПОСОБНИЙ
(1865 — ПІСЛЯ 1929)**

Адвокат Іван Васильович Способний — останній міський голова Катеринослава, з ім'ям якого пов'язують «золоту добу» у розвитку міста. Відомий юрист, депутат І Державної Думи Росії, ефективний господарник і філантроп Іван Способний у своїй діяльності керувався принципом «завжди до найкращого».

Іван Способний закінчив юридичний факультет Санкт-Петербурзького університету зі ступенем кандидата прав. Адвокатську кар'єру розпочав як помічник присяжного повіреного в Одесі. У 1890 році вступив на службу у Міністерство юстиції: спочатку призначений міським суддею, а у 1892 році став заступником прокурора в Катеринославському окружному суді.

У 1896 році вийшов у відставку та одержав звання присяжного повіреного.

У 1906 році Іван Способний був обраний депутатом Державної Думи Російської імперії від Катеринославської губернії. Він виступав за відміну смертної кари, свободу страйків та інші політичні свободи. Водночас І. Способний продовжив активну громадську діяльність у Катеринославі. У 1909 році був обраний Катеринославським міським головою і перебував цій посаді до 1917 року.

Як міський голова І. Способний розвивав промисловість та інфраструктуру міста. Новий водогін, каналізація, побудова міської лінії трамвая, мощення вулиць бруківкою, реорганізація Вищого гірничого училища у Гірничий інститут — це лише найпомітніші із його досягнень. У 1910 році І. Способний організував і провів у Катеринославі Південноросійську промислову, сільськогосподарську та кустарну виставку. Головними павільйонами на ній стали експозиції міського та земського самоврядування. Міська управа експонувала 14 своїх відділів: народну освіту, пожежну частину, освітлення, хімічну лабораторію, базари, санітарію, статистику, медицину, трамвай, водопровід, ветеринарію, бойню, бухгалтерію. За підсумками виставки Катеринослав нагородили великою золотою медаллю за високий рівень благоустрою міського господарства.